

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET FOLYÓIRATA

2005. FEBRUÁR

10/1

TARTALOM

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Lipp Márta: Települési szabadidős lehetőségek és lakossági igények 1

G. Furulyás Katalin: Második résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz 7

Dudás Katalin: Kísérlet a helyi önkormányzatok közművelődési és kulturális kiadásainak meghatározására, mérlegbeszámolójuk alapján 18

Zavarkó Mihály: Nagyvárosi kultúrafinanszírozás az ezredfordulón – a szakfelületei jelentések tükrében 39

Hunyadi Zsuzsa: Néhány szó a „Kultúra 2003” kutatásról 50

INTERJÚ Varga Melindával, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának vezetőjével (Mátyus Aliz) 52

ARCKÉPEK

Ferencz Zsuzsa – Wlassics Gyula díjas (Fábián Judit) 54

Fodor Mihály – Csokonai Vitéz Mihály közösségi díjas (Tóth Zsuzsanna) 54

Horváth Viola – Bessenyei György díjas és Ezüstgyűrű díjas (Fábián Judit) 57

Pintér Antal – Wlassics Gyula díjas és Zalalövőért díjas (Bischofné Hesinger Katalin) 59

Török József – Bessenyei György díjas (Kiss Ernő) 60

MŰVÉSZET – FELHÍVÁS

Száz éves a penyigei ballada. Balladamondó verseny Penyigén (Kormány Margit) 62

KÖNYV- ÉS VIDEOFILM AJÁNLÁS

Pap István: A közkultúra krónikája. A Magyar Művelődési Intézet évkönyve 2005. 63

Új utak a közösségi művelődésben című videofilm (Tóth Zsóka) 64

SZAKMAI BESZÁMOLÓK

A Kultúra Napjához kapcsolódó konferencia a Magyar Művelődési Intézetben 17

FELHÍVÁS

Nemzeti turisztikai termék – kulturális és regionális lehetőségek című konferencia Csongrádon 64

SZERZŐINK 53

A Szín – Közösségi Művelődés a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával jelenik meg.

SZÍN – KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

10/1 – 2005. február

SZÍN KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata. Megjelenik kéthavonta.

Szerkesztőbizottság elnöke: FÖLDIÁK ANDRÁS.

Tagjai: Egyed Albert, Komjáti Gabriella, Péterfi Ferenc, Szöllösi Eszter, Tóth Erzsébet, Tóth Zsuzsanna.

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ.

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BORBÁTH ERIKA.

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8.

Szerkesztőségi titkár: Szeder Erika. Tel: 225-60-07, e-mail: szedere@mmi.hu

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764.

E-mail: kalmarj@mmi.hu, matyus.alice@chello.hu

A lapot Szűts Eszter festőművész tervezte.

E számunkat Bakos Ildikó szobrászművész rajzaival illusztráltuk.

Készült a Somogy-Print Bt. Nyomdatüzemében. 1165 Budapest, Hangulat u. 4.

ISSN 1416-6925

LIPP MÁRTA

TELEPÜLÉSI SZABADIDŐS LEHETŐSÉGEK ÉS LAKOSSÁGI IGÉNYEK

A dolgozat alapját képező kutatás, „A közművelődési intézmények és közösségi színterek igénybevételének vizsgálata”, a közművelődés hatékonyságára kérdez rá.

Célja annak feltárása, hogy a települési szintű intézményes közművelődés jól elkülöníthető típusai együtt járnak-e egymástól megkülönböztethető, típusos lakossági szabadidős jellemzőkkel. Azaz: az intézményes kínálat kapcsolatban áll-e az emberek művelődési, szórakozási szokásaival és orientációival, vagy azok függetlenek tőle. Következtetni lehet-e a helyi közművelődés jellegéből az ott lakók érdekeire és érdeklődésére, vagy a települések kétségkívül meglévő típusos közművelődési karakterét más tényezők – például a szakma belső törvényei – alakítják. És megfordítva: ha a lakossági szabadidős szokások és igények szinkronban vannak a települési kínálattal, az a kényszer műve-e, azaz a helyi lehetőségek lehatárolók, beszűkítők vagy tágítók, előrevivők.

Arra vagyunk kíváncsiak, hogy:

1. Egy adott település lakói milyen szabadidős tevékenységeket végeznek.
2. Azok milyen mértékben kötődnek a lakóhelyhez, illetve más településekhez.
3. Milyen programok, tanfolyamok és csoportok vannak egy éves intervallumban a településen, amelyekbe be lehet kapcsolódni, s azokat mely intézmények szervezik.
4. Milyen az ismertségük, látogatottságuk és megítélésük.
5. Milyenek az életformából, értékekből és érdeklődésből megragadható látens igények, melyek a helyi kultúrafejlesztés alapját jelenthetik.

A lakossági adatfelvétel kérdőívvel történik, 7 településen, melyeket úgy választottunk ki, hogy mindegyik egy-egy eltérő karakterű közművelődési kínálat típusát reprezentáljon.

A kérdőívezés 2004 nyarán kezdődött, és várhatóan 2005 első felében fejeződik be.

A kutatócsoport tagjai: Füstös László (MTA Szociológiai Intézet) – Lipp Márta (Magyar Művelődési Intézet) – Szabados Tímea (MTA Szociológiai Intézet) – Tibori Tímea (MTA Szociológiai Intézet).

*

Az alábbiakban egy Budapesttől 30 kilométerre lévő nagyközségben folytatott kérdőívezés első eredményeiből emelünk ki néhány tényezőt az egyszerű megoszlások alapján. 202 kérdőívet vettünk föl a 15 évnél idősebb lakosok korcsoportonként rétegzett véletlenszerű mintáján.

A település a közművelődési feladatellátási tipológiából a **stabil, szórakoztató karakterű konzervatív** típust képviseli, melynek fő jellemzői az alábbiak:

– A szervezeti keretek rendezettek, intézményfinanszírozás folyik, kiegészítve esetenkénti feladatfinanszírozással. A közművelődésnek a települési költségvetésbeli aránya 1,5-2,5% között van. Van szakmai felelőse a területnek, aki rendszerint nem az önkormányzat belső munkatársa.

– A közművelődés nem hálózatos, sem a szervezetek, sem a színterek tekintetében. Kis számú közművelődési közszereplő van, akik rendszerint hivatalos, intézményeket képviselő személyek. A közöttük lévő viszonyok hierarchizáltak, a kompetenciahatárok élesek és jól definiáltak. Kevés civil szervezet van,

szerepük elenyésző, közművelődési funkciójuk úgyszólván nincs. A programok kevés helyszínen zajlanak, jellegük miatt a szabadtérnek kitüntetett szerepe van.

– Nem épült az elmúlt 20 évben közösségi-közművelődési célú épület. A régi, a funkcionális művelődési ház évtizedek óta napirenden lévő megoldatlan téma. E terület fejlesztése jelentősen alulmúlja a település egészére jellemző infrastrukturális és egyéb beruházásokat, melyek rendszerint átlag fölöttiek.

– A hivatalos közművelődés rendezvénycentrikus, az intézmény tevékenységének alapját az egyedi rendezvények adják, melyek ünnepekhez és a jeles napokhoz kötődő szórakozáshoz kapcsolódnak. Ezek azonban nem annyira népi ünnepély, mint inkább **ünnepek karakterűek**.

– Legalább másfél, kéthetente van valamilyen program, amelynek kb. a harmadát szervezi a művelődési ház. Vezetője azonban részt vesz a település rendezvényszerűségében, mely az önkormányzat, s azon belül közvetlenül a polgármester irányításával zajlik.

– Nincsenek vagy csak elenyésző számban vannak kisközösségek, művészeti csoportok, ha vannak, hagyományörző, népművészeti jellegűek.

– A társadalmi csoportok közül egyedül a nyugdíjasoknak van klubjuk, más rétegek nem jelennek meg önállóan, kivéve a gyerekeket. A szabadidős lehetőségek közel fele nekik szól, melyek szervezése egyre jobban áttérülhet az iskolára. Feltűnően hiányoznak a fiataloknak szóló programok, még a szórakozás szintjén is.

– Sem a művészetek, sem a korszerű ismeretek nincsenek jelen. Esetenként a hiányt a településen kívülre szervezett programokkal próbálják meg pótolni (évente 1-2 alkalommal színházlátogatás/kirándulás).

– A sportnak kitüntetett szerepe van, elsősorban a jelentős önkormányzati támogatást élvező helyi sportegyesületnek, ami rendszerint futball.

*

A vizsgált település társadalmi, gazdasági és demográfiai helyzete kiegyensúlyozott. Az őslakosok aránya viszonylag magas (3 generációra visszamenően 41%, 2 generációra visszamenően 20%), a nem helyben születettek aránya alig haladja meg a lakosság 1/3-át. A településhez kötődés erős, 78% nem költözne el a községből akkor sem, ha erre lehetősége lenne. Arra a kérdésre, hogy mire a legbüszkébb a lakóhelyén, sokan a község rendezettségét, fejlődését és a nyugodt, biztonságos élet feltételeinek meglétét emelik ki.

Gazdasági arculatát tekintve a mezőgazdaság meghatározó, az őstermelői életforma ma is jelen van (8-900 családnak van igazolványa, de az árutermelő kerti növénytermesztés majdnem minden családot érint).¹ A külföldi beruházóknak és a főváros közelségének köszönhetően gyakorlatilag nincs munkanélküliség.

A település jelentős református hagyományokkal rendelkezik; (a lakosság 45%-a református), a református egyház iskolát tart fenn az önkormányzati mellett, és a közművelődés egyik fontos tényezője.

¹ Szakfelügyeleti jelentés. 2001. Készítette Zavarkó Mihály.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Városi törekvésekkel rendelkező nagyközségként infrastruktúrája és intézményi ellátottsága jó, leszámítva a közművelődési intézményeket.

A művelődési ház külön épületben, de 1997 óta szervezeti integrációban van a könyvtárral. A kultúrház 1913-ban épült kocsmának, amely a húszas években fokozatosan kaszinó jellegűvé alakult át. 1952-től művelődési ház. Helyiségei: színházterem színpaddal (88, ill. 56 m²) és 3 kisebb terem (26, 30 és 52 m²). A könyvtár az iskolai könyvtár funkcióját is betölti. Az összevont intézményben – az igazgatót is beleértve – 6 alkalmazott van.

Több programot az önkormányzati iskola tornatermében bonyolítanak le.

Közművelődési programok

2003 júniusától 2004 júniusáig 44 rendezvény volt a településen (átlagosan nyolcnaponként), mely jellegét tekintve az alábbiak szerint oszlik meg:

Sportrendezvény	11
Bál	10
Ünnepség, évfordulós rendezvény	9
Gyermekprogram	8
Egyházi komolyzenei rendezvény	2
Népiünnepély	3

A rendezvények ismertsége és látogatottsága

Rendezvény	Érdeklődés	Szervező	Helyszín	Tudott róla %	Részt vett %	Átlag fölöttinek értékelte (4-5) %
1. Fűzfán fűtyülő tábor	Mh – ktr – pm. hiv.	Alapítvány	Szabadtér	76	17	40
2. Amatőr rally verseny	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	76	17	28
3. Szent István ünnepség	Mh – ktr – pm.hiv	Alapítvány	Szabadtér	81	26	33
4. Futóverseny	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	66	5	25
5. Fogathajtó bajnokság	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	79	13	29
6. Amatőr rally verseny	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	75	15	31
7. Szüreti felvonulás/mulatság	Mh – ktr – pm.hiv.	Alapítvány	Szabadtér	86	36	12
8. Urnapi istentisztelet/aradi vértanúk	Ref. Egyház és gimn.	Ref. Egyház és gimn.	Templom	71	12	0
9. 56-os ünnepség	Mh – ktr – pm.hiv	Alapítvány	Szabadtér	75	17	28
10. Futóverseny	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	68	6	75
11. Sport bál	Alapítvány	Alapítvány	Iskola	71	13	6
12. Szülők bálja	Iskola	Iskola	Iskola	76	20	12
13. Falukarácsony	Mh – ktr – pm.hiv -isk	Alapítvány	Szabadtér	80	23	24
14. Karácsonyi játszóház	Mh – ktr – pm.hiv -isk	Alapítvány	Műv. ház	65	3	0
15. Karácsonyi koncert	Ref. Egyház és gimn.	Ref. Egyház és gimn.	Templom	68	4	25
16. Szilveszteri bál	Ny. klub	Ny. klub	Iskola	79	13	24
17. A Kultúra Napja	Mh – ktr – pm.hiv.	Alapítvány	Műv. ház	54	5	29
18. Amatőr rally verseny	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	73	16	43
19. Nyugdíjas farsangi bál	Ny. klub	Ny. klub	Műv. ház	74	4	0
20. Gere László emléktorna	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	53	4	0
21. Farsangi játszóház	Mh – ktr – pm.hiv.	Alapítvány	Műv. ház	61	3	0
22. Katolikus bál	Egyház	Egyház	Ref. Iskola	73	12	31
23. Pál Ferenc emléktorna	Alapítvány	Alapítvány	Szabadtér	53	4	0
24. Alapítványi bál	Alapítvány	Alapítvány	Iskola	63	7	67
25. Farsangi bál	Iskola/óvoda	Iskola/óvoda	Iskola	71	7	33
26. Márciusi játszóház	Mh – ktr – pm.hiv.	Alapítvány	Könyvtár	59	3	0
27. Márc. 15-i ünnepség	Mh – ktr – pm.hiv -isk	Alapítvány	Szabadtér	74	18	42
28. Batyus bál	Mh – ktr – pm.hiv -isk	Alapítvány	Műv. ház	68	3	67
29. Húsvéti játszóház	Mh – ktr – pm.hiv -isk	Alapítvány	Műv. ház	64	3	100
30. Szülők bálja	Iskola	Iskola	Iskola	67	13	50
31. Református Gimn. kórusa	Egyház	Egyház	Templom	53	5	60
32. Versmondó és versíró verseny	Mh – ktr – pm.hiv. -isk	Alapítvány	Műv. ház	54	5	67

Amatőr népművészeti bemutató

1

A programok rendezői

– A Művelődési ház és könyvtár a Polgármesteri Hivatallal együtt 18-at (az összes 38%-a) rendezett: 4 játszóház, egy gyerektábor, 2 nyilvános gyermekvetélkedő (Kazinczy verseny, versmondó és versíró verseny), 6 községi szintű ünnepség (Szent István, 56-os, Falukarácsony, A Kultúra Napja, Március 15, Anyák napja), 2 bál (mindkettő a közép és idősebb korosztálynak: Nostalgia batyus bál) 2 népiünnepély (Szüreti mulatság, Majális) és egy kistérségi népzenei találkozó.

– Alapítványi rendezésűek a sportrendezvények és két bál (13).

– Az önkormányzati iskola két bált, a gyermeknapot és a ballagást (5),

– a református egyház ünnepi istentiszteletet az aradi vértanúk emlékére, két kórus estet, egy ballagást, s a Polgármesteri Hivatallal közösen a Búcsút (4),

– a katolikus egyház bált (1),

– a nyugdíjas klub 2 alkalommal bált (2) rendezett.

– A rendezvények helyszíne 19 esetben szabadtér, 11 esetben az iskola, 10 esetben a művelődési ház és 4 esetben a református templom volt.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

33. Motocross verseny	Alapítvány	Szabadtér	72	22	50
34. Fogathajtás	Alapítvány	Szabadtér	76	17	42
35. Kazinczy vetélkedő	Mh – ktr – pm.hiv.	Műv. ház	59	5	67
36. Búcsú	Pm II/Egyház	Szabadtér	82	39	43
37. Anyák napja	Művház	Műv. ház	73	14	27
38. Majális	Művház	Szabadtér	73	24	32
39. Amatőr rally verseny	Alapítvány	Szabadtér	69	10	67
40. Batus bál	Mh – ktr – pm.hiv.	Műv. ház	66	3	100
41. Kistérségi népzenei találkozó	Mh – ktr – pm.hiv -isk	Iskola	63	9	63
42. Gyermeknap	Óvoda	Iskola	65	10	33
43. Ballagás	Iskola	Iskola	79	15	47
44. Ballagás	Iskola	Iskola	78	13	50

A programoknak alig valamivel több, mint a fele volt mindenkinek szóló (sportrendezvények, népnepélyek, ünnepek, a 2 gyerekvetélkedő és népzenei találkozó, 3 bál és 2 koncert), a másik fele zártkörű vagy gyerekrendezvény volt. Egy átlagos felnőtt számára, aki sem nem katolikus, sem nem szülő, sem nem nyugdíjas, így beszéltek a lehetőségekről. Az év során 24 rendezvény közül választhatott, melyből 11 sportesemény volt. Ha a sport nem érdekli, a lehetőségei még tovább szűkültek, 3-4 hetente egyszer volt lehetősége valamilyen helyi eseményen részt venni.

Ezen kívül volt 4 felnőtt tanfolyam: számítástechnikai, asszonytorna, fitness női torna és jóga; két felnőtt állandó csoport: nyugdíjas klub énekkarral és egy népdalkör, a gyerekek számára pedig 5 népművészeti csoport (3 énekegyüttes, egy vo-

nós- és egy citerazenekar). Ezek egyikét sem a művelődési ház szervezte.

A programok ismertsége jóval magasabb, mint a látogatottsága, s az emberek feltűnően kritikusán viszonyulnak ahhoz, amin részt vettek. Alig van olyan felnőtt rendezvény, melyet a résztvevők fele jónak ítélt volna. Kivételt csak a **komoly programok** jelentenek, melyek **széles körben tetszést arattak**. Sajnos ilyen jellegű rendezvény csak 5 volt a településen az egy év alatt (Kazinczy vetélkedő, versmondó és versíró verseny, a református gimnázium kórusa, karácsonyi komolyzenei koncert, amatőr művészeti bemutató).

A tanfolyamok a jóga kivételével egyöntetű elégedettséget váltottak ki a résztvevőkből. Ezekről a lehetőségekről azonban jóval kevesebben tudtak, mint a rendezvényekről.

A tanfolyamok ismertsége és a részvétel

Tanfolyam	Szervező	Helyszín	Tudott róla %	Részt vett %	Átlag fölött hasznos %
Fitness női torna	Magánszemély	Polgármesteri	59	3	75
Jóga	Magánszemély	Polgármesteri	50	3	50
Számítástechnikai	Iskola	Iskola	65	7	93
Asszonytorna	Iskola	Iskola	52	2	100

Összefoglalva: a települési szabadidős lehetőségek rendkívül beszéltek. Szórakozáson, ünnepi alkalmakon és sporton kívül más lehetőség csak öt esetben volt, ez az öt úgynevezett komoly program, melyek magas tetszés indexe jelzi a **művészetekkel és az ismeretekkel való találkozás iránti igényt**. A programok egysíkúsága és az aktív tevékenységek szinte teljes hiánya azért nagy baj, mert **a közösségi művelődési igények kielégítése** teljes mértékben **a lakóhelyhez kötött**. Ezek az igények nem elég erősek ahhoz, hogy mozgósítsanak arra, hogy felderítsék a lehetőséget másutt. Ha helyben nincs mód bekapcsolódni semmibe, akkor nem kapcsolódnak be semmibe. Ezen Budapest közelsége sem változtat.

Kíváncsiak voltunk rá, hogy vajon **mi tartja távol az embereket egy-egy programtól**, milyen okok játszanak szerepet abban, ha nem vesznek részt valamiben. A vezető okok közt mind a négy motívum típusból megjelenik egy-egy: a külső körülmények kényszerítő hatása („Nincs rá idő”), hogy nem része a szokásoknak („Nehéz mozogni ki”), az intézményt kifogásoló („Nem szeret ilyen helyekre járni”), és a tartalmat kifogásoló („Nem felel meg az érdeklődésének”) okok.

Ha a motívumcsoportokat együttesen nézzük, vezetnek a kényszer típusú okok (az összes motívumra adott pontok 35%-a).

Figyelemre méltó, hogy rögtön ezután következnek a helyet,

annak szellemét, légkörét, kulturáltságát kifogásoló okok (a pontok 25%-a).

Azzal, hogy a közművelődési színterek megtelése nem túl pozitív, összecsengenek a művelődési ház látogatottságának gyakoriságával kapcsolatos adatok.

A rendszeres látogatók aránya (legalább negyedévenként) nem éri el az ¼-et (22%), alkalmanként (évente 1-2-szer) 13%, ennél ritkábban jár, további 26%. Soha nem volt 39%, ami még a nagyközségi helyzetet tekintve is magas arány. Az alacsony látogatottsági adatok inkább a valóság kritikájaként fogható fel, és nem azt jelentik, hogy az emberek nem tartják fontosnak, hogy a lakóhelyükön működjön ilyen típusú intézmény. Ellenkezőleg, lényegesnek és települési, önkormányzati feladatnak tartják.

Arra a kérdésre, hogy „Fontosnak tarja-e és milyen mértékben, hogy az Ön lakóhelyén az önkormányzat *külön erre a célra* szolgáló művelődési házat tartson fenn”, 98% válaszolt igenel. Érdekes a vélemények határozottsága, a megkérdészetek több mint a fele kiemelkedően fontosnak tartja.

A művelődési házzal kapcsolatos lakossági elvárások tanfolyamokba illően fogalmazzák meg a közművelődés funkcióját. Sokkoló, hogy az emberek milyen világosan látják, amit a szakma nem.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Milyen mértékben számítanak az alábbi szempontok, ha nem megy el egy programra?

Szempont	Nem játszik szerepet	Szerepet játszik
1. Megszólnák érte, restelli mások előtt	84	16
2. Nem hívják személyre szólóan	71	29
3. Nincs kívül elmennie	70	30
4. Akiknek a véleményére ad, nem mennek el	69	31
5. Kényelmetlenek a körülmények, alacsony a komfort	67	33
6. Nem elég kulturált, esztétikus a környezet	67	33
7. Olyan emberekkel kellene együtt lennie, akikkel nem szívesen van egy társaságban	67	33
8. Nem tartja elég komolynak	64	36
9. Betegség	63	37
10. Nem tartja elég színvonalasnak	62	38
11. Idegenül érezné magát	58	42
12. Fáradtság, lustaság	54	46
13. Költségesnek tartja	51	49
14. Nem szeret ilyen helyekre járni	46	54
15. Nem felel meg az érdeklődési körének	44	56
16. Nehezen mozdul ki	40	60
17. Nincs rá ideje	26	74

Az elvárások 5 területre összpontosulnak:

1. Kapcsolódjon hozzájuk, mégpedig két szálon: a mindennapi életükhöz és az érdeklődésükhöz.
2. A kultúra eszközeivel segítsen a problémáik megoldásában.
3. Segítsen az érdeklődésük földelésében és megfogalmazásában, s annak alapján szervezzen programokat. Legyen színes,

sokrétű kínálat, amiből választani lehet, s ami igényfelkeltő is egyben.

4. Professzionális legyen abban az értelemben, hogy aki vezet, tudja, hogy ezeknek a követelményeknek milyen módon kell eleget tenni.

5. Kommunális szolgáltatásként biztosítsa azokat a korszerű technikákat, amelyekkel a háztartások nem rendelkeznek, de csak azokat.

Mennyire tartja fontosnak, hogy egy művelődési ház sajátosságai legyenek?

Szempont	Választotta %	Nem választotta %
1. Legyenek olyan programok, amelyek segítenek az emberek mindennapi problémáinak a megoldásában	40	53
2. Hozzáértő, erre a feladatra képzett szakember irányítsa, akire fölneznének az emberek	39	55
3. Mérjék föl a lakosság érdeklődését, és aszerint szervezzenek programokat	39	54
4. Legyen benne pezsgő élet, sokféle program, amiből válogatni lehet	34	59
5. Legyenek olyan programok, amikből tanulni lehet, amelyek új ismeretek szerzését segítik	34	58
6. Legyenek mindenki számára hozzáférhetőek olyan technikai eszközök, amelyek nincsenek otthon	33	60
7. Olyan programokat szervezzen, amelyek hasznosak, a megélhetést segítik	31	61
8. Legyen lehetőségük az embereknek arra, hogy bemutathassák, és másoknak átadhassák a tudásukat	28	64
9. A megjelenése és a berendezése kulturált, esztétikus, magas színvonalú legyen	25	68
10. Legyenek szórakoztató programok, bálók, mulatságok	23	70
11. Legyenek nagyszabású rendezvények, emlékeztető ünnepi alkalmak	22	70
12. Minél több helyi lakos vegyen részt aktívan a kulturális élet szervezésében	21	72
13. Lehesse kötetlenül összejönni, beszélgetni, legyen kulturált társasági hely	20	72
14. Segítsen az embereknek a szabadidejük megszervezésében, informáljon más településeken lévő programokról	21	72
15. Adjon helyet minden egyéni és közösségi kezdeményezésnek	19	73
16. Szervezetileg önálló legyen, ne más intézmény része	19	74
17. Legyen nyitvatartási idő, álljon a lakosság rendelkezésére akkor is, ha nincs program	16	76

A lakossági aktivitással kapcsolatos mutatók nem szerepelnek ugyan az elsők között, kivéve azt, ami a *saját tudás megmutatására* vonatkozik.

Ez az adat finoman jelzi azt a társadalmi méretekben is érzékelhető tendenciát, hogy az aktivitás értelmezése változóban van.

A bizonyos fokig háttér szerepet jelentő aktivista, szervező szerepből, ami nem vonzó, egyre inkább átvesződik az alkotóbb jellegű individuális önmegnyilatkozás területére.

A választások erőssége alapján még nyilvánvalóbb a *min-*

dennapi tudás finomítása és az ismeretek korszerűsítése iránti igény.

Ez a megállapodott társadalmi periódusokra jellemző kultúraszemlélet előtérbe kerülését jelenti, amikor annak közhasznú, tudás jellegű elemei tartanak igényt közérdeklődésre (ld. nálunk a hatvanas évek második felétől a nyolcvanas évek elejéig).²

² Lipp Márta: Köz művelődési jelenségek és jelentések. A kultúra mint tudomány és segítő gyakorlat. Bp. 2001. Novák József Alapítvány – MMI.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

A váltás – legalábbis a vizsgált közművelődési típuson belül – nem történt meg.

E típusban az intézmények a rendszerváltást követő (tágabb értelemben az átmeneti társadalmi helyzetre jellemző) évek érték központú kultúrafelfogásán alapuló szemlélettel dolgoznak,

(az egységet erősítő nagy közösségi megmozdulások, ünnepi alkalmak).

Ezekre, éppúgy, mint a szórakoztató rendezvényekre és a kötetlen alkalmakra, csekély igény mutatkozik.

Aki választotta, milyen mértékben tartja fontosnak

Szempont	Pontszám	Az összes pont %-ában
1. Hozzáértő, erre a feladatra képzett szakember irányítsa, akire főlnének az emberek	273	10
2. Legyenek olyan programok, amelyek segítenek az emberek mindennapi problémáinak megoldásában	228	8
3. Mérjék föl a lakosság érdeklődését, és aszerint szervezzenek programokat	215	8
4. Legyenek olyan programok, amikből tanulni lehet, amelyek új ismeretek szerzését segítik	209	7
5. Legyen lehetőségük az embereknek arra, hogy bemutathassák és másoknak átadhassák a tudásukat	200	7
6. Legyenek mindenki számára hozzáférhetőek olyan technikai eszközök, amelyek nincsenek otthon	199	7
7. Olyan programokat szervezzen, amelyek hasznosak, a megélhetést segítik	191	7
8. Legyen benne pezsgő élet, sokféle program, amiből válogatni lehet	171	6
9. A megjelenése és a berendezése kulturált, esztétikus, magas színvonalú legyen	168	6
10. Segítsen az embereknek a szabadidejük megszervezésében, informáljon más településeken lévő programokról	142	5
11. Legyenek nagyrendezvények, emlékezetes ünnepi alkalmak	141	5
12. Adjon helyet minden egyéni és közösségi kezdeményezésnek	135	5
13. Lehessen kötetlenül összejönni, beszélgetni, legyen kulturált társasági hely	128	4
14. Szervezetileg önálló legyen, ne más intézmény része	125	5
15. Legyenek szórakoztató programok, bálók, mulatságok	122	4
16. Adjon helyet minden egyéni és közösségi kezdeményezésnek	114	4
17. Legyen nyitva tartási idő, álljon a lakosság rendelkezésére akkor is, ha nincs program	94	3

A lakossági **szabadidős tevékenységekre** is az egysíkúság és a beszűkültség jellemző. Ez nem meglepő annak alapján, hogy az emberek a szabadidős tevékenységeikhez nem kutatnak föl intézményeket, ha azok helyben nem állnak rendelkezésre. Kivételt képeznek ez alól az „autonóm kultúra” intézményei, me-

lyeket rendszeresen a lakosság 6-8%-a látogat. (A fogalom használatát Vitányi Iván vezette be. Ld. Vitányi Iván: A kultúra tudományos (szociológiai) kutatása. Bp. 1977. Népművelési Intézet.)

Intézmény	Jár-e		Aki jár, milyen gyakran		Aki jár, hová	
	Igen	Sosem volt	Rendszeresen	Alkalmanként	Lakóhely	Más település
Disco	8	92	66	44	10	90
Kocsma	19	81	61	39	100	–
Presszó	27	73	59	41	90	10
Kávéház	46	54	76	24	95	5
Étterem	35	65	44	56	29	71
Pizzéria	31	69	90	10	81	19
Bár	4	96	1	99	–	–
Játéktér	4	96	2	98	–	–
Bevásárlóközpont	64	36	92	8	4	96
Pláza	30	70	50	50	–	100
Mozi	37	43	49	51	–	100
Színház	82	18	14	86	7	93
Művelődési ház	41	59	44	56	97	3
Könyvtár	47	53	41	59	90	10
Teleház	2	98	–	100	–	–
Múzeum/kidállítás	74	26	23	77	6	94
Komolyzenei r.	6	94	–	100	20	80
Könnyűzenei r.	12	88	32	68	45	55
Sport rendezvény	28	72	63	37	80	20
Fitness/konditerem	3	97	–	100	100	–

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

A kedvenc időtöltésekre egy tevékenységlistával és egy nyitott kérdéssel kérdeztünk rá.

Tevékenység	Végzi-e (a megkérdezettek %-ában)	Mennyire jellemző (a rá adott pontok %-ában)
Kertészkedés	85	10
Virág-és szobanövény ápolás	68	8
Barkácsolás	43	4
Ház körüli munkavégzés	85	11
Kutyasétáltatás, hobby állatokkal való foglalkozás	28	3
Kézimunkázás	27	3
Túrázás, természetjárás, sétálás a szabadban	34	3
Vendégségbe járás, vendég fogadás	57	3
Számítógépezés	20	2
Internetezés	10	1
Nyelvtanulás	16	3
Társaságba járás	51	3
Komolyzene hallgatás	13	1
Könnyűzene hallgatás	54	5
Sportolás, futás, erobikozás, tornázás	24	2
Újság és napilap olvasás	69	8
Magazin olvasás	58	5
Könyv olvasás	48	5
Úszás, strandolás	22	1
Tv-nézés	93	12
Videózás	32	3
Iszogatás otthon egyedül	10	1
Kocsmázás, presszózás, pincézés	8	1
Csavargás, lődörgés	8	0,4
Heverészás, pihenés	25	1
Játékautomatázás	1	–
Nézelődés, korszózás	11	1

Kedvenc időtöltés

Zenehallgatás	5%
Olvasás	27%
Tv, videó, rádió	37%
Kulturális intézménybe járni	3%
Művészeti, művelődési, népművészeti tevékenység	6%
Társaságban/tokoni körben lenni	4%
Rekreáció, túrázás, hobby	24%
Sport	9%
Domesztikus, munka jellegű tevékenység	42%
Pihenés, semmittevés	11%

Mindkettőből az derül ki, hogy a leggyakoribb tevékenységek a szabadidőben végzett munkához kapcsolódnak. Az életformával és az értékekkel kapcsolatos kérdésekre adott válaszok is arra utalnak, hogy minden – nem annyira a megélhetés, mint inkább – a gyarapodás kényszerének van alávetve. Ám ehhez intézményes segítséget várnának. (A hetvenes évek jelenségei – mutatis mutandis – nemcsak a művelődéssel kapcsolatos elvárásokban, hanem az életforma jellegzetességeiben is újra felfedezésre várnak). A fennmaradó időben a „passzív, befogadói attitűddel” végzett pihentető, részben a kikapcsolódást, részben a világba való bekapcsolódást (újságolvasás, Tv) célzó tevékenységek dominálnak. Az aktívabb formák is inkább a pihenést, kikapcsolódást, a rekreációt szolgálják. Szempontunkból mindenképp figyelemre méltó, hogy azok az elfoglaltságok jön-

nek elsősorban szóba, melyeket egyénileg és nem intézményekhez kötötten lehet végezni.

Az érdeklődéssel kapcsolatos válaszok jelzik, hogy a lakosság fele tágabb horizontú kitekintésre és mintegy harmada színesebb, változatosabb életre vágyik, melyben a jelenleginél kisebb szerepe van a munkának és nagyobb a szabadidőnek, művelődésnek.

Az érdeklődési körök 30%-a szellemi természetű (tudományos, technikai, művészeti), s további 21% az érdeklődési körét valamilyen művelődési tevékenységben jelöli meg.

Rákérdeztünk arra, hogy van-e valamilyen speciális tudás, amit szívesen megmutatna vagy átadna másoknak. A 24%-os igen választ nagyon kedvezőnek tartom. Különösen, ha e tudások jellegét tekintjük, kiaknázása valódi hiánypótló funkciót tölthetne be: Mesterségbeli tudás, korszerű tudományos és közhasznú ismeretek (9%), Humán értékek ápolása (6%), Szabadidős, művelődési tevékenységek (5%), Háztartási, otthonépítési ismeretek (4%).

G. FURULYÁS KATALIN

MÁSODIK RÉSZTANULMÁNY „A KÖZMŰVELŐDÉST ÉRINTŐ JOGSZABÁLYOK HATÁSVIZSGÁLATA” CÍMŰ KUTATÁSHOZ

1.1. A dolgozat „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatás részeként készült. A kutatás célja annak a jogi környezetnek a bemutatása, amely a közművelődést, mint a társadalom egy szféráját körülveszi, továbbá feladatunk a jogi szabályozásból eredő következmények, a napi gyakorlatot javító vagy visszahúzó elemek, tendenciák leírása.

1.2. Az előző résztanulmányhoz¹ hasonlóan most is a szakfelügyeleti jelentések másodelemzésével² dolgoztunk. Az előző részvizsgálattal azonos módon újabb hatvan település (falvak) szakfelügyeleti jelentését elemeztük. A kiválasztásnál most is elsődlegesen a település nagyság és régió szerinti kiegyenlített eloszlásra törekedtünk. Azt tartottuk szem előtt, hogy a dokumentumok minél frissebbek legyenek, így a 2003-ban készített szakértői anyagokat elemeztük. Az elemzés során, az első részvizsgálattal azonos módon, kigyűjtöttük a közművelődési feladatellátás jogi környezetére vonatkozó állításokat, a szakfelügyelők erre vonatkozó megjegyzéseit. A következőkben szeretnénk összehasonlítást tenni, változott-e a különféle jogsértések, anomáliák gyakorisága, illetve összegezni, a szakfelügyeleti szempontok milyen új megfigyeléseket tesznek lehetővé. (Az elemzett szakfelügyeleti jelentések száma lélekszám szerinti összehasonlításokat nem tett lehetővé.)

Miután az előző résztanulmányban áttekintettük a jogi szabályozás legfontosabb elemeit, a jog által definiált közművelődés kereteit, most csak néhány kiegészítéssel élünk.

Mint ahogy ezt korábban is kifejtettük, ha a közművelődésre ható jogi szabályozás hatásait vizsgáljuk, azontúl hogy először is feltárjuk azokat a joghelyeket, amelyek egyáltalán a területet érinthetik, érdekes összevetni azzal, amit a szakma meglát, folyamatosan figyelemmel kísér, majd összehasonlítani azzal, amit az önkormányzatok, mint fenntartók vagy kötelező feladatellátók szem előtt tartanak. A most alkalmazott módszerünk (másodelemzések) főként a szakmai logika látószögét alkalmas bemutatni, és a későbbi interjútechnikán alapuló vizsgálati szakasz teszi majd lehetővé a fenntartók, feladatellátók látószögének elemzését.

Ha elsődlegesen jogsértéseket, jogból következő diszfunkciókat keresünk a működésben, óhatatlan hogy keressük azokat a garanciákat, amelyeket a jogszabályok ennek a területnek nyújtanak. Így jutunk el újra és újra ahhoz a néhány konkrét jogi szöveghelyhez, amelyeket az előző résztanulmányban is elemeztünk többféle megközelítésben. Megközelíthető mindez az állampolgárnak járó alkotmányos jogként, kötelező állami feladatként, önkormányzatoknak előírt kötelező feladatként, egyesülési jogként, majd az ebből eredő kötelezettségek oldaláról, a helyi érdekképviselet megformálásának lehetőségeként, az igénybevevők jogaként, az intézményi világ államháztartásba tagozódásából fakadó kötelezettségekként, munkavállalói és

munkáltatói jog és kötelezettségrendszerként, a piaci formákat érintő rendelkezésekként. Mivel a résztanulmány szakfelügyeleti jelentések elemzésén alapul, tudomásul kell venni, hogy azt a szűkítő logikát, amelyet ezek a jelentések a területet jogi helyzetének szemléletekor alkalmaztak, nem vagyunk képesek kiküszöbölni. Mint ahogy a jelentéseket készítő szakfelügyelők is csak azt tudták számon kérni, elemezni, amire megbízatásuk szól, azaz hogy az önkormányzatok kötelező közművelődési feladatellátásuknak hogyan, milyen módon tesznek eleget, eleget tesznek-e? Azt azonban látnunk kell, hogy a települések közművelődése, kulturális élete természetesen nem okvetlenül azonos a szakfelügyelet vizsgálatának tárgyával, ezért szükség-szerűen szűkítő lesz a mi vizsgálati logikánk is. A nem jogsértő, vagy diszfunkcionális jogi működések – pl. egy állampolgári jog igénybe nem vételét, a civil kezdeményezések elmaradásának okait nehezen tudjuk feszegetni, jól lehet ezek a jogi szabályozásból is következhetnek.

Látható azonban, még a „kötelezőség” ellenőrzésénél, vizsgálatánál is el kell bizonytalanodnunk: így jutunk el a kinek kötelező, illetve a mi kötelező kérdésköréhez, hogy a miből kötelező kérdés is megjelenhessen.

2.1. Megosztott finanszírozás, megosztott felelősség és az ellenőrzés kérdése a korábbi és a jelenlegi szabályozásban

Természetesen a korábbi résztanulmányban is foglalkoztunk a finanszírozás és a felelősség problémájával. Most kísérletet teszünk annak vizsgálatára, ez a megosztottság jelen volt-e a korábban érvényben lévő szabályozásban. Mivel a területre vonatkozó meghatározó jogi szabályozások a közművelődéshez való Alkotmányban garantált állampolgári jog érvényesülését két szinthez kötik (állami és önkormányzati felelősséghez), ez a közös felelősség óhatatlanul magában hordozza a felelősség megosztását, megosztottságát. Kiemeltük, hogy a szabályozás elemeiben mindkét résztvevő (állam és önkormányzat) számol saját korlátaival, és mindkét fél számít a másik szerepvállalására.

Összevetve mindezt a korábbi szabályozással, a következőket láthatjuk.

Az új szabályozás³ (1990-es Önkormányzati törvény, 1997-es Kulturális törvény⁴) a korábbi 1976-os Közművelődési törvényhez⁵ képest az önkormányzatiság elvei miatt, és nyilvánvaló decentralizációs indíttatással, az önkormányzatokat is beemeli a finanszírozási és (az ettől elválaszthatatlan) felelősi

³ A régi szabályozás „idejétmúltsága”, és az új szabályozás bevezetése között meglehetősen sok idő telt el. Az új szabályozás létrejöttének körülményeit foglalja össze Horváth Viola – Oláh Miklós tanulmánya. Horváth Viola – Oláh Miklós: Egy rendhagyó törvény keletkezéstörténete In: Parlamenti pártok és törvényhozás 1997-98. Bp., Magyar Politikai Intézet, 1999.

⁴ A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény

1990. évi LXV. törvény a helyi önkormányzatokról.

⁵ 1976. évi V. tv a közművelődésről

¹ G. Furulyás Katalin: Résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz. Szín – Közösségi Művelődés 2004. 9/3.

² A szakfelügyeleti jelentések másodelemzésében Sárkány Eszter közreműködött.

szerepkörbe. Nem mintha az 1976-os törvény a tanácsokkal nem számolna, de szerepet szán a vállalatoknak, szövetkezeteknek és más társadalmi szervezeteknek is, bár az innen érkező támogatások is állami támogatások voltak, amelyek az állami disztribúció sajátos csatornáin érkeztek. Az állami feladatvállalást nevesíti a 12. §-ban: „A közművelődés feltételeit elsősorban az állam biztosítja”. A 13. §-tól a 18. §-ig szerepelnek az egyéb résztvevők, támogatók, közreműködők: a vállalatok, szövetkezetek, a Hazafias Népfront, szakszervezetek, a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség, a fegyveres erők és fegyveres testületek. Míg az 1976-os törvény a feltételek biztosításánál az állam egyértelmű szerepvállalásán túl egyéb szereplőket is megnevezett, az irányításnál már teljesen egyértelműen fogalmazott. „A közművelődés irányítása állami feladat (30. §).” Ezt a funkciót a Minisztertanács látta el, amely felelős volt az ellenőrzésért is, főképpen a közművelődés-politika megvalósításának ellenőrzéséért. A területi, helyi feladatok összehangolását és ellenőrzését pedig a tanácsokon keresztül látta el.

A jelenlegi szabályozás alkotmányos jogként definiálja a művelődéshez való jogot⁶, a feltételek biztosítását az Önkormányzati törvény az államra és az önkormányzatokra bízta. Az ellenőrzés jogkörét a szaktörvény szabja meg. A miniszter közművelődési ágazati irányító hatáskörében, a szakfelügyelet keretében látja el a törvényesség ellenőrzését. Az önkormányzatok működésének törvényességét elsődlegesen helyben a jegyzők, a rendeletek, határozatok ellenőrzésével pedig a közigazgatási hivatalok látják el.

A finanszírozás és az ellenőrzés sem kizárólagosan állami szerepkör, és nem kizárólagos az állami szabályozás szerepe sem a tartalom meghatározásában. A korábbi szabályozásban a közművelődés-politika megvalósítása volt a fő cél, amelynek tartalmát egyértelműen az ideológia szabta meg. Az érvényben lévő szabályozás a szaktörvényben előírt feladatrendszer „testreszabását”, településszinten érvényes kidolgozását az önkormányzatokra bízta. Egységes „közművelődés-politika” tehát az érvényben lévő szabályozás szerint nincs, sőt a szabályozórendszer a lokális feladat kijelölés alaptételeként éppen arra ad lehetőséget, hogy ezek az értelmezések helyiek legyenek, anélkül hogy ezek irányának, mértékének befolyásolásához joga legyen bármilyen a településnél magasabb szintű szakmai vagy közigazgatási egységnek.

2.2. A kötelező és vállalt feladatok szétválasztásának problémái

Az önkormányzatoknak joga, egyben kötelessége a közművelődéssel kapcsolatos feladataik tartalmáról, megvalósításáról, finanszírozásáról dönteni. Fontos hangsúlyoznunk az önkormányzati rendeletek elemzésénél és a szakfelügyeleti jelentések másodelemzése folyamán is érzékelhető bizonytalanságot, amely a kötelező és az önként vállalt feladatok szétválasztásában jelentkezik. A probléma legsarkalatosabban az „önhikis”⁷ településeknél tapasztalható. Ezek a települések csak kötelező feladatokat teljesíthetnek, különben elesnek a hátrányos helyzetük kompenzálására fordítható támogatástól, így gazdálkodásukban⁸

„nagy figyelmet fordítanak” arra, hogy a közművelődési kiadásainak csak egy része jelenjék meg, nehogy bizonyos (senki által nem ismert) arányt túllépjének, és elessenek az életbenmaradást jelentő támogatástól.

Ez a határozatlanság vagy téves értelmezés érhető tetten a közművelődési rendeletekben is, amikor pl. egészen kis falvak esetében is felsorolják – túlbiztosítva magukat – az egész törvényből kiolvasható feladatrendszert. Ezzel azonban olyan aránytalan feladatkört jelölnek ki, amely teljesíthetlenségéhez nem fér kétség.

Bizonytalanság tapasztalható tehát annak gyakorlásában, hogy az Önkormányzat „maga határozza meg – a lakosság igényei alapján, anyagi lehetőségeitől függően –, mely feladatokat, milyen mértékben és módon lát el”.

Azt, hogy kinek van kötelezettsége a közművelődési feladatellátással kapcsolatban, vázoltuk. Azt is, kinek joga, és milyen módon az ellenőrzés. A tartalom kérdésében a mit köteles ellátni, és a mit lehet ellenőrizni, számon kérni kérdéskör sokkal kevésbé körülírható. Ezzel kapcsolatban nincs semmilyen normatív előírás, akár településtípustól függően sem.

2.3. Formai oldalról (a tartalmi kérdések után) a közösségi szintér, illetve közművelődési intézmény biztosítási kötelezettség településtípustól függően szabályozott, azonban egyes alapfogalmakat (pl. közösségi szintér)⁹ a jogszabályok elégtelenül definiálnak.

2.4. A támogatási kötelezettség („közművelődési, tudományos, művészeti tevékenység, a sport támogatása”¹⁰) értelmezése is csak települési szinten tehető meg, hiszen ennek településszinten eltérő jelentése van. A kötelező önkormányzati feladathoz az állam csak egy nem kötött felhasználású normatívát ad, amely arra szolgál, hogy a helyi támogatás alapját képezze.¹¹

2.5. A terület szabályozásban is keveredni látszanak a regulatív jogi kultúra és az orientatív jogi kultúra elemei.¹² A regulatív jogi kultúra jellegzetessége a jogszabályok határozott normatív jellege, s a társadalom tagjai által ilyenként való elfogadása, míg az orientatív jogi kultúra nem szabályoz, tájékoztat, követendő mintákat nyújt.

A terület jellegéből adódóan (közművelődés, kultúra), és a magyar társadalom sajátos fejlődési útja miatt szinte természetes a kétféle jogi kultúra keveredése.

A kultúra sajátosságai miatt a szabályozás nem is lehetne csupán regulatív, az orientatív jellegű szabályozás azonban sajátos jogkövetéshez vezet. Az orientatív szabályozást az önkormányzati-igazgatási logikával nehezen lehet egyeztetni. A fenntartói logika a regulatív elemeket keresi, és kéri számon, s mivel ebből keveset talál, ennek megfelelően cselekszik.

A kétféle jogi kultúra keveredése mellett jelen van a gyakorlatban egy sajátos magyar jogi magatartásminta, amelyben a jogot kijátszani, kiskapukat, joghézagokat találni értéknek számít, lehet hogy ez az egyetlen lehetőség a működés fenntartására.

⁶ 1949. évi XX. törvény A Magyar Köztársaság Alkotmánya 70/F. § 1.

⁷ Az önhibájukon kívüli okokból hátrányos helyzetben lévő önkormányzatok támogatásának rövidítése.

⁸ Dudás Katalin: Egy másik megközelítés (kapcsolatok, hálózatok működése a finanszírozásban) MMI (kézirat), 2004.

⁹ Szín – Közösségi Művelődés 2004. 9/3 45 p.

¹⁰ 1990. évi LXV. törvény 8. § (1) bekezdés.

¹¹ Dr. Bekényi József főosztályvezető (BM Önkormányzati Főosztály) szakvéleménye (kézirat) 2004.

¹² Kulcsár Kálmán: Jogszociológia. Bp., Kulturtrade, 1997.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

3. A jogszabályi hivatkozások rendszere az elemzett szakfelügyeleti jelentésekben jogi hivatkozásokat, megrajzolva azt a mezőt, amit a szakma konzekvensen szem előtt tart.

Tekintsük most át az elemzett hatvan jelentésből kigyűjtött

A hivatkozott jogszabály	Említések száma n=
A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (általánosan a törvényre)	60
2. § A jogok érvényesítése során nem lehet különbséget tenni...	1
3. § Az intézmény nem lehet elkötelezett vallás, világnézet vagy politikai irányzat mellett...	1
4. § Mindenkinek joga, hogy megismerhesse a kulturális örökség javait...	3
7. § A kulturális javak megóvása mindenkinek kötelessége	1
26. § A föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő lelet ... állami tulajdon.	1
37. § A leletmentést végző múzeum fenntartója jogosult a leletmentésre fordított költségek megtérítésére. Amennyiben az állam mond le javára a régészeti leletek tulajdonjogáról...	1
53. § A könyvtárhasználati jog gyakorlását a könyvtári ellátás rendszere biztosítja...	3
54. § A nyilvános könyvtár alapkövetelményei...	4
64. § A települési és a megyei könyvtári ellátás biztosítása a helyi önkormányzatok kötelező feladata...	3
55. § A nyilvános könyvtár alapeladatai...	1
68. § A fenntartó az e törvényben foglaltak alapján meghatározza a könyvtár feladatait és használati szabályzatát...	6
73. § A közművelődéshez való jog közérdek...	1
76. § A települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása...	62
77. § A települési önkormányzat rendeletben határozza meg...	31
78. § A települési önkormányzat a közművelődési tevékenységek folyamatos megvalósíthatósága érdekében közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít...	43
79. § A települési önkormányzat megfelelő jogi személlyel, magánszeméllyel közművelődési megállapodást köthet...	9
80. § A települési önkormányzat pénzügyi támogatásban részesítheti...	3
81. § Az önkormányzati rendelet hatálya alá tartozó közművelődési intézmény létesítése, átszervezése, megszüntetése illetőleg tevékenységének 60 napon túli szüneteltetése esetén a testületi döntés meghozatala előtt 30 nappal a minisztérium véleményét be kell szereznie...	6
82. § Közművelődési Tanács	5
83. § A Tanácsor azok a közművelődési célú társadalmi szervezetek hozhatják létre, melyeknek bejegyzett székhelye az adott település...	5
86. § A megyei (fővárosi) önkormányzat a 85. § alapján rendeletben határozza meg a közművelődési szakmai tanácsadó és szolgáltató feladatait...	2
88. § A miniszter közművelődési ágazati irányító hatásköre...	11
92. § A közművelődési és közgyűjtteményi szakterületek feladatellátásához az állami, önkormányzati felelősségvállalás közérdekű jellegéből fakadóan e törvény és a tv. által előírt kötelezettségek teljesítéséhez központi költségvetési hozzájárulás szükséges, amelyet a Belügyminisztérium fejezetében megjelenő normatív hozzájárulás, központosított előirányzat, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma fejezetében megjelenő előirányzatok tartalmaznak.	4
100. § Felhatalmazást kap a kormány, hogy a törvény végrehajtásaként rendeletben szabályozza	6
1. sz. mell. o. pont	2
A törvényen belüli konkrét hivatkozások összesen	215
Összes hivatkozás az 1997. évi CXL. Törvényre	275
1990. évi LXV. tv. a helyi önkormányzatokról (általánosan a törvényre)	47 %
1990. évi LXV. tv. a helyi önkormányzatokról (általánosan a törvényre)	29
1. § A helyi önkormányzat a feladat- és hatáskörébe tartozó helyi érdekű közügyekben önállóan jár el.	1
4. § Az önkormányzati jogokat, illetőleg az önkormányzat hatáskörének jogszerű gyakorlását az Alkotmánybíróság, illetőleg a bíróság védi.	1
8. § A települési önkormányzat feladata a helyi közszolgáltatások körében különösen...	8
9. § Az önkormányzat jogi személy. Az önkormányzati feladat- és hatáskörök a képviselő-testületet illetik meg...	3
10. § A képviselő-testület hatásköréből nem ruházható át...	1
16. § A képviselő-testület a törvény által nem szabályozott helyi társadalmi viszonyok rendezésére, továbbá törvény felhatalmazása alapján, annak végrehajtására önkormányzati rendeletet alkot...	1
18. § A képviselő-testület a működésének részletes szabályait a szervezeti és működési szabályzatról szóló rendeletében határozza meg...	2
23. §-27. § A bizottság – feladatkörében – előkészíti a képviselő-testület döntéseit, szervezi és ellenőrzi a döntések végrehajtását	4
29. § A bizottságok működésének ügyviteli feladatait a képviselő-testület hivatala látja el.	1
34. § A képviselő-testület a – saját tagjai közül, a polgármester javaslatára, titkos szavazással – a polgármester helyettesítésére, munkájának a segítségére alpolgármestert választ...	1
36. § A képviselő-testület pályázat alapján – a jogszabályban megállapított képesítési követelményeknek megfelelő jegyzőt nevez ki...	4

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

38. § A képviselő-testület egységes hivatalt hoz létre – polgármesteri hivatal elnevezéssel –...	4
41. § A települési önkormányzatok képviselő-testületi feladatainak hatékonyabb, célszerűbb megoldására szabadon társulhatnak.	1
44. § A települési képviselő-testület más települési képviselő-testülettel társult képviselő-testületet alakíthat...	2
97. § A miniszter rendeletben határozza meg a polgármester ...	7
A törvényen belüli hivatkozások összesen	41
Az 1990. évi LXXV. tv. összesen	70
	12 %
5/1999. (III.26.) NKÖM rendelet a közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletéről	57
	10 %
1992. évi XXXVIII. tv. az államháztartásról (a törvényre általában)	4
88. § Költségvetési szervek alapítása...	10
Az 1992. évi XXXVIII. tv. összesen	14
	2%
217/1998. (XII.30.) Korm. rend. az államháztartás működési rendjéről	32
	5.5 %
1993. évi LXXIX. tv. a közoktatásról	20
1991. évi XX. törvény A helyi önkormányzatok és szerveik, ... szervek feladat- és hatásköreiből	16
13/2002. (IV. 13.) A helyi önkormányzatok könyvtár és közművelődési érdekeltségnevelő támogatásáról	12
150/1992. (X.20.) Korm. rend. a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. tv. végrehajtásáról és az ezt módosító 112/2001. (VI.26.) Korm. rendelet	9
15/1998. (III. 31.) MKM rend. A helyi önkormányzatok érdekeltségnevelő támogatásáról	9
15/1998. (III.31.) MKM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltségnevelő támogatásáról	8
1/2000. (I.14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról	7
161/1998. (IX. 30.) Korm. rend a nemzeti kulturális örökség miniszterének feladat és hatásköréről	7
1987. XI. tv. a jogalkotásról	5
1992. évi XXXIII. tv. a közalkalmazottak jogállásáról	4
306/2002. Korm. rend. Az államháztartás működési rendjéről szóló 217/1998. (XII. 30.) Kormányrendelet módosításáról	4
1996. évi XXI. tv. A területfejlesztésről és a területrendezésről	3
9/1989. (IV. 30.) MM rendelet a művelődési intézmények nevééről, elnevezéséről és névhasználatáról	2
108/1984. (MK 8.) MM utasítás a művelődési otthonok tevékenységének nyilvántartásáról	2
12/1987. (XII. 29.) IM rendelet a jogszabályszerkesztésről	2
8/2001 (X. 30.) Korm. rend. Az Európai Közigazgatási Képzési Ösztöndíj megállapításáról szóló 92/1998. (V. 8.) Korm. rendelet módosításáról	2
1992. évi LXIII tv. A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról	2
2/1993. (I. 30.) MKM rendelet az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési és egyéb feltételekről, és ennek módosítása 2/1997. (I. 31.) MKM rendelet	1
156/1995. (XII. 26.) Korm. rend. a költségvetési szervek tervezésének, gazdálkodásának, beszámolásának rendszeréről	1
11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről	1
A Magyar Köztársaság Alkotmánya	1
1993. évi LXXXVII. tv. a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól	1
1992. évi XXXVIII. tv. Az államháztartásról	1
173/1996. (XI.29.) Korm. rend. az 1997. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról és a statisztikáról...	1
173/2000. (X.18.) Korm. rend. a 2000. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról	1
1998. évi XXVI. tv. a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségükről	1
1989. évi II. tv. az egyesülési jogról	1
1999. évi XXXVIII. évi tv. a gazdasági társaságokról szóló 1997. tv. CXLIV tv. módosításáról	1
64/1999. (IV. 28.) Korm. rend. a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről	1
1992. évi XXIII. tv. a köztisztviselők jogállásáról	1
Σ Hivatkozások	582
	(100%)

Hasonlóan a korábbi elemzés eredményeihez az összes hivatkozás majdnem fele a CXL. törvényre vonatkozik. A törvényen belüli részletes hivatkozások aránya nőtt, a 76. §, illetve a 78. § a legidézettebb. A 76. § a települési önkormányzatok kötelező feladataként szövegezi a helyi közművelődési tevékenység támogatását, míg a 78. § a közösségi szintér biztosítását írja elő.

Az Önkormányzati törvényre a hivatkozások 12 %-a utal, ez pontosan egyezik a korábbi elemzés adataival. Csökkent az 1992. évi XXXVIII. tv. az államháztartásról idézettsége, valamint emelkedett a 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet hivat-

kozásainak a száma. Jelentős elmozdulás azonban nincs a korábbi eredményekhez képest, most is az öt „alapjogszabály” adja meg a hivatkozások több, mint 70 százalékát.

Változatlanul ritkán fordulnak elő munkajogi hivatkozások, a Munka Törvénykönyvére nem esik utalás, a KJT-re (1992. évi XXXIII. tv. a közalkalmazottak jogállásáról) is mindösszesen 4 említést tettek. Mindez ellentmond annak, hogy interjúink tapasztalata alapján a falvakban a foglalkoztatás során igen sok szabálytalanság történik.

Típusproblémák a vizsgált rendeleteknél a meglévő rendeletek %-ában

Típusprobléma	%
Sematikus, általános	38
Helyzetelemzést nem tartalmaz	27
Szakember igényről nem szól	23
Hibás, teljesen ellentmondásos	19
A finanszírozásról nem rendelkezik	17
Hiányos	13
Ellentmondásos	10
Hibás törvényi hivatkozást tartalmaz	6

A vizsgált rendeletek 36 %-a nem a valós állapotot rögzítette. Jellemző eltérés, hogy rendeletében intézmény fenntartására kötelezi magát a testület, majd az intézmény működtetéséről nem gondoskodik, vagy olyan feladatot említ, amelyet a való-

A megállapodás nélküli feladatellátók az összes említés százalékában

Sor-szám	2002. előtt felvett jelentések elemzett csoportjában		A 2003-ban felvett jelentések elemzett csoportjában	
	A megállapodás nélküli feladatellátók típusai	%	A megállapodás nélküli feladatellátók típusai	%
1.	Civil szervezetek (alapítvány, egyesület)	31	Iskola	36
2.	Iskola	25	Civil szervezetek	22
3.	Egyházak	13	Közösségek	8
4.	Közösségek	9	Könyvtárak	8
5.	Könyvtár	9	Egyéb	8,5
6.	Óvoda	6	Szociális gondoskodás	6
7.	Szociális gondoskodás	3,5	Óvoda	6
8.	Egyéb	3,5	Egyházak	5,5
12.	Összesen	100	Összesen	100

Nem változott azok köre, akikből ez a csoport formálódott. Számottevő mozgás a csoporton belül sincs. Úgy, ahogyan az előző elemzésben, csak azokat az eseteket gyűjtöttük ki, ahol a feladatellátók a közművelődési feladatok jelentős részét, s rendszeresen végezték a településen.

4.3. A közművelődési terek más funkciójú, megállapodás nélküli használata

A 2003-ban készített szakfelügyeleti jelentések 38 %-ában jelezték, hogy a közművelődési alapfunkció mellett, valamely más jellegű tevékenység jelenik meg abban a térben, amelyet a közművelődésnek szántak, a 2002-es és az az előtti jelentésekben ez 37 % volt. Újra hangsúlyoznunk kell, a megjelenő funkciók fontossága nem kétséges. Kifogásolható sem lehetne, ha az intézmények többfunkciós intézmények lennének, vagy ha a fenntartó valamilyen dokumentumban rögzítené a más funkcióra való igényét a közművelődési térből, egyeztetve a funkciók térigényét. A korábbi jelentések csoportjánál és a 2003-as vizsgált csoportban is a könyvtári funkció megjelenése a leggyakoribb (18, illetve 24 %, az említések százalékában). Az önkormányzatok globális térgazdálkodása miatt a falusi művelődési házak nagytermei rendszeresen adnak helyet a testnevelési óráknak (18 %, 17 %, az összes említés százalékában). Jellemző még a zeneiskolák, művészeti alapiskolák, a teleházak, a kábel-tévé megjelenése. Tehát a vizsgált települések majd 40 százalékában a közművelődésre használható terek egy részét más fel-

ságban nem látják el. Gyakori az is, hogy a rendelet alkotásának pillanatában a meglévő állapotot rögzítik, majd a rendelet alkotása után történt szervezeti átalakításokat már nem építik be, illetve nem aktualizálják a rendeletben.

4.2. A közművelődési megállapodások

Az első elemzésben a falvak 11 %-ában volt valamely feladatellátóval érvényes közművelődési megállapodás. Ez a 2004-es adatok szerint sem emelkedett. A vizsgálatba került összes településre vonatkoztatva a 2004. I. 14-es állapot szerint a települések 8 %-a kötött közművelődési megállapodást. Számuk sokkal magasabb lenne, ha a szakfelügyeleti jelentésekből nyomon követhető nyilvánvaló feladatellátókkal minden esetben következetesen megállapodás születne.

4.2.1. Megállapodás nélküli feladatellátások

Vessük össze a jellemző említéseket 2002. előtt és a 2003-ban készült jelentések között.

adatra használták, anélkül, hogy ezek az intézmények elismerten többfunkciósak lettek volna. Ez a jelenség meglehetősen differenciálatlan működéseket eredményez, és ahogy korábban is jeleztük, a befogadott települt-telepített tevékenységek gyakran kiszorító jellegűek, gátolják a hagyományos művelődési formák kibontakozását, fennmaradását.

4.4. A szakfelügyelőnek adatot, dokumentumot nem adtak át

A korábbi szakfelügyeleti jelentések 10 %-ában jelezték, hogy valamilyen kért dokumentumot, iratot nem adtak át az önkormányzatok a szakfelügyelőknek. A 2003-as szakfelügyeleti jelentésekben nem fordult elő ilyen említés, amely jól jelzi azt, hogy a szakfelügyeleti rendszer elfogadottá vált.

4.5. A gazdálkodással kapcsolatos anomáliák

12 %-ra tehető annak a helyzetnek a jelzése, hogy a közművelődéssel kapcsolatos kiadások követhetetlenek, átláthatatlannak. A szakfeladati könyvelési rendszer használata ezt az átláthatatlanságot erősíti. Nagyon csetleget az, hogy a közművelődési kiadások végül melyik szakfeladaton kerülnek elszámolásra.¹⁴ A megvizsgált esetek 17 százalékában a közművelődéssel kapcsolatos kiadások más alapfunkciójú intézmény költségve-

¹⁴ Dudás Katalin: Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére, az önkormányzatok adatszolgáltatása alapján. Szín - Községi Művelődés 2004. 9/3.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Típusproblémák a vizsgált rendeleteknél a meglévő rendeletek %-ában

Típusprobléma	%
Sematikus, általános	38
Helyzetelemzést nem tartalmaz	27
Szakember igényről nem szól	23
Hibás, teljesen ellentmondásos	19
A finanszírozásról nem rendelkezik	17
Hiányos	13
Ellentmondásos	10
Hibás törvényi hivatkozást tartalmaz	6

A vizsgált rendeletek 36 %-a nem a valós állapotot rögzítette. Jellemző eltérés, hogy rendeletében intézmény fenntartására kötelezi magát a testület, majd az intézmény működtetéséről nem gondoskodik, vagy olyan feladatot említ, amelyet a való-

A megállapodás nélküli feladatellátók az összes említés százalékában

Sor-szám	2002. előtt felvett jelentések elemzett csoportjában		A 2003-ban felvett jelentések elemzett csoportjában	
	A megállapodás nélküli feladatellátók típusai	%	A megállapodás nélküli feladatellátók típusai	%
1.	Civil szervezetek (alapítvány, egyesület)	31	Iskola	36
2.	Iskola	25	Civil szervezetek	22
3.	Egyházak	13	Közösségek	8
4.	Közösségek	9	Könyvtárak	8
5.	Könyvtár	9	Egyéb	8,5
6.	Óvoda	6	Szociális gondoskodás	6
7.	Szociális gondoskodás	3,5	Óvoda	6
8.	Egyéb	3,5	Egyházak	5,5
12.	Összesen	100	Összesen	100

Nem változott azok köre, akikből ez a csoport formálódott. Számottevő mozgás a csoporton belül sincs. Úgy, ahogyan az előző elemzésben, csak azokat az eseteket gyűjtöttük ki, ahol a feladatellátók a közművelődési feladatok jelentős részét, s rendszeresen végezték a településen.

4.3. A közművelődési terek más funkciójú, megállapodás nélküli használata

A 2003-ban készített szakfelügyeleti jelentések 38 %-ában jelezték, hogy a közművelődési alapfunkció mellett, valamely más jellegű tevékenység jelenik meg abban a térben, amelyet a közművelődésnek szántak, a 2002-es és az az előtti jelentésekben ez 37 % volt. Újra hangsúlyoznunk kell, a megjelenő funkciók fontossága nem kétséges. Kifogásolható sem lehetne, ha az intézmények többfunkciós intézmények lennének, vagy ha a fenntartó valamilyen dokumentumban rögzítené a más funkcióra való igényét a közművelődési térből, egyeztetve a funkciók térigényét. A korábbi jelentések csoportjánál és a 2003-as vizsgált csoportban is a könyvtári funkció megjelenése a leggyakoribb (18, illetve 24 %, az említések százalékában). Az önkormányzatok globális térgazdálkodása miatt a falusi művelődési házak nagytermei rendszeresen adnak helyet a testnevelési óráknak (18 %, 17 %, az összes említés százalékában). Jellemző még a zeneiskolák, művészeti alapiskolák, a teleházak, a kábel-tévé megjelenése. Tehát a vizsgált települések majd 40 százalékában a közművelődésre használható terek egy részét más fel-

ságban nem látunk el. Gyakori az is, hogy a rendelet alkotásának pillanatában a meglévő állapotot rögzítik, majd a rendelet alkotása után történt szervezeti átalakításokat már nem építik be, illetve nem aktualizálják a rendeletben.

4.2. A közművelődési megállapodások

Az első elemzésben a falvak 11 %-ában volt valamely feladatellátóval érvényes közművelődési megállapodás. Ez a 2004-es adatok szerint sem emelkedett. A vizsgálatba került összes településre vonatkoztatva a 2004. I. 14-es állapot szerint a települések 8 %-a kötött közművelődési megállapodást. Számuk sokkal magasabb lenne, ha a szakfelügyeleti jelentésekből nyomon követhető nyilvánvaló feladatellátókkal minden esetben következetesen megállapodás születne.

4.2.1. Megállapodás nélküli feladatellátások

Vessük össze a jellemző említéseket 2002. előtt és a 2003-ban készült jelentések között.

adatra használták, anélkül, hogy ezek az intézmények elismeren többfunkciósak lettek volna. Ez a jelenség meglehetősen differenciálatlan működéseket eredményez, és ahogy korábban is jeleztük, a befogadott települt-telepített tevékenységek gyakran kizorító jellegűek, gátolják a hagyományos művelődési formák kibontakozását, fennmaradását.

4.4. A szakfelügyelőnek adatot, dokumentumot nem adtak át

A korábbi szakfelügyeleti jelentések 10 %-ában jelezték, hogy valamilyen kért dokumentumot, iratot nem adtak át az önkormányzatok a szakfelügyelőnek. A 2003-as szakfelügyeleti jelentésekben nem fordult elő ilyen említés, amely jól jelzi azt, hogy a szakfelügyeleti rendszer elfogadottá vált.

4.5. A gazdálkodással kapcsolatos anomáliák

12 %-ra tehető annak a helyzetnek a jelzése, hogy a közművelődéssel kapcsolatos kiadások követhetetlenek, átláthatatlanok. A szakfeladati könyvelési rendszer használata ezt az átláthatatlanságot erősíti. Nagyon esetleges az, hogy a közművelődési kiadások végül melyik szakfeladaton kerülnek elszámolásra.¹⁴ A megvizsgált esetek 17 százalékában a közművelődéssel kapcsolatos kiadások más alapfunkciójú intézmény költségve-

¹⁴ Dudás Katalin: Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére, az önkormányzatok adatszolgáltatása alapján. Szín - Községi Művelődés 2004. 9/3.

tésében szerepeltek. A különfinanszírozások gyakorisága emelkedett, azaz azon esetek száma, amikor az önkormányzatok valamilyen minimális működést intézményi vagy nem intézményi keretek között finanszíroznak, majd ehhez képest meghatározó összegeket fordítanak különféle nagyrendezvényekre, programokra vagy civilszervezetek, különféle csoportok támogatására. Ez a 2003-as vizsgált jelentések 18 százalékában fordult elő, míg a 2002. előtti 7 %-ában volt ugyanez a jelenség kimutatható. Ez jól jelzi az amúgy is visszaszorulni látszó szakmai kompetencia anyagi beszoríttóságát.

Attól függetlenül, hogy intézmények költségvetéséről van szó, vagy közművelődési megállapodással megbízott feladatellátók díjáról, az önkormányzatok gyakran kényszerülnek a tervezett összeg szűkítésére.

4.6. A normatíva

Miután a közművelődési normatíva nem kötött normatíva¹⁵, a települések teljes önállóságot élveznek felhasználásában, értve ezalatt azt, hogy egyáltalán felhasználják-e, és ha igen, milyen célokra. Nem kifogásolható, ha az önkormányzat nem tart igényt a normatívára (az természetesen igen, ha kötelező közművelődési feladatait nem látja el).

A 2002. előtti jelentések 20 %-ában a normatíványi összeg sem került a területre, további 3 %-ában csak a normatíványi összeg.

A 2003-ban felvett jelentések vizsgált csoportjában a települések 12 %-ában jelezték, hogy kevesebbet költöttek, mint a normatíva, 1 %-ában csak a normatívát. 18 % azon települések aránya, ahol kevesebbet vagy csak a normatívát szánták a területre, vagy a szakfelügyelők jelzése szerint éppen csak a normatívát meghaladó összeget.

4.7. Közösségi szintér

A vizsgált jelentések 5 %-ában emelték ki konkrétan a szakfelügyelők, hogy az önkormányzat nem jelölt ki közösségi szintert (a települések 13 %-ának nem volt érvényes közművelődési rendelte). A vizsgált jelentések 7 %-ában a szintert valamely más alapfunkciójú intézményben jelölték ki. A kiválasztott korábbi jelentések 23 %-ában nem jelölt ki az önkormányzat szintert. A 2003-ban tapasztalt 5 % ehhez képest jelentős javulásnak mondható, színvonalukat azonban kifogásolták. Attól függetlenül, hogy a települések intézményt vagy szintert biztosítanak, a települések 25 %-ában – a szakfelügyelők megítélése szerint – a közösségi tér felújítás nélkül alkalmatlan és méltatlan betöltött funkciójára.

Megnőtt a külső szinterek jelentősége. Ezek karbantartása, kialakítása még mindig kevésbé költséges, mint az épületek állagmegóvása. A települések nagy többségén a nemzeti ünnepek megünneplése, a közös népnépnepély jellegű (falunap, majális, búcsú) események külső helyszíneken folynak. Jelen elemzésnek nem témája, de meg kell említenünk a kültéri rendezvények arányának és jelentőségének megnövekedését. A külső helyszínek a rendeletekben is megjelennek, mint rendelkezésre álló közösségi szintér, de alternatívaként.

4.8. Intézmény

4.8.1. Alapító okiratok

A vizsgált települések 27 %-ában, ha a vizsgálati intézmé-

ny kategóriához¹⁶ viszonyítunk (a vizsgálatban intézménynek tekintjük azokat a működéseket, ahol a következő három feltétellel legalább egyike jelen van (alapító okirata szerint intézmény, a közművelődési rendelete szerint intézmény, kinevezett vezetője van) az intézmények 41 %-ában jelezték a szakfelügyelők, hogy az intézménynek nincs alapító okirata, ez korábban 13 % volt.

Feltételezhető, hogy nem volt jobb korábban sem a települések intézményi adminisztrációja, ám valószínűbb, hogy a szakfelügyeleti jelentések érzékenyebbé váltak ennek a hiánynak a jelzésére.

A létező alapító okiratok 27 %-a nem a valóságos állapotokat tükrözte, alapvető ellentmondásokat tartalmazott, 18 százalékuk pedig hiányos volt (pl. nem tartalmazta a vezetők megbízásának rendjét).

4.8.2. Szervezeti és működési szabályzatok

A vizsgált települések 58 %-ában hiányzott az intézmények Szervezeti és Működési Szabályzata a 2003-ban készült szakfelügyeleti jelentéseknél. Hasonlóan magas volt a 2002. előtti jelentések csoportjában az SZMSZ-ek hiánya (50 %). A meglévő szabályzatok 40 %-a hibás volt a szakfelügyelők megítélése szerint. Ha a vizsgált intézmény kategóriához viszonyítunk, az intézmények 89 százalékában nem volt SZMSZ. Jellemző hibák voltak: a szabályzat hiányossága, vagy az, hogy a meglévő szabályzat nem egyezett meg a valósággal.

4.8.3. Munkaterv

A 2002. előtti csoportban a települések felében nem volt a feladatellátáshoz készült munkaterv. Az akkori vizsgálatban használt intézményi kategóriához viszonyítva (a munkaterv készítése az intézményekben kötelező) a vizsgált intézmények 79 %-ának nem volt jóváhagyott munkaterve. Akkor is azért néztük meg a települések esetében ezt az arányt, függetlenül attól, hogy intézményt működtet-e a település vagy sem, hogy vizsgáljuk a feladatellátás tervszerűségét.

Az elemzett 2003-as jelentések 45 %-ában nem volt a településen elfogadott munkaterv, negyedében pedig egyáltalán nem volt munkaterv. 12 százalékukban csak programterv volt (ezek csupán a nagyrendezvények megszervezésére tértek ki), további 8 százalékukban volt ugyan munkaterv, de ezt a képviselőtestület nem fogadta el. Ha a vizsgált intézménykategóriához viszonyítunk, az intézmények 64 %-ának nem volt munkaterve.

A tervezés hiányából adódó bizonytalanságot erősíti, vagy éppen előidézi a pénzügyi-költségvetési bizonytalanság („augusztusban kiderül mire marad pénz, és majd meglátjuk...”).

Az összehangolt tervező munka a falvak esetében változatlanul a nagyrendezvényeknél, reprezentatív eseményeknél figyelhető meg. Ez látható abból is, hogy programtervek inkább készülnek a településeken, mint munkatervek.

Még jellemzőbb azonban, hogy a programterv sem fog át nagyobb időegységet. Egy-két napra koncentrált figyelemről van csak szó. Ezek egyeztetésénél is jellemző a szóbeliség, még akkor is, ha ezekkel kapcsolatos előterjesztést tárgyal a testület.

¹⁶ G. Furulyás Katalin: Résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz Szín – Közösségi Művelődés 2004. 9/4. 51. p.

¹⁵ l. 11.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

4.8.4. Alkalmazottak

Majdnem azonos arányú (18-23 %) azon települések aránya, ahol egyáltalán nincs munkavállaló a területen. A települések 14 %-ban csak megbízási jogviszonyban foglalkoztatott vagy tiszteletdíjas van, 5 %-ban társadalmi munkában végzik a feladatokat. A falvak 10 %-ában csak gondnok vagy takarító dolgozott a területen. A legjellemzőbb a többfunkciós foglalkoztatás, ez a vizsgált jelentések 32 %-ában fordult elő. Ezekben az esetekben – függetlenül attól, hogy a munkavállaló munkaköre kinevezése szerint mi lenne – a munkavállaló valós munkaköre közművelődéssel kapcsolatos tevékenységet is tartalmaz. Ezeknek a többfunkciós munkaköröknek közös jellemzője, hogy érzékelhetetlen a különféle részmunkakörök és megbízások határa. Vagy ezek a részmunkakörök (megbízások) hivatalosan nem is léteznek, csak a valóságban működnek. Beleértődik a könyvtáros munkaidejébe, hogy foglalkozik a különféle rendezvények szervezésével, a közösségekkel, már csak azért is, mert a könyvtár ugyanis a művelődési házban van. Vagy fordítva, a népművelő kölcsönzési feladatokat is ellát munkaidejének egy részében. Ez csak az egyik legklasszikusabb szétválaszthatatlan munkaterület. Általában jobban dokumentált, ha tanító, tanár vagy óvónő végzi el a közművelődési feladatokat megbízási jogviszonyban. Előfordul azonban, hogy ezeket társadalmi munkában vagy önkéntes munkában vállalják fel. Ilyenkor a helyi viszonyok határozzák meg, hol van a munkavégzés önkéntességének a határa (esetleg az önkéntes munkavégzésért a munkavállaló milyen egyéb, nem bérjellegű előnyhöz juthat).

A hagyományos népművelő-tanár-könyvtáros komplex munkakörökön túl találkozhatunk új, egybeépülő munkaterületekkel is. Ilyenek: kisebbségi önkormányzati feladatok, helyi lapszerkesztés, kábeltévézés műsorszerkesztés, falugondnoki tevékenység, gépkocsivezetés, teleházvezetés.

A többfunkciós alkalmazás egy sajátos formája, amely új jelenségnek tekinthető és egyre határozottabban jelenik meg, hogy az önkormányzatok nem alkalmaznak közalkalmazottat a kötelező közművelődési feladatok ellátására, hanem a hivatal valamely dolgozójának (köztisztviselőnek) a munkakörébe építik be ezt. Nem arról van szó, hogy a hivatali apparátusban valakinek a munkaköri leírásában megjelenik a terület felügyelete, esetleg ellenőrzése. Hagyományos népművelői feladatokat látnak el ezek a köztisztviselők, ünnepeket, műsort szerveznek, felelősei a közösségi szintér nyitásának-zárásának, az összejövetelek során a felügyeletnek. Ez a gyakorlat egyébként nem jogsértő, csak abban az esetben, ha a munka végzőjének nincs meg az előírásoknak megfelelő szakképzettsége (nyilván mind a két munkakörhöz szükséges végzettségről van ilyen esetben szó). Az azonban mindenképpen rendezetlen, hogy ezért a tevékenységért a köztisztviselő rendszerint nem kap semmilyen juttatást. Ez a „munkaviszony” nem jelenik meg írásos dokumentumokban.

Tendenciaként jelezhető, hogy a többfunkciós munkakörök megjelenése magában hordozza annak lehetőségét, hogy más szakmák részterületévé válik a közművelődés hagyományos feladatrendszerére.

4.8.5. Vezetők

Az összehasonlított két időszakban egyformán 26 %-ban jelezték a jelentések, hogy nincs az intézménynek kinevezett vezetője. Itt is leszögezhető, hogy a vezető fogalmát nem a közal-

kalmazotti törvény szerint értelmezett kategóriaként kezelik a gyakorlatban. A „művelődési ház vezető” megjelölés alatt a gyakorlat és a szakmai gondolkodás egy része is csupán azt érti, hogy valaki dolgozik a házban. Még akkor is ezt a kifejezést használják, ha a dolgozót megbízási szerződéssel, esetleg néhány órában foglalkoztatják csak az intézményben.

Típusproblémák a vezetőkkel kapcsolatban a vizsgált intézmények %-ában

Típusproblémák	2002. előtti	2003.
Pályáztatás nélkül kinevezett igazgatók	13	2
Nem volt a vezetőnek megfelelő képesítése	21	13
Nem kapott a vezető megfelelő pótlékot	5	10
Mellékállásban vezető	–	23

A több funkcióban alkalmazottak mellett a vezetők másod, harmadállásban való foglalkoztatása is megjelenik. Sokszor minden formális kinevezést nélkülöznek ezek a megbízások, mintegy „beleértődik” az általános iskola igazgatójának, az óvoda igazgatójának a munkakörébe a terület felügyelete, gondozása (az iskolaigazgató „társadalmi megbízásban” ellátja a művelődési ház és a könyvtár vezetését is).

A „mellékállásban” dolgozó vezetők esetében a legkülönbözőbb munkaterületek is keveredhetnek. (Főállásban falugondnok, mellékállásban művelődési ház vezető; főállásban géplakatos, mellékállásban művelődési ház vezető, stb.)

4.8.6. Az ellenőrzés, értékelés kérdései

A beszámoló hiánya a vizsgált települések százalékában

Ellenőrzés, értékelés	2002. előtti	2003.
Nem készült éves beszámoló	12	38

A beszámoló költségvetési intézmények esetében pénzügyi és tartalmi jellegűek lehetnek. Költségvetési szerveknél a pénzügyi beszámoló kötelezettségét és formáját az Államháztartási törvény és más jogszabályok szabályozzák.¹⁷

A szakmai beszámoló tartalmáról, mint ahogy az előző rész tanulmányban is rögzítettük, nincs előírás (intézmények esetében sem, még kevésbé a nem intézményes formáknál). Ebből is adódhatnak azok a kommunikációs zavarok, amelyek a fenntartó és az intézmény vezetése között fennállhatnak. Szabályozás hiányában mást és mást érthet a beszámoló tartalmán, szempontjain a költségvetési logikával gondolkodó képviselőtestület, polgármester, és a szakmai érveket szem előtt tartó népművelő.

Az ellenőrzés, értékelés támpontok nélkül esetlegessé válik, félő hogy a fenntartói akaratnak megfelelően főként pénzügyi adatokat tartalmaz majd, amely szerkezet nem mindig kedvez a szakmai munka bemutatásának. A munkatervek elemzésénél láthattuk, hogy a települések majd felében egyáltalán nem volt a feladatellátásra vonatkozó munkaterv, így joggal merül fel a kérdés, ugyan mit is lehetne ellenőrizni ezek után.

Ugyanígy kérdéses, ha a működés költségvetése az év jelentős részében „kevésbé formált”, a pénzügyi beszámoló hogy lehet megfelelő?

¹⁷ 1992. évi XXXVIII. Tv. 88/B §, 92. § (1); 217/1998. (XII.30.) Kormányrendelet az államháztartás működési rendjéről 77. §; 249/2000. (XII. 14.) Korm. rend. 6-7 §.

4.8.7. Egyéb dokumentáció

A munkanaplók vezetése a vizsgált időszakban már nem volt kötelező.¹⁸ Ennek hiányát korábban a települések 29 %-ában jelezték. A korábbi dokumentumok kategóriái lehet, hogy elavultak, azonban ezek (ha elkészültek) a különféle beszámolók, statisztikai jelentések jó alapját képezhették.

4.9. Gondatlan gazda

Ismét azt vizsgáltuk, az önkormányzatok mennyire gondoskodnak a rájuk bízott vagyonról.¹⁹ A kulturális hasznosításra alkalmas, vagy régen erre a célra használt épületek sorsát követjük. A jelentések korábbi csoportjában a vizsgált önkormányzatok 17 %-a nem tudott gondos gazdája lenni a rábízott önkormányzati vagyon egy részének. A frissebb jelentések esetében ez az arány 15 % volt. Ezekben a településeken folyamatosan romlik egy vagy több, korábban kulturális tevékenységnek helyet adó épület állaga.

4.10. A szervezeti átalakítások minisztériumi véleményezése

A vizsgált 2002. előtti jelentések 13 %-ában mulasztották el a települési önkormányzatok a NKÖM véleményét megkérni intézmény átszervezésénél vagy megszüntetésénél (ugyanaz az újabb jelentések vizsgálatánál 10 %).

4.11. A kulturális szakemberek szervezett képzési rendszerének tervezése

Az irányadó jogszabály az 1/2000. (I. 14.) számú NKÖM rendelet. A vizsgált jelentések korábbi csoportjában az esetek 13 %-ában hiányzott a munkavállalók képzési terve, a 2003-as csoportban ez magasabb volt (23 %). A szakfelügyelők ritkán jelezték a képzési terv betartását, megvalósulását. Így erre még jelzés értékű adatunk sincs.

Továbbra is megállapítható, hogy a képzések tervezését meghatározó 7 év a jellemzően magas számú szervezeti és egyéb változtatások miatt a fenntartók számára „tervezhetetlennek” tűnik.

4.12. Összeférhetetlenség

Az összeférhetetlenség kétféle csoportját különíthetjük el, mindkettő a 150/1992. (X. 20.) számú Kormányrendeletből ered.

Az első csoportból (nem bízható meg vezetői beosztással kulturális intézményben az a személy, aki vagy akinek közeli hozzátartozója az intézmény alaptevékenységével azonos, vagy hasonló vállalkozói tevékenységet folytat) az átvizsgált 120 jelentésből mindössze 1 akadt.

Sokkal gyakoribb a másik típusú összeférhetetlenség (a kinevezett vezető és közeli hozzátartozója irányítói, elszámolási, ellenőrzési kapcsolatba nem kerülhet). A falvak jelentős része kerülne működésképtelen állapotba, ha a rendelet nem adna azonnal felmentést ez alól, indokolt esetekben.²⁰ A 2002. előtti jelentések 13 százalékából, a 2003-as jelentések 15 %-ából szűrhető ki ilyen anomália, amely munkáltatói engedéllyel feloldható ugyan, mégis sajátos működéseket implikál.

4.13. A képviselőtestület

A testületek működésére vonatkozó említések megoszlása az összes említés %-ában

Sorszám	Típus	2002. előtti	2003.
1.	A képviselőtestület SZMSZ-e a képviselőtestület működését a közművelődés tárgykörében nem szabályozza	27	28
2.	A testület, tanácsnok, bizottság maga az egyik feladatellátó	27	15
3.	Tárgyal a képviselőtestület közművelődéssel kapcsolatos ügyet	-	25
4.	Nem tárgyal a képviselőtestület közművelődéssel kapcsolatos ügyet	-	18

Az említések 27 %-a, illetve 28 %-a számol be arról a tényről, hogy a képviselőtestületek SZMSZ-eiben nem jelenik meg a közművelődés semmilyen formában. A szakfelügyeleti jelentések általában a kérdést nem árnyalják tovább. Nem szűrhető ki, ha szerepel a képviselőtestületi SZMSZ-ben a terület, milyen megfogalmazásban találkozhatunk mint kötelező feladattal, mint felügyelendő területtel, vagy mint ellenőrzés alá vont tevékenységgel, stb.

Bár a frissebb jelentések esetében a képviselőtestületre vonatkozó közlések 18 %-a arról számol be, hogy a képviselőtestület tárgyal az elmúlt évben közművelődéssel kapcsolatos ügyet. Ha a képviselőtestület tárgyal is közművelődési, kulturális kérdéseket, az interjútapasztalatok azt erősítik meg, hogy az előterjesztések gyakran szóbeliek. Még gyakoribb az a jelenség, hogy az aktuális ügy nem is kerül a képviselőtestület elé, hanem bizottságokban, esetleg a tanácsnokkal egyeztetve kerül megtárgyalásra (jellemzően nem a költségvetési és a szervezeti kérdéseket érintő ügyek).

4.14. A polgármester

A polgármester, mint a kötelező önkormányzati feladat egyik vagy kizárólagos ellátója – amelyet a korábbi részstanulmányban önkéntes vagy kényszerű kultúrfelelősként tipizáltunk – jelenik meg a korábbi jelentések 15 százalékában, ez a frissebb jelentések 28 százalékából szűrhető ki. Természetesen igen eltérő az a kép, amit a kiemelt gyakorlati példákából vázolhatunk. Eltérő esetenként a feladatellátásba való beavatkozás, bekapcsolódás mértéke, illetve eltérhet a feladatellátás értelmezése is. A következő táblázatban láthatóak a polgármesterek szerepkörének jellemző formái.

A polgármesterek szerepköre a közművelődéssel kapcsolatban az összes említés %-ában, 2003.

Szerepkör	%
Aktív szervező	33
Irányítja a területet	30
A terület felügyeletét látja el	19
Fő döntnök	7
Kézi vezérő (van akit irányítson)	7
Mindenes	4

¹⁸ A 108/1984. (Műv.K.8.) utasítást hatályon kívül helyezte a 15/2001. (X.17.) NKÖM rendelet

¹⁹ Alkotmány 44/A § (1.) „b”, Önkormányzati törvény 107. § (7) kommentár.

²⁰ 150/1992. Korm. rend. 6. § (2.)

Kérdéses lehet, a polgármesterek valóban hiányt pótolnak-e, amikor felmérve a lehetőségeket maguk állnak a feladatok elvégzéséhez, vagy ügyesen kihasználják a feladat elvégzése során adódó lehetőségeket, és maguk alakítják ki pl. a helyi ünneplési rendet, meghatározva a lokális ünnepek kultúrájának arculatát, kihasználva a szereplési lehetőségeket. Ezek a szereplési helyzetek alkalmasak az ismertség növelésére, a helyi hatalom reprezentációjára, de arra is, hogy a polgármester a nagy adományozó vagy a fő vendéglátó szerepébe bújjon. A falunapok támogatásával, az ingyengulyások, tűzijátékok szponzorálásával, vagy az idősök napján, mikuláskor, iskolakezdésnél osztott ajándékokkal közpénzen szerezhethetnek népszerűséget, akár kulturális eseménynek álcázva mindezt (meg kell említeni azokat az eseteket is, amikor a feladat elvégzése valóban szolgálat, és a polgármester fűt be a klubdelután előtt a vaskályhába, vagy szorgalmasan nyit és zár a vásárosok előtt-után, stb).

4.15. A kistérségi működés, mint új szempont a szakfelületi jelentésekben

A vizsgált települések 53 százaléka 2003-ban már tagja volt különféle, a statisztikai kistérségeknél kisebb települési társulásnak, amelyek főként közös beruházások végrehajtására jöttek létre. Az alapítási szemponton túl azonban ezek a „spontán térségi kötelékek” később más területeken is együttműködéshez vezettek. A szakfelügyelők az esetek felében jelezték, hogy ezeknek a társulásoknak van valamilyen kulturális tartalma (85 %-a eseti együttműködés), különféle, jórészt nagyrendezvények, turisztikai látványosságnak szánt ünnepek szervezéséről szólnak. Közös fenntartott társulásban működött intézménnyel, több önkormányzat által alkalmazott közművelődési szakemberrel az elemzett jelentésekben nem találgattunk.

5. Összegzés

1. Az előző résztanulmánnyal egybehangzóan rögzíthetjük, a terület működésének alapfeltételeit nem a központi szabályozás, hanem a helyi önkormányzat (véltetően jogszerű) működése, azontúl is a működőképesség fenntartása határozza meg.

2. Ha azt vizsgáljuk, hogy a 2002. előtti és a 2003-ban felvett jelentések között a megfigyelt kategóriákban van-e változás, a következőket figyelhetjük meg.

A települési önkormányzatok közművelődési rendelet alkotó kedve-fegyelme jelentősen javult. Az összehasonlított időszakban a településeken elfogadott rendeletek aránya 30 %-kal nőtt. Ez sokat javított a terület legitimitációján az önkormányzati működés megformáltságában, de vajmi keveset a valós működés tisztánlátásában.

A megszületett rendeletek jelentős része formális, pályázati melléklet jellegű. Eleget tesz egy normatív előírásnak, miszerint létezik, mint a szabályozás egyik alapvető regulatív eleme. A helyi rendeletek a „kötelezőség” alapján automatikusan felsorolt feladatrendszerre silányulnak, amely legtöbbször nem mutat összefüggést a helyi lehetőségekkel (sem személyi, sem finanszírozási értelemben, és ami még kevésbé érthető), a helyi sajátosságokkal, igényekkel.

A kötelezőség és a valós működés jelentős különbsége jól érzékelhető, ha a rendeleteket és a valós teljesítést elkülönítjük. Az önkormányzatok kötelezettségeikkel, belátva kötelezettségeiket alkotják meg a helyi rendeleteket. Segítségül szolgálnak ehhez a segédanyagok, szomszéd falubeli rendeletek. Elfogadásuk után különösen nagy hatással a működésre nincse-

nek, iktatni való dokumentációként végzik. A dokumentum-elemző kutatási szakaszban²¹ a településekről beérkezett rendeleteket lehetetlen volt bármilyen szempont alapján csoportosítani, mert szinte szó szerint egyeztek, eltérések csupán a szerkezeti tagolásban voltak. Ezen a település mérete, regionális elhelyezkedése sem változtatott.

3. Az intézményi világ alapdokumentumainak vizsgálatánál (alapító okiratok, szervezeti és működési szabályzatok, munkaterv) jelentős „visszaesés” érzékelhető. Természetesen itt a módszerbeli (másodelemzések) sajátosságok torzításával állunk szemben. A vizsgált időszakban nem nőtt ezeknek a dokumentumoknak a hiánya, hanem javult a hiány jelzésének aránya a szakfelületi jelentésekben. Nem változott az alapdokumentumok jelentős hiányossága mellett a dokumentumok és a valóság feltűnő diszkrpanciája.

4. Új jelenség, amely erősödni látszik, az önkormányzati (hivatali) apparátus, a köztisztviselők megjelenése a közművelődési feladatellátásban.

5. Nem változott, stabilnak mutatkozik (a települések majd 40 százalékában jelezték, mindkét időszakban) a közművelődésre szánt terek más célú használatát.

6. A vizsgált falvak közel 20 százalékában (mindkét vizsgált időszakban) nem volt munkavállaló a közművelődésben. Az alkalmazásoknál található a legnagyobb rendezetlenség. A munkaköri leírások még vizsgálati kategóriaként sem jelenhettek meg, mert a szakfelületi jelentések nem jelzik ezek meglétét, hiányát. Joggal feltételezhető, a többi dokumentáció hiányának arányát ismerve, hogy ezek az esetek meghatározó részében nem léteznek. A felállások, megbízások, komplex munkakörök tovább nehezítik a tisztánlátást, mit kell a munkavállalónak elvégeznie. Ha a települések ki is tudnak szorítani egy státust, az itt alkalmazott munkavállaló gyakran kulturális-szociális mindenessé válik, a mindenkori alkalmazó elképzelése szerint. A másik veszély, hogy a településen nem alkalmaznak senkit, a közművelődés hagyományos feladatrendszerét feloldják más szakmák, jellemzően az oktatás vagy a hivatali apparátus.

7. Nem változott azok köre, akik közművelődési feladatot látnak el rendszeresen, és nem kötöttek velük közművelődési megállapodást, a civil szervezetek és az iskolák alkotják főként ezt a csoportot mind a két vizsgált időszakban.

8. A szakfelületi rendszer munkájának elfogadottságát mutatja, hogy a második vizsgált időszakban egyetlen szakfelügyelő sem jelezte, hogy a munkáját a településen akadályozták. Ugyanakkor a vizsgált jelentéseket inkább a segítő szándékú helyzetleírás jellemzi, mintsem a kritikai él, igen óvatosak annak megfogalmazásában, még ha minden leírt körülmény is ezt támasztja alá, hogy az adott önkormányzat nem, vagy csak részben tesz eleget kötelező feladatainak. A szakfelületi rendszer törvényességi ellenőrzést lát el regulatív módon, mégis a jelentések szövegezése inkább a modellnyújtó, példaadó logikát követi.

9. A szabályozás regulatív eleme a közösségi szinterek biztosítása. Ezek kijelölése, biztosítása sokat javult a településeken, minőségük azonban kifogásolható, mintegy negyedük nem felel meg rendeltetésének. Általában nem jelzett a jelentésekben a közösségi szinterek használati szabályainak hiánya, megléte. Azt, hogy a közösségi szintert ki kaphatja meg, ingyen vagy bérleti díjért; kedvezményrel, vagy kereskedelmi áron; és fő-

²¹ l. 14.

ként milyen célra, teljesen településfüggő, vagy még inkább szokásfüggő.

10. A polgármesterek, hivatali dolgozók, a képviselő testületi tagok, a területtel foglalkozó bizottságok a mindennapi jogérzékelt borzolván, de a formális jog rendjét meg nem sértve avatkozhatnak, minden szakmaiságot nélkülözve a terület működésébe, szintén a kialakult szokásrend alapján. Természetesen nem a normális működést értve ez alatt, amikor a terület felelősen döntéseket hoz, vagy mint intézményi fenntartó állást

foglal meghatározó kérdésekben. Különösen nehéz helyzetben van a munkavállaló, amikor az alkalmazás ténye, formája természetesen a fenntartótól függ, ugyanattól a fenntartótól, akivel szakmai gazdálkodási kérdésekben kellene folyamatosan egyeztetni, a dolog természetéből eredően konfrontálódni.

11. A centrális szabályozás rugalmas keretjellege, a helyi szabályozás sematikus és kevésbé ellenőrizhető, legkevésbé nem szankcionálható jellege miatt a működések erősebben szokás, mint szabályozásfüggőek.

SZAKMAI BESZÁMOLÓK

A KULTÚRA NAPJÁHOZ KAPCSOLÓDÓ KONFERENCIA

a Magyar Művelődési Intézetben

A Magyar Művelődési Intézet – A Magyar Kultúra Napjához kapcsolódva – második alkalommal rendezte meg hagyományteremtő szándékkal, az ünnephez kötődő konferenciáját a Budai Vigadó épületében, 2005. január 31-én 10 órai kezdettel, a Hagyományok Háza színháztermében.

A résztvevők – a rendezők elképzelése szerint – olyan előadásokat hallottak, amelyek információt és lendületet hivatottak adni a szakma előtt álló feladatok megoldásához.

A programok az alábbiak szerint alakultak:

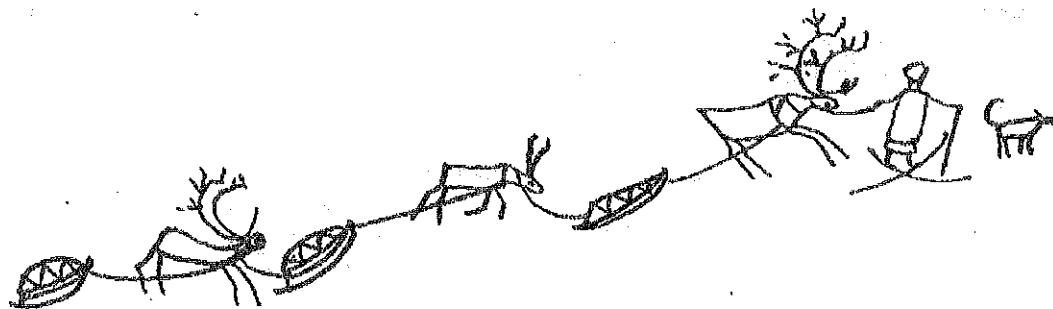
- 10.00 **Köszöntő:** Földiák András főosztályvezető, Magyar Művelődési Intézet
Kommunikációs és Koordinációs Főosztály
- 10.15 **Regionális feladatellátás a Magyar Művelődési Intézetben**
Előadó: Borbáth Erika főigazgató, Magyar Művelődési Intézet
- 10.35 **A felnőttképzés kiterjesztésének aktuális kérdései**
Előadó: dr. Zachár László igazgató, Nemzeti Felnőttképzési Intézet
- 10.55 **Kultúra és területfejlesztés**
Előadó: G. Fekete Éva, MTA Regionális Kutató Központ – Miskolc
- 11.15 **Tudásipar és a Nemzeti Fejlesztési Terv**
Előadó: dr. Nagy Mihály főosztályvezető, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Európai Unió és Stratégiai Főosztály

Szünet

- 12.00 **Új irányok a kistérségi területfejlesztésben**
Előadó: Gódor Csaba osztályvezető, Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal
- 12.20 **A kistérségi alapú vidékfejlesztés**
Előadó: Tisza Gabriella főosztályvezető, Földművelési és Vidékfejlesztési Minisztérium
- 12.40 **Kistérség és regionalitás a közművelődési gyakorlatban**
Előadó: dr. Pap István igazgató, Békés Megyei Művelődési Központ, Kézműves Szakiskola és Alapfokú Művészeti Iskola
- 13.15 Vendéglátás
- 14.30 **Új utak a közösségi művelődésben – videofilm (80 perc)** vetítése a stúdióteremben. Készült a Magyar Művelődési Intézet "Látószög" Stúdiójában, a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

A résztvevők a rendezvény idején munkájukat reprezentáló kiadványokat, szórólapokat, műsorfüzeteket bocsátottak kollegáik rendelkezésére, így a szakma bepillantást nyert az ország különböző vidékein folyó közművelődési tevékenységekbe.

Az ünnepi alkalmon kapták kézhez a résztvevők a Művészeti eseménynaptárt, a Magyar Művelődési Intézet erre a napra elkészült Évkönyvét, valamint a Találkozások a kultúrával című könyvsorozat 3. és 4. számát.

DUDÁS KATALIN

KÍSÉRLET A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KULTURÁLIS KIADÁSAINAK MEGHATÁROZÁSÁRA, MÉRLEGBESZÁMOLÓJUK ALAPJÁN

1. Bevezetés

Az 1988-1989-ben indult költségvetési reform egyik első nagy lépése volt az akkor még tanácsok pénzügyi szabályozó rendszerének átalakítása¹. 1990. január elsejétől a korábbi kiadásorientált szabályozásról megtörtént az áttérés a normatív és decentralizáltabb forrásorientált szabályozásra. A forrásorientált szabályozás lényege, hogy az államigazgatási szintek között nincsen alkumechanizmus, az irányítás meghatározóan törvényi szabályozással történik. A települési önkormányzatok az önkormányzati törvényben és az egyéb szakági törvényekben meghatározott feladatok ellátásának kötelezettsége mellett önállóan tervezhetik meg költségvetésüket.

Kutatásunk célja hármas volt: egyrészt fel kívántuk tárni, hogy az önkormányzati mérlegbeszámolók mennyire alkalmasak az önkormányzatok közművelődési és kulturális kiadásainak kimutatására. Másrészt azt próbáltuk meghatározni, hogy a kultúra és a közművelődés finanszírozásában mekkora szerepet játszanak az önkormányzatok, mennyit költenek abszolút értékben e két területre. Harmadszor, mivel az egyes területek jelentőségének egyik legfontosabb indikátora a rájuk fordított erőforrások mértéke, azt kívántuk kimutatni, hogy a kultúra és a közművelődés hol helyezkedik el az önkormányzatok számára a fontosság sorrendben.

2. A kutatás célja és módszerei

A dolgozat a Magyar Művelődési Intézet Kutatási Osztályán folyó „Művelődés-gazdaságtani kutatás” zárótanulmánya. Kutatásunk eredeti célja annak feltárása volt, hogy a települési önkormányzatok és az általuk fenntartott intézmények mennyit költenek közművelődésre, és ezt milyen forrásokból tudják fedezni.² Résztanulmányunkban³ elemeztük, hogy a községek esetén a jelenlegi számviteli gyakorlat miatt nem lehetséges a közművelődési kiadások elkülönítése a kulturális kiadásokon belül. A zárótanulmányban a többi közigazgatási szinten vizsgáljuk a közművelődési kiadások elkülöníthetőségét, s kísérletet teszünk a kultúrára fordított kiadások meghatározására.

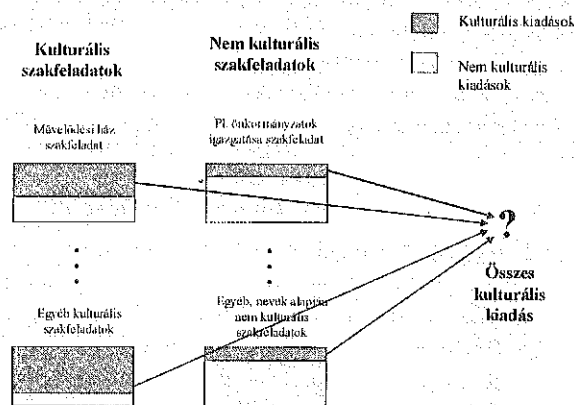
A résztanulmányhoz hasonlóan a **kiadások esetén** adatforrásként a helyi önkormányzatok mérlegbeszámolóinak⁴ 21. számú űrlapját használtuk, mely az önkormányzatok és intézményeik kiadásait tevékenység – más néven szakfeladat – szerinti bontásban adja meg.

Az egyes szakfeladatok elvileg azt mutatják, hogy az önkormányzat és intézményei mennyit költöttek az adott feladatra. A szakfelületi jelentések elemzése azonban arról győzött

meg bennünket, hogy egyrészt a nevük alapján kulturális, illetve közművelődési szakfeladatok nemcsak ilyen jellegű kiadásokat tartalmaznak, másrészt más szakfeladatokra is kerülhettek kulturális kiadások; a kérdés éppen az, hogy mely tevékenységek esetén, s milyen nagyságrendben.

Az önkormányzati kimutatásokban szereplő adatok információtartalmát emiatt részben telefonos, részben helyszíni megkérdezéssel ellenőriztük. Grafikusan ábrázolva kutatásunk célját az alábbiak szerint foglalhatjuk össze.

Az önkormányzatok kulturális kiadásainak kimutatása

Az önkormányzatok és intézményeik **kulturális kiadásainak forrásának kimutatásához** az önkormányzati mérlegbeszámoló **22. űrlapját** használtuk, és szintén vizsgáltuk ennek felhasználhatóságát.

A községek esetén 38 telefonos megkérdezést és 3 helyszíni interjút készítettünk az önkormányzatokkal azzal kapcsolatban, hogy az egyes szakfeladatokra milyen kiadások kerültek. A közösségi kulturális kiadások forrásait 113 postai úton kiküldött, önkiröltős kérdőívvel mértük fel.

A városoknál 22 városi önkormányzat és 23, városi önkormányzatok által fenntartott közművelődési intézmény esetén vizsgáltuk kérdőíves megkérdezéssel a fenti kérdéseket. A kutatást 8 helyszíni interjú egészítette ki (5 városi önkormányzat, 2 megyei önkormányzat és egy budapesti kerület önkormányzata), melyeknél a szakfeladatokra vonatkozó kérdések mellett az önkormányzati döntési mechanizmusokat és a természetbeni támogatásokat is vizsgáltuk.

Munkánk során a pénzügyi munkatársaktól kapott információkra, illetve a hivatalos kimutatásokra rámaszkodtunk, az adott szakfeladatra könyvelt kiadások számla szerinti ellenőrzése nem volt feladatunk.

Az önkormányzatok pénzügyi nyilvántartásaival, az ezekre vonatkozó jogszabályokkal kapcsolatos kérdésekben egy önkormányzati pénzügyi vezető segítette szakértőként munkánkat.

¹ Dr. Varga Sándor: Fél évszázad a helyi tanácsi és önkormányzati szabályozásban. Pénzügyi Szemle 2004. május.

² Dolgozatunkban csak a települési önkormányzatokkal foglalkoztunk, a kisebbségi önkormányzatoknál csak azt vizsgáltuk, hogy kaptak-e kulturális kiadásokra támogatást a települési önkormányzattól.

³ A kutatás résztanulmánya, amely a községi önkormányzatok kultúra- és közművelődés-finanszírozásával foglalkozott, a SZÍN 2004. 9/3. számában jelent meg.

⁴ Az adatokat a Magyar Államkincstár bocsátotta rendelkezésünkre.

3. A kultúra és a közművelődés fogalmának problémái

Mind a kulturális, mind a közművelődési kiadások vizsgálatánál alapvetően meghatározza az eredményt az, hogy milyen kultúra, illetve közművelődés fogalmat használunk. Mindkét fogalom megközelíthető a jogi-pénzügyi szabályozás szempontjából, a fenntartó oldaláról, az adott tevékenységet gyakorlók, illetve befogadók oldaláról, valamint szakmai és tudományos szempontból. Azon túl, hogy a fenti megközelítések eltérően húzzák meg a két fogalomba tartozó, illetve onnan kizárt tevékenységek, intézmények közti határt, az egyes megközelítéseken belül sincs egységes álláspont a kérdésekről.

Kutatásunkban mind a kultúra, mind a közművelődés esetén a fenti fogalmak szűkítő, közgazdasági szempontú megközelítését alkalmaztuk. A kultúra fogalmának operacionalizálásában Kuti Éva – Marschall Miklós kultúra-finanszírozás meghatározása⁵, a közművelődés esetén pedig Lipp Márta közművelődés-konceptiója⁶ volt segítségünkre. Mindkét fogalmat kétféleképpen kellett operacionalizálnunk a kutatás során. Egyrészt a fent leírt elméleti megközelítéseken alapuló felsorolásokat dolgoztunk ki, melyek a tevékenységek tartalmán, nem pedig a könyvelési (intézményi) logikán alapultak. E fogalmakat az interjúk és a személyes, illetve telefonos kérdőíves megkérdezések során használtuk. Másrészt szükségünk volt a felhasznált adatforrás sajátosságait figyelembe vévő, a könyvelési szakfeladatokra épülő fogalmakra is. Utóbbiakat a megkérdezéseknél és a makroszintű adatok elemzésénél is felhasználtuk. A fogalmak kétféle operacionalizálása tette lehetővé a makroszintű adatok felhasználhatóságának vizsgálatát.

a) A kulturális, illetve közművelődési kiadások tartalomközpontú operacionalizálása

Az önkormányzatok kulturális kiadásai körébe az alábbi célok támogatását soroltuk:

1. Közművelődési intézmények/szinterek (önkormányzati és nem önkormányzati fenntartású egyaránt)
2. Nyilvános könyvtár
3. Múzeum, tájház, helytörténeti vagy egyéb gyűjtemény, galéria, kiállító terem, kulturális/régészeti értékek feltárása, restaurálása
4. Levéltár
5. Színház, szabadtéri színpad
6. Az egyéb kulturális intézmények/szinterek támogatása
7. Egyéb intézmények kulturális tevékenysége
8. Kulturális programok, rendezvények, ünnepek, kiállítások
9. A nemzetiségi önkormányzatok kulturális tevékenysége (csak a kötelező összegben felül)
10. Egyesületek, alapítványok és más non-profit szervezetek kulturális tevékenysége (beleértve az egyházakat és az érdekvépviseleti szervezeteket is)
11. Jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek, klubok, körök, stb. kulturális tevékenysége

⁵ Kuti Éva – Marschall Miklós: A kultúra finanszírozásának egyes dilemmái In: Művelődésgazdaságtani tanulmányok, Művelődéskutató Intézet Budapest, 1985.

⁶ Közművelődési koncepciók. Beszélgetés Lipp Mártával és Péterfi Ferencsel, a Magyar Művelődési Intézet vezető munkatársaival In: Lipp Márta: Közművelődési jelenségek és jelentések. A kultúra mint tudomány és segítő gyakorlat. Novák József Alapítvány, Magyar Művelődési Intézet, 2001., 69-83. o.

12. Magánszemélyek kulturális tevékenysége
13. A helyi média (TV-csatorna, rádióadó, újság, honlap, reklámkiadások nélkül)
14. Kulturális tevékenységet folytató vállalkozások
15. Kulturális kiadványok, hangzó, illetve audiovizuális anyagok
16. Művészeti alkotótevékenység
17. Műalkotások, köztéri alkotások
18. Kitérítések, díjak
19. Állatkert, vadaspark, botanikus kert, arborétum
20. Kulturális kapcsolatok más településekkel, külfölddel, stb.
21. Egyéb célok, amelyeket az önkormányzat kulturálisként jelöl meg

Közművelődési kiadások

1. Közművelődési intézmények/szinterek (önkormányzati és nem önkormányzati fenntartású egyaránt)
2. Kulturális programok, rendezvények, ünnepek, kiállítások
3. A nemzetiségi önkormányzatok kulturális tevékenysége (csak a kötelező összegben felül)
4. Egyesületek, alapítványok és más non-profit szervezetek kulturális tevékenysége (beleértve az egyházakat és az érdekvépviseleti szervezeteket is)
5. Jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek, klubok, körök, stb. kulturális tevékenysége
6. Műalkotások, köztéri alkotások

b) A kulturális, illetve közművelődési kiadások operacionalizálása a szakfeladatok könyvelési logikája szerint

Az egyes szakfeladatokra könyvelhető kiadások leírását tartalmazó 2002. évi PM „Tájékoztató a költségvetési szervek részletes költségvetési előirányzatainak összeállítására szolgáló A) Intézményi költségvetés B) Önkormányzati költségvetés C) Önkormányzati intézményi költségvetés elnevezésű nyomtatvány-garnitúrák kitöltéséhez” c. kiadvány alapján határoztuk meg, hogy mely szakfeladatokat fogunk kulturálisnak, illetve közművelődésinek tekinteni.

Kulturális jellegű szakfeladatok:

1. Könyv- és zeneműkiadás (22111-5)
2. Lapkiadás (22121-4)
3. Városi és kábeltelevíziós rendszerek üzemeltetése (64202-4)
4. Iskolarendszeren kívüli nem szakmai oktatás (80401-7)
5. Iskolarendszeren kívüli szakmai oktatás (80402-8)
6. Rádió műsorszolgáltatása (92141-9)
7. Televízió műsorszolgáltatása (92142-0)
8. Színházi tevékenység (92161-7)
9. Zeneművészeti tevékenység (92172-8)
10. Táncművészeti tevékenység (92173-9)
11. Egyéb művészeti tevékenység (92171-6)
12. Művelődési központok, házak tevékenysége (92181-5)
13. Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység (92192-5)
14. Közművelődési könyvtári tevékenység (92312-7)
15. Nemzeti és szakkönyvtári tevékenység (92311-6)
16. Múzeumi tevékenység (92321-5)
17. Levéltári tevékenység (92331-4)
18. Állat- és növénykerti tevékenység (92341-3)
19. Védett természeti értékek gondozása (92342-4)
20. Máshova nem sorolt kulturális tevékenység (92601-8)

Közművelődési jellegű szakfeladatok:

1. Iskolarendszeren kívüli nem szakmai oktatás (80401-7)
2. Iskolarendszeren kívüli szakmai oktatás (80402-8)
3. Művelődési központok, házak tevékenysége (92181-5)

4. A pénzügyi-számvetési előírások hogyan befolyásolják az adatok felhasználhatóságát

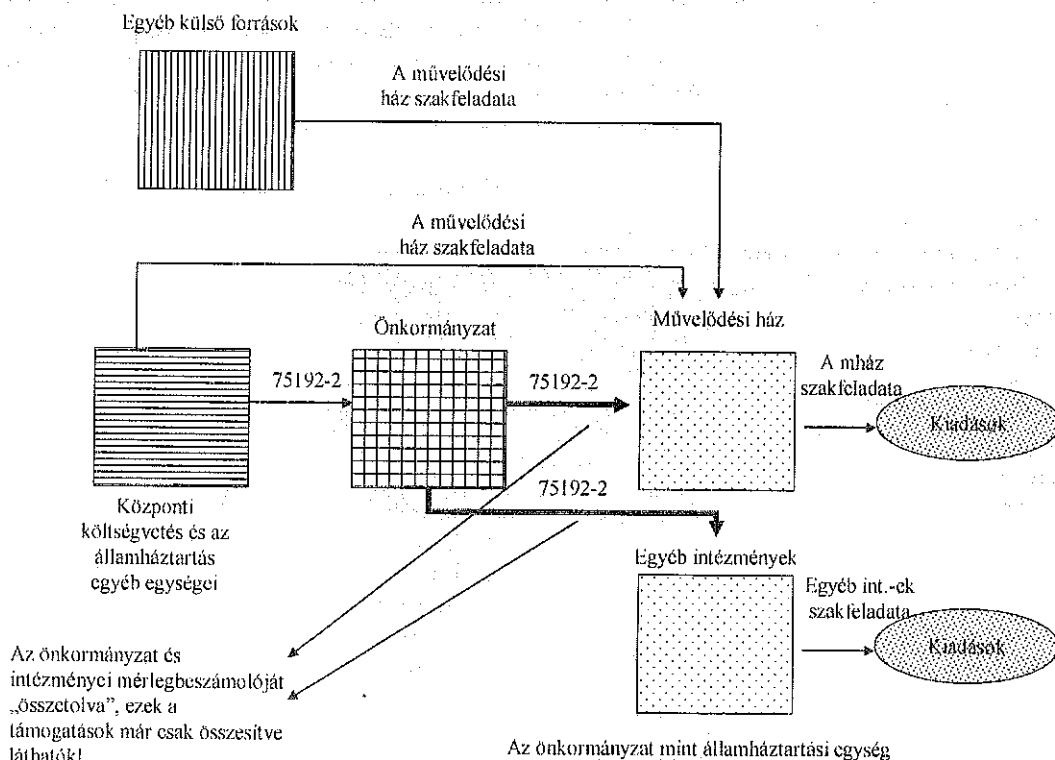
Az alábbiakban azt próbáljuk röviden ismertetni, hogy az államháztartásra, illetve a költségvetési szervek adatszolgáltatására vonatkozó pénzügyi előírások hogyan befolyásolják az önkormányzati mérlegbeszámoló felhasználhatóságát a kutatás célja szempontjából.

A helyi önkormányzat költségvetési beszámolója a polgármesteri hivatal (megyei önkormányzati hivatal, közös képviselő-testület hivatala), a helyi kisebbségi önkormányzat(ok) és az önkormányzat felügyelete alá tartozó költségvetési szervek – beleértve a társulásokat és a körjegyzőségeket is – beszámolóit tartalmazza, az államháztartás szervezetei beszámolási és könyvvizelési kötelezettségének sajátosságairól szóló kormányrendelet – 249/2000. (XII. 24.) kormányrendelet az államháztartás szervezetei beszámolási és könyvvizelési kötelezettségének sajátosságairól – 7. §. (6) bekezdése szerint. A költségvetési szervek (mind az önállóan, mind a részben önállóan gazdálkodók) ugyanezen paragrafus (1) bekezdése alapján kötelezően elkészítik saját költségvetési beszámolójukat. A helyi önkormányzat ezeket saját beszámolójába beépíti, s a Magyar Államkincstár (a továbbiakban: MÁK) felé már a települési szinten összesített adatokat továbbítja. Így a MÁK adatállományában az adott önkormányzat és a felügyelete alá tartozó költségvetési szervek összes bevétele és kiadása megjelenik, de egymástól már

nem elkülöníthető módon. Az adott szakfeladaton megjelenő kiadás tehát a helyi önkormányzat és intézményei által az oda könyvelt kiadások összegét jelenti.

A helyi önkormányzatok a saját, illetve nem saját bevételből finanszírozott támogatásokat, átadott pénzeszközöket az „önkormányzatok elszámolásai (75192-2)” szakfeladaton utalják át intézményeiknek és az önkormányzati társulásoknak. Mind az intézmények, mind a társulások az önkormányzattól érkező összes bevételüket e szakfeladaton mutatják ki. Konkrétan a művelődési házak esetében ez azt jelenti, hogy bevételeik kimutatására (minimum) két szakfeladatot kell használniuk, melyek közül a „művelődési központok, házak tevékenysége” rovaton a nem az önkormányzaton keresztül kapott bevételeket (pl. saját bevétel, vállalkozóktól kapott támogatás, közvetlenül az intézmény által nyert pályázat), míg az „önkormányzatok elszámolásai” szakfeladaton az önkormányzattól kapott bevételeket kell kimutatniuk. A pénzmozgásokat és könyvelésüket a következő ábra mutatja. Az **intézményi mérlegbeszámolóban az intézmény által közvetlenül (nem az önkormányzattól) kapott bevételek mellett (ezt tartalmazza a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladat) látszik ugyan „az önkormányzatok elszámolásai” szakfeladaton átvett összeg is, de az országos kimutatásban már nem (az önkormányzati szinten összesített mérlegbeszámolóban ugyanis az összes intézménynek átadott pénz egy összegben jelenik meg, abból az egyes intézmények önkormányzattól származó bevételei nem elkülöníthetők. Tehát a településen hozzá lehet jutni ezekhez az adatokhoz, az országos kimutatásban nem).**

A pénzmozgások és könyvelésük áttekintő képe

E könyvelési módszer használata mind a helyi önkormányzaton belüli, mind az önkormányzatok közötti pénzeszköz átadás esetén lehetővé teszi, hogy az adott tevékenység szakfeladatán – esetünkben a művelődési házak szakfeladatán – a pénz csak egyszer jelenjen meg, tehát elkerüljék a többszörös figyelembevételt. Az eljárásnak azonban ezen előnye mellett kutatásunkra nézve két hátrányos következménye is van.

Az egyik az, hogy a települési mérlegbeszámoló „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladatának bevételi oldalát nézve csak az intézmény/ek/szinterek saját bevételeiről, illetve nem az önkormányzaton keresztül kapott bevételeiről kapunk információt.

Így az adott intézmény/ek/szinterek összes bevételét sem tudjuk megállapítani, mivel ennek nem feltétlenül kell megegyeznie az összes kiadással (előbbi magasabb is lehet). További problémát jelent az, hogy előfordulnak olyan önkormányzatok, amelyek a nem intézményi keretek közt végzett feladatellátás esetén is a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladatán tüntetik fel a bevételeket (pl. az önkormányzat által a szintérré nyert támogatásokat). Mivel emiatt bizonytalan, hogy az önkormányzaton kívüli forrásból származó bevételek mekkora hányada kerül az adott tevékenység szakfeladatára, s mekkora az „önkormányzatok elszámolása” szakfeladatra, ezért a kulturális szakfeladatokon kimutatott bevételek közül csak az intézmények saját bevételét elemezzük.

A módszer másik hátránya szempontunkból nézve az, hogy önkormányzati társulások, illetve önkormányzatok közti pénzátadás esetén a pénz csak az azt fogadó önkormányzatnál jelenik meg kiadásként az adott tevékenység szakfeladatán (mivel ott költik el), viszont az átadó önkormányzatnál, aki számára ez tényleges kiadást jelentett, már nem. Ennek jellegzetes példái például a megye és megyei jogú város önkormányzata esetén a közösen fenntartott múzeum/színház, illetve községek esetén a társulásban fenntartott ÁMK-k finanszírozása.

Azt vizsgálva, hogy az önkormányzat közművelődési kiadásainak mekkora hányadát fedezi saját, illetve egyéb forrásokból, abba az elméleti problémába ütközünk, hogy a nem kötött felhasználású normatívák léte miatt ez a kérdés nem megválaszolható. Ezeket ugyanis az önkormányzat elvileg bármilyen célra felhasználhatja, ha ellátja kötelezően előírt feladatait. Így tehát legfeljebb azt jelenthetjük ki, hogy az önkormányzat közműve-

lődési kiadásainak mekkora hányadát fedezte a közművelődési és közgyűjteményi normatívából, a közművelődési intézmény saját és egyéb bevételeiből, illetve más általunk nevesített államháztartáson belüli, illetve kívüli forrásokból. Az összes közművelődési kiadásból az ezek levonása után fennmaradó összeget azonban nem tekinthetjük az önkormányzat saját bevételének, legfeljebb a saját és a nem beazonosítható egyéb bevételek összegének.

5. Az önkormányzati mérlegbeszámolókból kapott eredmények

A most következő fejezetben a helyi önkormányzatok mérlegbeszámoló adatait elemezzük. (Adatforrás: Magyar Államkincstár, az „Önkormányzati kiadások tevékenységenkénti bontása, 21. sz. úrlap” adatbázis.) Az adatok értelmezésében felhasználtuk az interjúkból és a kérdőívekből nyert tapasztalatokat; az ezekből kapott információkat részletesen a 6. fejezetben írjuk le.

5.1. Az önkormányzatok kulturális kiadásai a mérlegbeszámoló alapján

a) Milyen szakfeladatokra könyveltek

Minél nagyobb egy település, illetve minél magasabb a közigazgatási besorolása, annál több szakfeladatra könyvel. A közigazgatási besorolás és a település nagyság közül az előbbi szerepe jelentősebb, tehát egy azonos lakosságszámú község és egy kisváros közül várhatóan a kisváros fog több szakfeladatot használni. Ennek egyik oka, hogy a magasabb közigazgatási szinten levő önkormányzatok több funkciót látnak el, egyrészt tágabb a hatás- és feladatkörük, másrészt több önként vállalt feladatuk van. Egy további ok, hogy a funkciók a méret növekedésével differenciáltabban, önállóan jelennek meg, így költségeik is elkülönülten jelentkeznek. Emellett az is közrejátszhat a több szakfeladat használatában, hogy az önkormányzatnak, illetve intézményeinek mennyire differenciált információkra van szüksége – van-e igénye arra, hogy külön lássa például a művelődési ház és a mozi költségeit vagy sem. Ez szintén összefügghet a település méretével és közigazgatási besorolásával. Számolnunk kell továbbá azzal is, hogy a több szakfeladat használata olyan többletmunkát jelent, amit inkább a nagyobb pénzügyi apparátusok tudnak vállalni.

Hány kulturális szakfeladatra könyveltek kiadást a helyi önkormányzatok? (%)

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok* n = 233	Községek n = 2.885
Egyre sem	-	4,3	-	-	-	8,5
1 szakfeladatra	-	-	-	-	4,7	38,5
2 szakfeladatra	-	17,4	-	4,5	21,5	42,4
3 szakfeladatra	-	8,7	-	4,5	26,2	9,0
4-5 szakfeladatra	-	47,8	21,1	18,2	35,6	1,3
6-8 szakfeladatra	-	21,7	73,7	45,5	11,2	0,2
Több mint 8 szakfeladatra	100,0	-	5,3	27,3	0,9	-
Átlagosan hány szakfeladatra	13,0	4,1	6,5	6,8	3,6	1,6

*Az elemzésben végig külön kezeltük a megyei jogú és az egyéb városokat, eltérő feladatköreik miatt.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Az, hogy az egyes önkormányzati szintek mely szakfeladatok használták, az interjúk tapasztalatai alapján inkább az önkormányzat és intézményei könyvelési szokásaitól, semmint a ténylegesen ellátott feladatoktól függ. Minden szakfeladat esetén elmondható, hogy jóval több önkormányzat költ az adott tevékenységre, mint ahányan a megfelelő szakfeladatot használják. Az interjúk tapasztalatai alapján a községek, illetve a kisebb települések esetén jóval nagyobb a lefele torzítás, mint a nagyobb településeknél. A községek esetén számos funkció differenciálatlanul jelenik meg, illetve az önkormányzat nem tudja/akarja külön látni a rá eső kiadást, így ezek a legjelentősebb tevékenység szakfeladatán jelennek meg. Ez a községeknél elsősorban a művelődési házak és a könyvtárak kiadásaira vonatkozik. Kiadásaik gyakran összemosódva jelennek meg a két fenti szakfeladaton, de előfordul, hogy valamelyik nem kulturális szakfeladatra, jellemzően az iskolai szakfeladatokra kerülnek. Az önkormányzati társulásban fenntartott intézmények esetén a kiadások csak a gesztor önkormányzatnál jelennek meg.

A városok esetén az önkormányzati fenntartású kulturális intézmények kiadásait a statisztika jól mutatja, a múzeumok kivételével. A múzeumoknál a városi önkormányzatok jelentős része a feladatot a megyei múzeumi szervezeten keresztül látja el, ezért a kiadások náluk nem, hanem csak a megyei önkormányzatnál jelennek meg. A megyei jogú városok önkormányzatai és a megyei önkormányzatok közötti együttműködés miatt egyéb feladatoknál is előfordul, hogy a kiadások csak az egyik önkormányzatnál láthatók, holott mindkettő költ rá.

A városokban, ezen belül is a nagyobb településeken a községeknél gyakrabban fordulnak elő nem önkormányzati fenntartású kulturális intézmények. Az ezek támogatására fordított

összegek jellemzően nem az adott tevékenység szakfeladatán, hanem az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” vagy a „máshova nem sorolható kulturális tevékenység” szakfeladaton jelennek meg, illetve jelentős hányaduk nem kulturális szakfeladatra kerülve kiesik látókörünkéből. Különösen a nem önkormányzati fenntartású művelődési házak és a média területén jelenthet ez számottevő (lefele) torzítást.

Ha egy szakfeladaton kiadás szerepel, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az intézmény működik is. E szempontból a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladatot vizsgáltuk; előfordult – elsősorban a községek esetén, de esetenként városoknál is – hogy az ide könyvelt összeg a felújítást, a lényegében nem működő házakban alkalmanként megtartott rendezvények kiadásait, csoportok támogatását, vagy az újonnan megvett ház kialakításának ráfordításait tartalmazta. A PM Számviteli Főosztályához intézett állásfoglalás-kérésünkre, melyben rákérdeztünk, jogszerű-e ha a nem működő, illetve alapító okirattal nem rendelkező művelődési ház kiadásait a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladatra könyvelik, azt a választ kaptuk, hogy kiadásait máshol kell feltüntetni, s erre a 2005. évre érvényes szakfeladati rendben egy új szakfeladatot hoznak létre „Közösségi színterek tevékenysége 92182-6” megnevezéssel.

Összességében véve a két leggyakrabban használt szakfeladatot a „művelődési központok, házak tevékenysége” (70%), illetve a „közművelődési könyvtári tevékenység” volt (66%). A harmadik helyezett „városi és kábeltelevíziós rendszerek üzemeltetése” szakfeladatot már csupán az önkormányzatok 11%-ánál fordult elő.

Mely szakfeladatokra könyveltek kiadást a helyi önkormányzatok? (%)

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885	Összesen n = 3.183
Művelődési központok, házak tevékenysége	100,0	95,7	84,2	90,9	90,1	67,9	70,0
Közművelődési könyvtári tevékenység	100,0	17,4	84,2	86,4	93,6	63,9	66,0
Városi és kábeltelevíziós rendszerek üzemeltetése	–	30,4	–	13,6	15,9	10,4	10,9
Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység	100,0	30,4	15,8	63,6	32,2	6,6	9,1
Múzeumi tevékenység	100,0	43,5	100,0	40,9	32,6	3,0	6,3
Máshova nem sorolt kulturális tevékenység	100,0	56,5	47,4	63,6	26,6	3,1	5,9
Lapkiadás	–	56,5	15,8	13,6	24,9	1,7	3,9
Iskolarendszeren kívüli szakmai oktatás	100,0	8,7	89,5	86,4	18,0	0,1	2,6
Iskolarendszeren kívüli nem szakmai oktatás	100,0	30,4	36,8	31,8	5,6	0,1	1,2
Színházi tevékenység	100,0	8,7	36,8	63,6	3,4	0	1,0
Egyéb művészeti tevékenység	100,0	13,0	15,8	27,3	4,7	0,1	0,8
Levéltári tevékenység	100,0	–	100,0	13,6	–	–	0,7
Televízió műsorszolgáltatása	–	–	–	13,6	6,4	0,1	0,6
Védett természeti értékek gondozása	100,0	4,3	5,3	9,1	1,7	0,1	0,4
Zeneművészeti tevékenység	100,0	4,3	5,3	27,3	–	–	0,3
Könyv- és zeneműkiadás	–	4,3	10,5	9,1	1,7	0,1	0,3
Állat- és növénykerti tevékenység	100,0	–	5,3	9,1	0,4	–	0,2
Rádió műsorszolgáltatása	–	4,3	–	–	0,4	–	0,1
Táncművészeti tevékenység	–	–	–	13,6	–	0	0,1

b) A kulturális kiadások nagysága

Az előbbi fejezetekben körüljártuk az egyes szakfeladatok tartalmát, a következőkben megvizsgáljuk, hogy mennyi volt az országos kulturális ráfordítás.

A 20 kiválasztott szakfeladat alapján a **helyi önkormányzatok és intézményeik kulturális kiadásai 2002-ben 81,8 milliárd forintot tettek ki.** (Az összeg nagyságrendjét érzékeltetendő egy adat: 1 kilométer autópálya építése 2002-ben átlagosan 1,3 Mrd Ft volt, tehát a fenti összeg 63 km autópálya építésére lett volna elég.)

A fenti számítási módszerrel kapott összegben nem szerepelnek, tehát a **81,8 Mrd Ft-ot növelik az alábbi tételek:**

- a rendezvények költségének jelentős hányada, a civil és az egyéb szervezetek támogatásának túlnyomó része, valamint egyéb, nem vagy csak részben kulturális szakfeladatra terhelt tevékenységek költségei;

- az önkormányzati fenntartású nem kulturális jellegű intézmények kulturális ráfordításai;

- azon kulturális intézmények kulturális ráfordításai, amelyek ezeket nem mutatják ki külön, hanem egyéb szakfeladaton szerepeltetik;

- az önkormányzat természetben nyújtott támogatásai;
- a polgármesteri hivatal és az önkormányzati intézmények dolgozóinak, valamint a közhasznú munkásoknak munkaidőben, de nem munkaköri kötelességből végzett munkája;

- a nem kulturális jellegű intézmények épületeinek és eszközeinek kulturális célú használata.

A 81,8 Mrd Ft-ot csökkentik viszont az alábbi, nem kulturális célú ráfordítások:

- a kulturális intézmények épületeinek és eszközeinek más célú használata;

- a kulturális szféra dolgozóinak más célra végzett munkája;
- azon kulturális intézmények nem kulturális ráfordításai, amelyek teljes költségvetésüket a kulturális szakfeladatokra terheltek;

- azon egyéb nem kulturális ráfordítások, melyek a kulturális szakfeladatokon jelennek meg.

A felsorolt növelő, illetve csökkentő tételek becslésére további kutatások szükségesek, a jelenlegi kutatásnál csupán azt feltételezhetjük, hogy **hatásuk legalább részben kiegyenlíti egymást.** További feltételezésünk, hogy a **könyvelési adatok a nagyobb településekre jobb becslést adnak, mint a kisebbekre,** mivel ott a kulturális tevékenységek nagyobb hányada történik a kulturális intézményeken keresztül. A kisebb településeken a kiadások nagyobb része kerül nem kulturális szakfeladatokra, tehát tényleges kiadásai a kimutatottnál magasabbak lehetnek.

Különösen nagy problémát jelent – elsősorban a községek esetén, de a városokban is – a rendezvények, a civil és a nem jogi személyiségű szervezetek támogatásának kimutatása. Az ilyen célú támogatások jelentős része nem a kulturális szakfeladatokon, hanem a hivatal költségvetésében jelenik meg. A jelenség magyarázata az, hogy a fenti célra fordított támogatások igen alkalmasak presztízs célokra, illetve a politikai tőke növelésére, ezért a polgármester, illetve a képviselő testület igyekszik ezeket közvetlen hatáskörben tartani.

Külön ki kell emelnünk az önkormányzat által természetben nyújtott támogatások kérdését. Bár nagyságukat egzaktan

nem tudjuk kimutatni, feltételezhető, hogy jelentőségük a kisebb településeken nagyobb lehet, elsősorban a hivatali dolgozók és az egyéb közalkalmazottak, elsősorban a pedagógusok tevékenysége miatt.

Az épületek, terek, eszközök, munkaerő multifunkcionális használatából eredő többletkiadások az esetek jelentős hányadában a kulturális szférán belül maradnak (például a művelődési ház és könyvtár között). Ha viszont kulturális és nem-kulturális szervezetek, intézmények (elsősorban az iskolák) együttéléséről van szó, a multifunkcionális használat többletkiadásai inkább a kulturális szférát terhelik.

Mind a községekben, mind a városokban általában indirekt támogatást jelent a kulturális intézmények, színterek számára, ha valamilyen közös ellátó szervezet (akár az önkormányzat vagy valamelyik szervezete, akár ÁMK esetén az iskola) végzi a karbantartást, az adminisztrációt és a könyvelést. Más kérdés, hogy ez a konstrukció milyen hatással van az intézmények szakmai önállóságára.

c) A kulturális kiadások mekkora hányadát fordították az egyes célokra

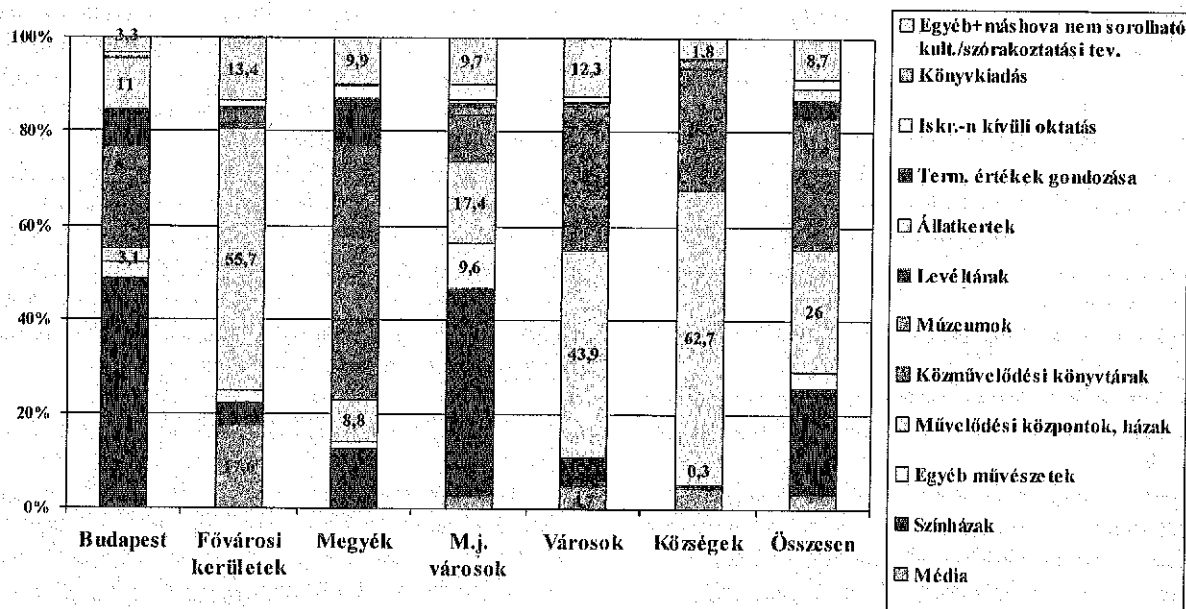
Bár külön kimutatjuk, hogy a helyi önkormányzatok mennyit könyveltek az egyes szakfeladatokra (ld. Függelék, 1. sz. melléklet), az adatok csak a nagyságrendjét jelzik az egyes kulturális feladatokra fordított tényleges kiadásoknak, mivel azok gyakran összemosódnak egymással, illetve más célú kiadásokkal. Emiatt azt az eljárást követjük, hogy a továbbiakban csupán az egyes szakfeladatokra könyveltek összegét, a teljes kulturális ráfordítást elemezzük. Mindazonáltal, mivel az önkormányzatok ilyen esetekben szokás szerint a domináns tevékenységre könyvelik a teljes költséget, az összegek eloszlása közelítő képet nyújthat a tényleges arányokról.

Az összes kulturális kiadás 26%-át fordították a „művelődési központok, házak tevékenysége”, 22,7%-át a „színházi tevékenység”, 17,1%-át a „közművelődési könyvtári tevékenység”, s 11,2%-át a „múzeumi tevékenység” szakfeladatra. Viszonylag magas, 8,7% volt az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” és a „máshova nem sorolt kulturális tevékenység” szakfeladatra könyvelt kiadások összege. Az e szakfeladatokon szereplő kiadások jellege igen vegyes, jellemzően a rendezvények, a civil és egyéb szervezetek, a nem önkormányzati fenntartású kulturális intézmények (többek közt a média) támogatása jelenik itt meg. (Lásd a következő ábrát!)

Azt elemezve, hogy az egyes önkormányzati szintek kulturális kiadásait milyen célokra fordították, világosan látszik az a más kutatásokból is ismert tendencia, hogy a települési lejtőn felfelé haladva a magaskultúra (színház, múzeum, könyvkiadás), míg lefele haladva a közművelődés, a művelődési házak szerepe nő. Hasonló irányú, bár jóval gyengébb tendenciát figyelhetünk meg a könyvtárak esetén. E szempontból a fővárosi kerületek kivételt képeznek; jóval nagyobb arányban költenek művelődési házakra, mint ahogy ez a közigazgatási besorolásukból következne. Ez arra vezethető vissza, hogy a fővárosi önkormányzat és a központi költségvetés által fenntartott, itt összpontosuló kulturális intézmények (pl. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár), az általuk finanszírozott rendezvények miatt a kerületek „felszabadulnak” ezek finanszírozása alól.

Az önkormányzatok kulturális kiadásait milyen célokra fordították? (%)

(100,0 = az önkormányzatok összes kulturális kiadása)

A főváros és a kerületek kapcsolatához hasonlóan a megyei önkormányzatok és a megyei jogú városok önkormányzatai közt is munkamegosztás figyelhető meg (részben a megyei önkormányzatok számára kötelezően előírt feladatok miatt); míg előbbiek a múzeumok, levéltárak, addig utóbbiak a színházak és egyéb művészetek finanszírozására fordítják kulturális kiadásuk jelentős részét. A kiadások szerkezete bizonyos mértékig a kulturális kínálat közigazgatási szintenként eltérő sokszínűségét is kifejezi: míg a községeknél a kiadások több mint kilenc tizedét a művelődési ház és a könyvtár teszi ki, addig a települési lejtőn felfele haladva egyre többféle tevékenység között oszlanak meg a kiadások (természetesen nem megfelelően arról, hogy a közművelődési intézmények milyen sokszínű, Koncz Gábor nyomán „intézményoptóló intézmény” funkciót töltenek be a kisebb településeken).

Az összes kulturális célú helyi önkormányzati kiadás 19,1%-át tette ki a fővárosé, a kerületek nélkül (ami további 5,9%-ot jelentene), míg a községké 11,9%-ot. Tehát a fővárosi önkormányzat 1,6-szor annyi pénzt fordíthatott kultúrára, mint az összes község együttvéve (ha a kerületek kiadásait is ide számoljuk, a különbség már 2,2-szeres!). A megyei önkormányzatok a kulturális kiadások 22,2%-át, a megyei jogú városok majdnem ugyanannyit, 21,4%-át költötték el, a városokra a kiadások 19,8%-a jutott. Azt nézve, hogy az egyes célok esetén mely közigazgatási szint mekkora szerepet játszott a finanszírozásban, szintén kitűnik a magaskultúra és a közművelődés közti különbség. A színházra fordított kiadások 40,4%-át a fővárosban, a 41,3%-át a megyei jogú városokban költötték el. A művelődési házak esetén a községek majdnem annyit költöttek, mint a városok (28,8%, illetve 33,7%), körülbelül kétszer annyit, mint a megyei jogú városok vagy a fővárosi kerületek. A könyvtárak esetén kisebb volt a község szerepe (18,1%), a

legtöbbet a városok és a megyei önkormányzatok költötték (32%, illetve 22%). Az interjúk tapasztalatai alapján azonban a statisztika kissé torzít a községek kárára: több község együttműködik valamelyik várossal a könyvtári feladat ellátásában. E torzítás azonban csekély mértékű, valószínűleg az 1%-ot sem éri el. A múzeumi kiadások túlnyomó része a megyei önkormányzatoknál merült fel (73,3%). A múzeumi kiadások esetén is torzít a statisztika: számos város, illetve megyei jogú város működik együtt más önkormányzattal, s az e célra átadott pénzeszközök csak a befogadó (jellemzően a megyei) önkormányzatnál jelennek meg. Levéltárra szinte kizárólag a fővárosi és a megyei önkormányzatok költöttek. Az állatkerteknél a főváros vitte az összes ilyen irányú kiadás 87,5%-át. Médiaira (elsősorban televízióra és újságkiadásra) a fővárosi kerületek és a városok költöttek az átlagnál többet.

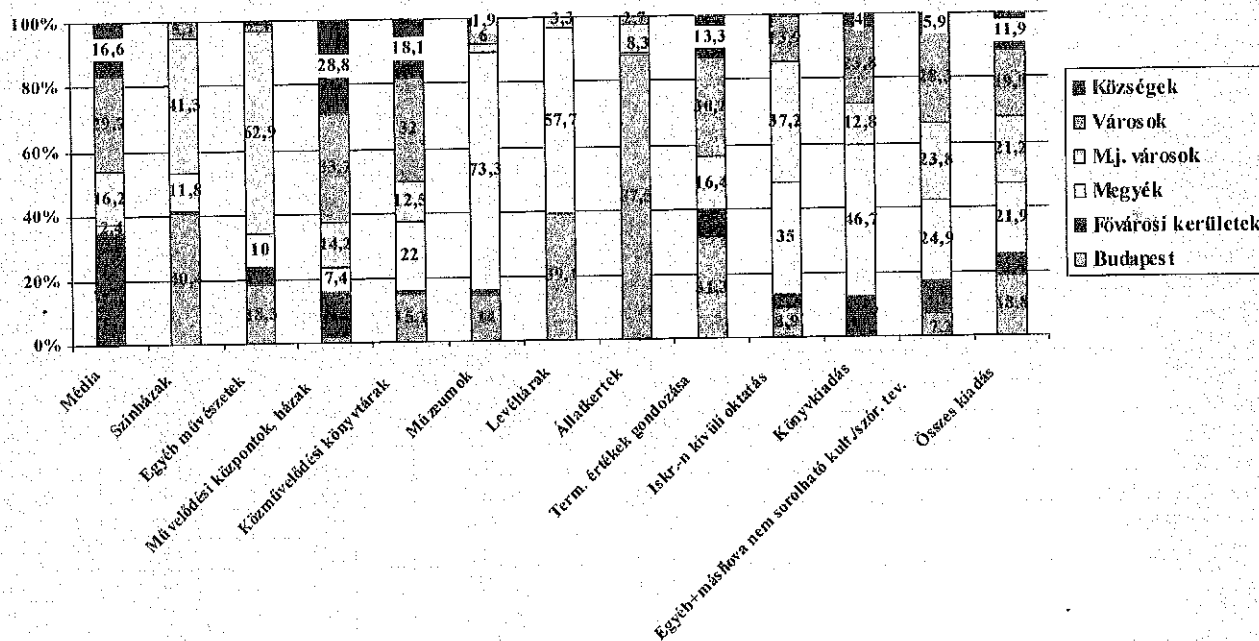
d) Az egy főre eső kulturális kiadás nagysága

A függelékben tájékoztatásul közöljük az egyes megyékben a különböző önkormányzati szinteken kultúrára fordított összegek nagyságát (ld. Függelék, 2. sz. melléklet), de a megyénkénti eltérő településstruktúra miatt csak az egy lakosra jutó kulturális kiadásokat fogjuk elemezni.

Az egy főre eső kulturális kiadás nagysága – ahogy következő ábránk mutatja – a községekben 3.072 Ft, a városokban 5.788 Ft, a megyei jogú városokban 7.669 Ft volt. Budapesten az egy főre eső kulturális kiadás 8.882 Ft volt (a kerületek nélkül), ami a községi kiadások 2,9-szeresét teszi ki. A főváros és a kerületek kulturális kiadásait összeadva (12.220 Ft/fő), ez a különbség már majdnem négyszeresre nő. Az interjúk tapasztalatai alapján a községek és a városok között mutatkozó különbség az itt kimutatottnál kisebb lehet, mivel előbbiek esetében a statisztika a kulturális kiadások kisebb részét fedi le.

Az egyes célokra fordított kiadások megoszlása az önkormányzatok között (%)

(100,0 = az adott tevékenységre a helyi önkormányzatok által könyvelt összes kiadás)

A budapesti kerületekben az egy főre jutó kulturális kiadás jóval alacsonyabb, mint a városokban (3.338 Ft), mivel a főváros és a kerületek közötti munkamegosztás miatt a kerületek kevesebbet költenek kultúrára. A megyei önkormányzatok által kultúrára fordított összeg (fejenként 2.358 Ft) valószínűleg elsősorban a megyeszékhelyen élők számára növeli a kulturális kínálatot. A megyék jelentős részénél megfigyelhető az a tendencia, hogy a megyei önkormányzatok és a megyei jogú városok önkormányzatai által kultúrára fordított kiadások bizonyos mértékig kiegyensúlyozzák egymást: a megyei önkormányzat átlag feletti költséseihez a megyei jogú városok átlag alatti költsége párosul, illetve fordítva.

A legmagasabb egy főre eső kulturális kiadás Budapest mellett négy, egymással összefüggő tömböt alkotó nyugat-magyarországi megyében volt megfigyelhető (Vas, Zala, Somogy és Veszprém megye). Kelet-Magyarországon csupán Csongrád megye volt képes átlagon felüli kulturális kiadásokra. Figyelemreméltó, hogy az egy főre eső kulturális kiadások tekintetében Vas megye megelőzi Budapestet még úgy is, hogy a fővárosnál mind a fővárosi önkormányzat, mind pedig a kerületek kiadásait figyelembe vettük. Elsősorban a könyvtárakra, s kisebb mértékben a művelődési házakra és múzeumokra fordított magas összeg járult hozzá Vas megye első helyezéséhez. Somogy megyében elsősorban a múzeumok, másodsorban a színházak, Zala megyében pedig főként a színházak és kisebb mértékben a múzeumok és a művelődési házak átlagon felüli kiadásai miatt ért el jó helyezést. Csongrád megyében a színházak, Veszprém megyében pedig a művelődési házak kiadásai eredményezték az átlagon felüli kulturális kiadásokat. Az átlagosnál gyengébben teljesítő megyék (Komárom-Esztergom,

Szabolcs-Szatmár, Tolna és Pest) elsősorban a színházakra fordított alacsony összeg miatt kerültek hátra, illetve Szabolcs-Szatmár megye gyakorlatilag valamilyen célra az átlagosnál kevesebbet tudott fordítani. Komárom-Esztergom megyében még a művelődési házakra, Bács-Kiskun és Nógrád megyében a múzeumokra fordított alacsony összeg húzta le a megye átlagát. Összességében véve a színházakra fordított összeg nagymértékben befolyásolja az összes kulturális kiadás nagyságát magas fajlagos költsége és nagy szóródása miatt. **Bár a művelődési házakra fordított összeg a színházi kiadással azonos nagyságrendű, esetében jóval kisebb a szóródás (és alacsonyabb az egy önkormányzatra eső kiadás), túlközeve a közművelődés kiegyenlítő szerepét.**

Az egyes megyék gazdasági fejlettségének (az egy főre eső GDP-vel mérve) és a kultúrára fordított kiadásai összefüggését – lásd a következő táblát – a lineáris regresszió módszerével elemeztük. A két tényező között elég erős összefüggést állapítottunk meg: a kulturális kiadások összes szórásából a GDP 25,5%-ot határoz meg. Az összefüggés a két tényező között pozitív: tehát minél fejlettebb gazdaságilag egy megye, annál többet költ kultúrára. Meghatározva a regressziós egyenletet, annak segítségével kiszámítottuk, hogy az adott megyénél gazdasági fejlettsége alapján mekkora kulturális kiadást lehetne várni. Ezt az értéket a tényleges kulturális kiadással összevetve megállapítható, hogy mely megyék költenek kultúrára a jelenlegi gazdasági fejlettségi szintjükön várhatóznál többet, s melyek kevesebbet. Az eltérések egyes megyéknél igen jelentősek voltak, az okok feltárására további elemző munka szükséges. Feltehető, hogy az egyes megyék eltérő településstruktúrája, urbanizáltsági foka is jelentős szerepet játszik.

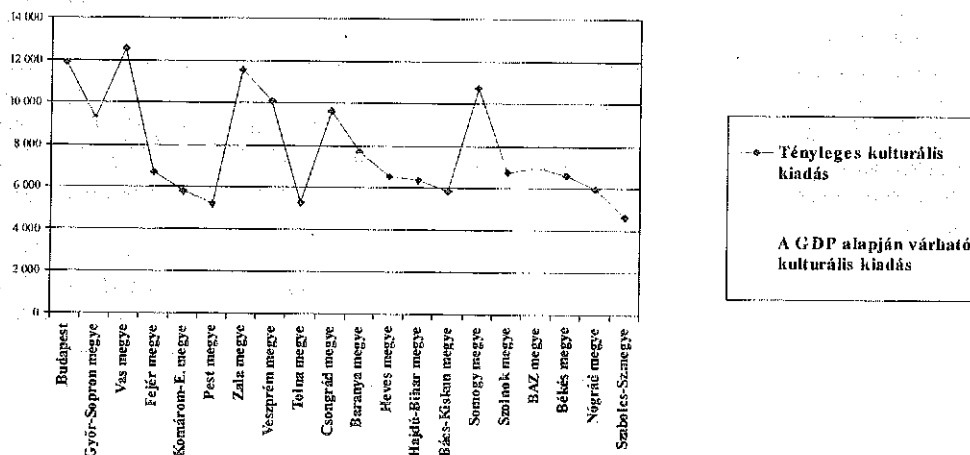
Az egy főre jutó kulturális kiadások forintban

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885	Összesen n = 3.185
Budapest	8.882	3.338	—	—	—	—	11.893
Pest megye	—	—	1.403	—	4.898	2.552	5.197
Közép-Magyarország	8.882	3.338	1.403	—	4.898	2.552	
Fejér megye	—	—	1.678	8.849	4.081	2.482	6.678
Komárom-E. megye	—	—	1.385	6.700	5.087	2.066	5.844
Veszprém megye	—	—	3.276	4.342	12.051	5.953	10.110
Közép-Dunántúl	—	—	2.113	7.185	7.762	4.327	7.580
Győr-Sopron megye	—	—	2.610	9.197	3.917	2.390	9.215
Vas megye	—	—	6.954	4.891	10.299	3.295	12.558
Zala megye	—	—	3.510	6.718	13.251	5.734	11.532
Nyugat-Dunántúl	—	—	4.358	7.344	9.460	4.006	10.796
Baranya megye	—	—	1.751	9.722	6.377	2.454	7.695
Somogy megye	—	—	4.308	12.648	9.008	2.265	10.717
Tolna megye	—	—	1.746	5.407	3.893	2.943	5.303
Dél-Dunántúl	—	—	2.601	9.259	6.755	2.461	8.120
BAZ megye	—	—	1.783	9.432	5.238	2.507	6.963
Heves megye	—	—	3.121	5.951	4.877	2.072	6.548
Nógrád megye	—	—	2.155	4.663	6.545	2.571	5.963
Észak-Magyarország	—	—	2.353	6.682	5.379	2.436	6.690
Hajdú-Bihar megye	—	—	1.475	7.224	3.954	2.414	6.349
Szabolcs-Sz. megye	—	—	1.383	5.112	4.272	2.477	4.629
Szolnok megye	—	—	1.156	12.767	4.743	3.207	6.752
Észak-Alföld	—	—	1.338	8.368	4.291	2.601	5.807
Bács-Kiskun megye	—	—	1.099	9.008	5.166	2.524	5.837
Békés megye	—	—	2.541	3.805	4.142	2.526	6.629
Csongrád megye	—	—	1.462	8.765	5.640	3.351	9.607
Dél-Alföld	—	—	1.701	7.586	4.819	2.729	7.241
Átlag	8.882	3.338	2.358	7.669	5.788	3.072	7.985

A gazdasági fejlettségi szintjüknél várható értéknél minimum 25%-kal többet költöttek kultúrára Vas (+50%), Somogy (+49%), Zala (+46%), Veszprém (+33%) és Csongrád megyében (+28%). A két gazdaságilag legfejlettebb terület, Budapest és Győr-Sopron megye a közepes sávba került. A gazdasági fejlettségi szintjüknél várható értéknél minimum 25%-kal keve-

sebbet költöttek Komárom-Esztergom (-28%), Tolna (-30%), Szabolcs-Szatmár (-31%), valamint Pest megyében (-35%). Pest megye elmaradását valószínűleg az okozza, hogy Budapest közelsége miatt az önkormányzatok kevesebbet áldoznak kultúrára, mivel a lakosok jelentős része ugyanis ott elégíti ki ilyen igényeit.

A tényleges és a GDP alapján várható egy főre jutó kulturális kiadás összehasonlítása (Ft-ban)*

*Az ábrán a megyék az egy főre eső GDP-jük nagyságának sorrendjében szerepelnek.

5.2. Az önkormányzati kulturális kiadások összevetése a más humán szolgáltatásokra költött összegekkel

A korábbi fejezetekben vázoltuk az önkormányzatok kulturális kiadásainak mérésével kapcsolatos problémákat. Feltételezhető, hogy az egyéb humán szolgáltatásokra (tanulmányunkban az óvodát/általános iskolai oktatást, az egészségügyi és a szociális ellátást, valamint a sportot számítottuk ide) fordított önkormányzati kiadások esetén szintén előfordulnak a kimutatott kiadásokat felfele, illetve lefele torzító tényezők.

(Az egyes területeknél figyelembe vett szakfeladatok:

Óvoda, oktatás

- 80111-5, 80112-6, 80121-4, 80122-5, 80123-6, 80131-3, 80401-7, 80402-8, 80511-3

Egészségügy (humán)

- 85112-1, 85113-2, 85114-3, 85121-9, 85122-0, 85123-1, 85124-2, 85125-3, 85126-4, 85127-5, 85128-6, 85129-7, 85131-8, 85141-7, 85142-8, 85151-6, 85191-2, 85192-3, 85193-4, 85194-5, 85195-6, 85196-7

Szociális ellátás

- 85311-4, 85312-5, 85313-6, 85314-7, 85315-8, 85316-9, 85317-0, 85318-1, 85319-2, 85321-3, 85322-4, 85323-5, 85324-6, 85325-7, 85326-8, 85327-9, 85328-0, 85329-1

Sport

- 92401-4, 92402-5, 92403-6, 92404-7, 92602-9)

Egyrészt az egyes humán szolgáltatások között fordulhatnak elő átfedések, átmosódások. Különösen nagymértékű lehet az oktatás és a kultúra közötti összemosódás, az ÁMK-k és az egyéb többfunkciós intézmények miatt (pl. iskolai és községi könyvtár). Léteznek olyan szakfeladatok, amelyeket több hu-

mán szolgáltatáshoz is hozzá lehetne rendelni (ilyen pl. a diáksport, amelyet az iskolai oktatáshoz vagy a sporthoz is lehetne venni). Másrészt a humán szolgáltatások és az egyéb önkormányzati tevékenységek között is előfordulhatnak átmosódások, szétválaszthatatlan vagy legalábbis a gyakorlatban szét nem választott kiadások. Ezek természetéről, illetve nagyságáról még annyi ismeretünk sincs, mint a kultúra esetén. Mindezek ellenére azért vállalkoztunk e kiadások összehasonlítására, mivel az adatok egy forrásból származnak, ugyanazon logika szerint gyűjtve, s így konzisztens képet adnak az önkormányzati kiadásokról.

a) Milyen szakfeladatokra könyveltek kiadást

Valamilyen humán szolgáltatásra szinte minden település könyvelt kiadást. A fővárosi önkormányzat és a megyei jogú városok önkormányzatai mind az öt vizsgált területre költöttek a kimutatás szerint. A fővárosi kerületek és a megyei önkormányzatok mintegy 5%-a nem könyvelt kiadást kultúrára vagy sportra – feltehetően ők is költöttek e célokra, de a fővárossal, illetve a megyei jogú városokkal történő feladatmegosztás miatt nem jelenik ez meg könyvelésükben. A városok esetén az egészségügy (99,1%) és a sport (83,7%) esetén is feltehető, hogy valamennyien költöttek e célra, csak más szakfeladaton. Szinte mindegyik község költött szociális ellátásra (99,9%). Jólval több községnél jelentek meg kulturális kiadások (91,0%), mint óvodára/alapfokú iskolai oktatásra (71,6%), illetve egészségügyi ellátásra (75,7%) fordított pénzek. A valós adatok a fenti számoknál feltehetően magasabbak lehetnek, főként az iskolai ellátás esetén, ahol a kiadások az intézményfenntartó társulások miatt jelennek meg más szakfeladaton („az önkormányzatok elszámolásai” 75192-2 sz. szakfeladat).

Mely területekre könyveltek kiadást az önkormányzatok? (%)

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885
Óvoda, alapfokú iskolai oktatás	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	71,6
Egészségügy	100,0	100,0	100,0	100,0	99,1	75,7
Szociális ellátás	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9
Kultúra	100,0	95,7	100,0	100,0	100,0	91,0
Sport	100,0	95,7	94,7	100,0	83,7	43,2
Humán szolgáltatások összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	99,9

b) Az egyes területekre fordított összeg nagysága

A helyi önkormányzatok illetve intézményeik humán szolgáltatásokra összesen 1,1 billió forintot fordítottak 2002-ben. A fenti összegből a legnagyobb részt az óvoda és az alapfokú iskolai oktatás kiadásai tették ki 388 mrd Ft-tal, ezt követte az egészségügy 360 mrd Ft-tal, majd a szociális ellátás 257 mrd Ft-tal. Kultúrára nagyságrendileg kisebb összeget, 82 mrd Ft-ot, sportra pedig 18 mrd Ft-ot fordítottak (összehasonlításképpen a művelődési házakra 21 mrd Ft jutott). A sportra fordított összeg megdöbbentően alacsonynak tűnik, kérdéses, hogy ez arra vezethető-e vissza, hogy a kiadások valóban ennyivel alacsonyabbak, vagy pedig e területen magasabb a más szakfeladatokon megjelenő kiadások aránya.

Az egyes szolgáltatásokra jutó összeg igen eltérő volt a település közigazgatási besorolása, nagysága, valamint az önkormányzat típusa (területi vagy települési) szerint. Feltehető, hogy az önkormányzatok közti pénzátadások, intézményfenntartó társulások miatt a településtípusok szerinti arányok nem teljesen képezik le a valódi helyzetet; a kimutatottnál feltehetően kissé jelentősebb a községek szerepe.

Mekkora kiadást könyveltek az egyes humán szolgáltatások szakfeladataira az önkormányzatok? (ezer Ft-ban)

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885	Összesen n = 3.183
Óvoda, af. iskolai oktatás	11.927.901	58.981.011	16.532.212	82.603.715	106.987.672	111.345.799	388.378.310
Egészségügy	66.679.148	13.683.445	140.568.194	35.503.757	92.712.325	11.121.297	360.268.166
Szociális ellátás	20.019.284	25.740.117	51.293.938	38.351.136	55.779.331	65.769.918	256.953.724
Kultúra	15.337.270	5.200.225	17.889.220	17.335.987	16.266.832	9.739.531	81.769.065
Sport	993.510	1.719.639	746.272	8.241.843	4.319.002	2.237.162	18.257.428
Humán szolg. összesen	114.957.113	104.868.555	227.029.836	181.886.840	275.765.770	199.827.712	1.104.335.826

c) Egy főre jutó kiadások

Az egy főre eső kiadásokat nézve nem Budapesten, illetve a fővárosi kerületekben, hanem a megyei jogú városokban és a városokban a legmagasabbak a humán szolgáltatási célú kiadások, s a megyék esetében a legalacsonyabbak. Ez a megyék esetén nem meglepő; mivel a települési önkormányzatoktól eltérően szinte csak állami támogatásból tudják kiadásaikat fedezni, saját bevételeik alig vannak. Kérdéses, hogy a főváros és kerületei esetén mi okozza az alacsonyabb kiadásokat. Előbbi az oktatásra, utóbbi egészségügyre fordít jóval kevesebbet, mint a városok és a megyei jogú városok; lehetséges, hogy az e téren működő munkamegosztásuk miatt. Csak a kultúra és az egészségügyi ellátás esetén érvényesül az a tendencia, hogy a fővárosi önkormányzat kiadásai a legmagasabbak, s a községek felé haladva csökkennek a rájuk fordított összegek. Oktatásra a megyei jogú városok és a városok költenek leginkább. Sportra a megyei jogú városok fordítják a legtöbbet (feltehetően itt a legerősebb a csapatsportok lokális identitást megjelenítő szerepe). A szociális ellátásra fordított összeg a települési lejtőn lefele haladva enyhén nő, az alacsony jövedelmű, hátrányos helyzetű rétegek növekvő létszáma miatt.

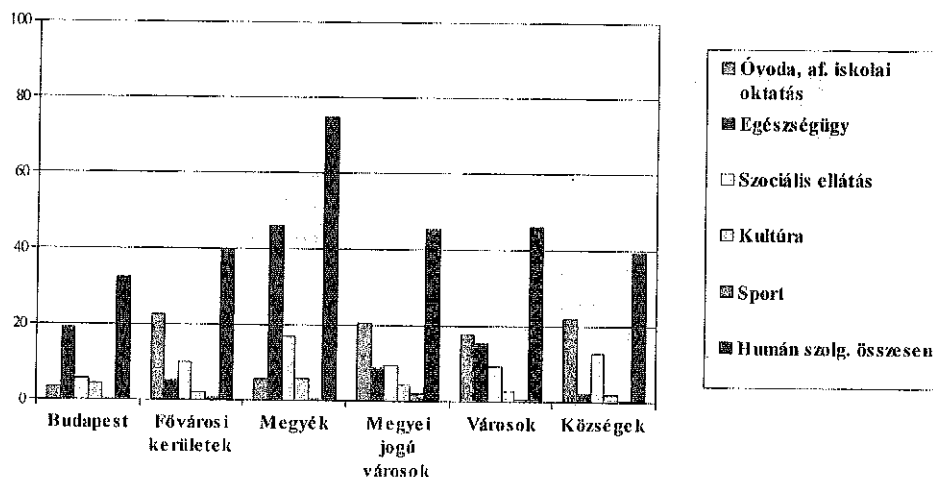
d) Az egyes területekre fordított összegek aránya az önkormányzat összes kiadásán belül

Az önkormányzatok összes kiadásuk 16%-át óvodára és alapfokú iskolai képzésre, 15%-át egészségügyre, 11%-át szociá-

lis ellátásra, 3%-át kultúrára, 0,8%-át pedig sportra fordították. (Az önkormányzatok összes kiadását az önkormányzatok „Költségvetési jelentés” (80. sz. úrlap) kimutatása alapján nettó módon számítottuk, az összes kiadásból (53. sor) levonva a „felügyelet alá tartozó költségvetési szerveknek folyósított támogatás” (52. sor) összegét.)

Összességében véve a megyei önkormányzatok költenek a legtöbbet humán szolgáltatásokra (75%), elsősorban egészségügyi kiadásaik kiugróan magas aránya miatt, mely a nagy megyei kórházak fenntartására vezethető vissza. Alapfokú oktatásra és óvodára Budapest és a megyei jogú önkormányzatok jóval kevesebbet költenek (3-6%), mint a többi közigazgatási szint (17-23%). Budapesten (4,3% vs 3,4%) és a megyei önkormányzatoknál (5,9% és 5,4%) a kultúra a ráfordított összeg tekintetében kissé megelőzi az alapfokú oktatást. A megyei jogú városok a fővárossal azonos arányban költöttek kultúrára (4,3%), a városoknál 2,7%, a községeknél pedig csak 1,9% volt ez az arány. Érdemes külön vizsgálni a szociális ellátásra és a kultúrára fordított összeg egymáshoz viszonyított arányát: a kultúra legjobban Budapesten képcs megközelíteni (itt a 77%-át teszi ki), s a községeknél marad el tőle leginkább, ahol csak 15%-át. A sportra fordított összeg aránya mindenhol elmarad a kultúrától, leginkább Budapesten és a megyéknél; a legjobban megközelíteni a fővárosi kerületeknél és a megyei jogú városoknál tudja.

Az egyes humán szolgáltatásokra fordított összegek aránya az önkormányzat összes kiadásán belül (%)

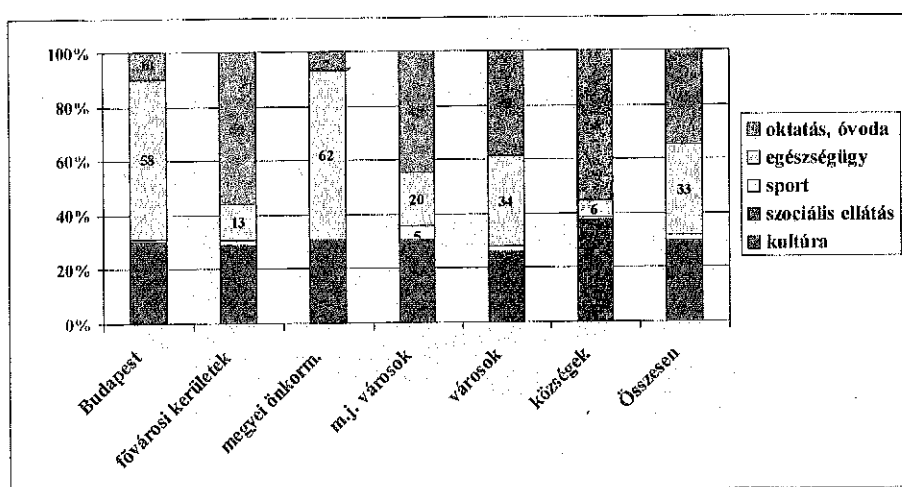
e) Az egyes területek részesedése a humán szolgáltatásokon belül

Azt nézve, hogy a humán szolgáltatásokra fordított összesen belül hogyan aránylanak egymáshoz az egyes területek, tisztán kirajzolódnak az önkormányzatok eltérő feladataiból eredő különbségek.

A főváros és a kerületek, illetve a megyék és a megyei jogú városok közötti munkamegosztásra utal az, hogy az előbbieki kiadásainak nagyobb részét az egészségügyi kiadások teszik ki, míg utóbbiaknál ennek aránya elmarad még a városokétól is. Hasonló a helyzet a kulturális kiadások esetén is: ezek aránya a fővárosnál a legmagasabb (13%), a fővárosi kerületeké viszont csak akkora, mint a községeké (5%).

Az oktatási kiadások esetén fordított a helyzet: erre inkább a kerületi önkormányzatok és a megyei jogú városok önkormányzatai fordítanak, a főváros és a megyék csak kisebb arányban költenek rá. A községek arányaiban többet fordítanak oktatásra, mint akár a városok vagy a megyei jogú városok (56% vs 39%, ill. 45%), tehát az iskolák fenntartása erők nagyobb részét köti le. A budapesti kerületek humán szolgáltatási célú kiadásainak hasonló hányadát teszi ki az oktatás, mint a községek esetén, itt a magasabb arány mögött az állhat, hogy egyéb célokra kevesebbet kell fordítaniuk a fővárosi infrastruktúra használata miatt. Valamennyi településtípus közül a községekben a legmagasabb a szociális ellátásra fordított összeg aránya (33%).

Az egyes célokra jutó összegek aránya az összes humán szolgáltatási kiadáson belül (%)

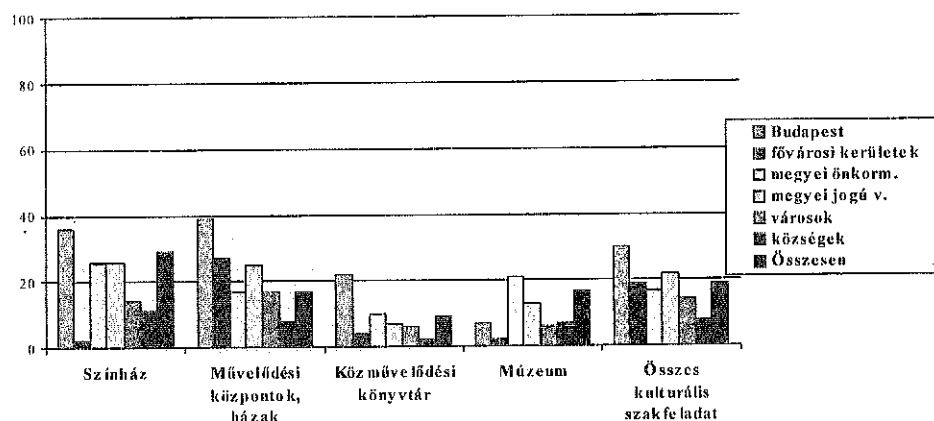
5.3. Az önkormányzatok kulturális kiadásainak forrásai a mérlegbeszámolók alapján

Az önkormányzatok feladataikat saját forrásaikból, a helyben képződő átengedett jövedelmekből, más gazdálkodó szervezetektől átvett bevételekből, a különböző címeken kapott állami normatívákból, valamint egyéb támogatásokból látják el.

Ahogy azt a 4. fejezetben leírtuk, a fenti források közül kizárólag az intézmény – illetve pontosabban a szakfeladat – saját

bevételét tudjuk a MÁK adatállománya alapján meghatározni. A szakfeladatok saját bevétele összesen 15.561.480 eFt volt, s az összes kulturális kiadás 19%-át fedezte. A legnagyobb részt a színházak, illetve a művelődési házak saját bevétele tette ki (a részletes adatokat ld. a Függelék, 3. sz. mellékletben). A saját bevétel aránya a színházaknál volt a legmagasabb (29,1%), s a könyvtáraknál a legalacsonyabb (9,0%).

Az egyes szakfeladatok saját bevételének aránya a kiadásokhoz képest (%)

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

A települési lejtőn lefele haladva az önkormányzatok és intézményeik kulturális kiadások egyre alacsonyabb hányadát tudják kulturális tevékenységükből eredő bevételeikből finanszírozni, a kisebb településeken élők rosszabb anyagi helyzete miatt. A saját bevétel aránya attól is függ, hogy az önkormányzat milyen kulturális feladatokat lát el; mekkora saját bevételt hozó intézményeket, rendezvényeket fogad be (ez szintén nem független a helyi közösség teherbíró képességétől). A fővárosi önkormányzat esetén ez az arány 30% volt, addig a megyei jogú városoknál 17%, a városoknál 14%, a községeknél pedig már csak 8%-ot tett ki. Egyes szakfeladatok esetén a fővárosi kerületek a várhatónál jóval alacsonyabb arányban voltak képesek saját bevétel szerzésére, itt feltehetőleg a nagy fővárosi intézményeket kiegészítő, non-profit alapon működő kerületi intézményekről lehet szó. A községeknél a színházi és a múzeumi tevékenység esetén a várhatónál kissé magasabb a saját bevétel aránya; itt az eredményeket egy-két kiugró teljesítményű színház, illetve múzeum húzta fel.

A helyi önkormányzatok kulturális kiadásából 47% forrását sikerült azonosítanunk. 19%-át teszik ki az önkormányzatok és intézményeik kulturális szakfeladatainak saját bevételei, s 28%-át a központi költségvetési források. A központi költségvetési támogatáson belül a közművelődési és közgyűjteményi normatíva szerepe a legjelentősebb (a települési és a fővárosi/megyei normatívát összeadva 16,3%). A központi költségvetési források szerepe a fenti aránynál jóval magasabb lehet (többek közt a különböző alapoktól, az egyes költségvetési fejezetektől származó támogatások miatt), itt csak az egyértelműen a helyi önkormányzatok kulturális kiadásaira átadott forrásokot tüntettük fel. Az NKA esetében az önkormányzatok és a felügyeletük alá tartozó intézmények támogatásáról nem, hanem csak a költségvetési szervek támogatásáról rendelkezünk adattal. Ez 2002-ben 1.578 mrd Ft-ot tett ki, de ennek csupán egy része ment valószínűleg a helyi önkormányzatoknak, így maximum 1,9%-kal növelné a fenti, 60,4%-os arányt.

Egyes források szerepe a helyi önkormányzatok kulturális kiadásainak finanszírozásában

	Összeg (millió Ft)	A kiadások %-ában
A helyi önkormányzatok és intézményeik kulturális szakfeladatainak saját bevétele*	15.561,4	19,0
Települési önkormányzatok közművelődési és könyvtári normatív támogatása**	8.872,7	10,9
Helyi önkormányzatok színházi támogatása**	6.555,5	8,0
Megeyi/fővárosi önkormányzatok közművelődési és könyvtári normatív támogatása**	4.428,4	5,4
Helyi önkormányzatok közgyűjteményi, közművelődési és művészeti tevékenység bérpoli-	1.479,6	1,8
Könyvtári és közművelődési érdekeltség-növelő támogatás**	629,5	0,8
Helyi önkormányzatok hivatásos zenekari és énekkari támogatása**	455,0	0,6
Újonnan alapított km. intézmények, közösségi szinterek felszereltségének támogatása***	223,5	0,3
Közgyűjteményi és közművelődési tematikai pályázat***	174,8	0,2
Összesen	38.380,4	47,0

*Adatforrás: MÁK önkormányzati mérlegbeszámoló 22. úrlapja

**Adatforrás: 2003. évi XCV. törvény a Magyar Köztársaság 2001. és 2002. évi költségvetésének 2002. évi végrehajtásáról

***Adatforrás: www.nkom.hu

Bár bizonyos források nagysága (normatíva, közművelődési érdekeltség-növelő és revitalizációs támogatás, színházi támogatás, a kulturális szakfeladatok saját bevétele) közigazgatási szintenként is rendelkezésünkre áll, mégsem lehet ezeknek a kiadásokhoz viszonyított arányát egy sima osztással kimutatni. Jelentős ugyanis azoknak az önkormányzatoknak az aránya, amelyeknél a kimutatott, elvileg kulturális célú bevételek meghaladják a kulturális kiadásokat. Ennek két oka lehet: az egyik, hogy az interjúk tapasztalatai alapján az önkormányzatok jelentős része a kimutatottnál többet költ kultúrára (mivel kulturális kiadásai nem a megfelelő szakfeladaton jelennek meg). A másik lehetséges ok az, hogy bizonyos önkormányzatok valóban átcsoportosíthatják a fenti forrásokat vagy egy részüket más területre. A két csoportot a kimutatás alapján nem tudjuk egymástól elkülöníteni. Mindazonáltal az interjúk tapasztalatai alapján az első csoportba tartozók fordulhatnak elő nagyobb arányban.

6. Az interjúk tapasztalatai

Az interjúkból nyert információkat két szempontból elemezzük: először, hogy bizonyos, a közművelődési kiadások

szempontjából kiemelkedő jelentőségű szakfeladatokra milyen kiadásokat könyveltek az önkormányzatok, ezek mennyiben tekinthetők közművelődési jellegűnek. Másodszor pedig azt vizsgáljuk, hogy az egyes kiadások mekkora hányada jelenik meg a kulturális szakfeladatokon.

6.1. Az önkormányzatok közművelődési és kulturális kiadásai

6.1.1. Milyen kiadásokat könyveltek az egyes szakfeladatokra az önkormányzatok?

a) A „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladat
A fenti szakfeladatra a vizsgált községek 55%-a, a városok 89%-a könyvelt kiadást. Ahogy azonban később kifejtjük, ha nem könyveltek rá kiadást, nem feltétlenül jelenti azt, hogy az adott településen nincs közművelődési intézmény vagy színtér.

Az erre a szakfeladatra könyvelő községek harmadában (36%) csak a művelődési ház költségeit tüntették fel, az esetek több mint felében viszont más tevékenység kiadásai is idekérültek. Ennek oka az volt, hogy a művelődési ház összevont intézmény volt vagy vele közös épületben működött valamely más

funkció, s az önkormányzat nem tudta megbontani a költségeket (vagy megbontásuk túl nagy ráfordítást igényelt volna). Ilyen esetekben arra a szakfeladatra könyvelik az összes költséget, amelyik azok nagyobb részét kiteszi. A városi művelődési házaknál jóval ritkábban, de szintén előfordult, hogy más tevékenység kiadásait is e szakfeladatra könyveljék (26% vs 54%).

Milyen tevékenységek költségeit könyvelték a „művelődési ház” szakfeladatra?

Bázis: községek: azok a települések, ahol könyveltek erre a szakfeladatra

városok: e szakfeladatra könyvelő intézmények (%)

	Községek n = 22	Városok n = 23
Csak művelődési ház	36	74
Művelődési ház és más tevékenység, ebből:	54*	26
Könyvtár rezsije	32	–
Könyvtár összes költsége	9	13
Színház	–	13
Színtéren tartott rendezvények	5	–
Csak teleház	5	–

*Csak a legalább 10%-ot elérő említéseket részleteztük.

A városok esetén megvizsgáltuk azt a kérdést is, hogy a bérbeadási, a vállalkozási tevékenység, továbbá a továbbszámlázott szolgáltatások kiadásai mely szakfeladatot terhelik a művelődési házak esetén, s mekkora költségvonzattal járnak. A 22 olyan intézményből, ahol könyveltek a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladatra, mindegyikben végeztek bérbeadási tevékenységet, háromban pedig továbbszámlázott szolgáltatás is előfordult. Vállalkozási tevékenységet egyikben sem folytattak.

A bérbeadási tevékenységgel járó többletkiadások szinte mindig (1 eset kivételével), a továbbszámlázott szolgáltatásból

származók pedig minden esetben a fenti szakfeladatra kerültek. Az esetek 62%-ában a művelődési házaknál nem tudtak arról felvilágosítást adni, hogy a bérbeadás mekkora többletkiadást jelent számukra, mivel a bérbeadást csak eseti jelleggel végezték. Általában minimálisnak ítélték az ebből fakadó többletkiadásokat (világítás, fűtés, esetleg takarítás), mivel az erre a célra használt helyiség (előtér, esetleg a nagyterem) leválasztása a közös fűtési rendszerrel nem megoldott. A villany-, víz- és egyéb díjakat külön nem tudják kimutatni. Önköltségszámítás híján nem számítják fel a használatból eredő amortizációs költségeket sem.

A fenti problémák ellenére ahol kaptunk arról információt, mekkora többletköltség került akár bérbeadásból, akár a korábban felsorolt tevékenységekből a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladatra, kiszámítottuk, hogy ez a művelődési ház összes kiadásainak mekkora hányadát teszi ki. A többletkiadások az összes vizsgált művelődési ház összes kiadásának 7%-át tették ki, tehát a „művelődési központok, házak tevékenysége” rovaton ennyivel magasabbnak tűntek a kiadások az ide könyvelt, de nem ide tartozó kiadások miatt (természetesen az arányok az egyes művelődési házak esetén igen eltérőek voltak, a plusz kiadások nagy része 6 művelődési háznál koncentrált). A plusz kiadások 21%-át könyvtári, 23%-át színházi, 21%-át oktatási, 22%-át pedig bérbeadási kiadások tették ki. Utóbbi nagysága és aránya a valóságban ennél magasabb lehet, de a többi tevékenységhez képest kisebb fajlagos költsége miatt feltehetően nem változtat jelentősen a fenti képen.

Felmértük azt is, mennyire elterjedt probléma az, hogy a művelődési ház közösen használja az épületet-eszközöket más szervezetekkel, illetve az alkalmazottakat más célokra is igénybe veszik. A községek esetén külön kiemeltük azokat a művelődési házakat, amelyek – legalábbis gazdasági önállóságuk szerint – valóban intézménynek számítanak, hogy az eredmények összehasonlíthatók legyenek a városi intézményekével. (G. Furulyás Katalin: Résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz, Szín – Közösségi Művelődés, 2004. 9/3.)

Vannak-e olyan tényezők, amelyek megnehezítik a művelődési ház/színtér kiadásainak és az egyéb kiadásoknak az elkülönítését?

(%)

	Azok a községek, ahol könyveltek a művelődési ház szakfeladatra n = 82	Községi intézmények n = 28	Városi intézmények n = 23
Közös épülethasználat	63	75	61
A közmű/rezsi költségeket nem lehet szétválasztani*	–	–	61
Más feladatra is használják a teremt	52	54	30
Közös eszközhasználat	29	43	48
Az alkalmazottak más feladatot is ellátnak	27	36	30
Közös szervezet látja el több intézmény karbantartását	57	50	26
Közös szervezet látja el több intézmény adminisztrációját, könyvelését	77	78	48
Egyik fenti probléma sem fordult elő	11	14	26

*Ez a kérdés csak a városi intézményeket vizsgáló kérdőívben szerepelt.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Az eredmények alapján nemcsak a községekben, hanem a városokban is igen elterjedtek a közművelődési és az egyéb kiadások elkülönítését megnehezítő tényezők. A községi intézmények 11%, a városi intézmények 26%-ában nem fordult elő ilyen probléma. Mindkét település-kategóriában a közös épülethasználat jelent a leggyakrabban gondot (75%, illetve 61%). A községekben a közös teremhasználat, a városokban a közös eszközhasználat került a második helyre. Első látásra meglepő lehet, hogy a városokban kissé gyakoribbak a közös eszközhasználat miatti problémák – ez feltehetően arra vezethető vissza, hogy itt egyáltalán rendelkezik a művelődési ház eszközökkel.

Közös épülethasználat esetén leggyakrabban a könyvtárral (községek: 48%, városok: 46%), azt követően valamilyen oktatási intézménnyel (általános iskola, művészeti iskola: 14%, ill. 17%) kellett megosztani az épületet. A közös teremhasználatnál megfordul a sorrend: az első helyre az iskolák kerültek (47%, ill. 50%), utánuk következtek a könyvtárak (20%, ill. 10%). Az, hogy az eszközöket közösen használják, illetve az alkalmazottak más feladatot is ellássanak, a községeknél elsősorban a könyvtárak esetén fordult elő, a városoknál a válaszok megoszottak a könyvtár és az iskola között. A közös épület-, terem- és eszközhasználatból, valamint az alkalmazottak több célra való igénybevételeből eredő többletköltségek döntően a művelődési ház szakfeladatát terhelték, nem pedig a résztvevő másik félét. Általában közvetett támogatást jelentett viszont a művelődési ház számára az, ha a karbantartást, vagy az adminisztrációt-könyvelést valamilyen közös feladatellátó végezte (akár maga a hivatal, vagy GAMESZ, IPESZ, esetleg az iskola).

Bár csak két megyei önkormányzatot vizsgáltunk, ezért e közigazgatási szintre nem tudunk érvényes kijelentést tenni, meg szeretnénk jegyezni, hogy városi és megyei, illetve megyei jogú városi és megyei önkormányzat között léteznek olyan együttműködési konstrukciók, amelyek a közművelődési kiadások elkülönítését szintén nehezítik. Példaként említenénk meg egy olyan együttműködést, melynek keretében a város biztosít helyet a megye színházának, valamint más előadásoknak, kiál-

lításoknak, zene- és énekkaroknak, civil közösségeknek. A megye ezért cserébe intézményein keresztül támogatja a város kulturális életét: a múzeumon és a könyvtáron keresztül programokat szervez, a megyei művelődési központ vállalja egyes rendezvények szervezését, vagy biztosítja hozzájuk az infrastruktúrát. A város pedig mindezt a színház épületének biztosítása mellett évi többmillió támogatással kompenzálja.

Ha a „művelődési házak tevékenysége” szakfeladatra költséget könyvelnek, nem feltétlenül azt jelenti, hogy az intézmény működik is: a községek 23%-ában a művelődési ház nem vagy csak alkalmanként volt nyitva. Hasonló jelenség a városokban is előfordult, igaz csak egy esetben (4%). Az ide könyvelt költségek ez esetben jelenthették a felújítást, a lényegében nem működő házban alkalmanként megtartott rendezvények kiadásait, csoportok támogatásait, vagy az újonnan megvett ház kialakításának ráfordításait.

Azon települések nagy része is rendelkezett működő közművelődési intézménnyel (61%), amelyek nem könyveltek a „művelődési ház” szakfeladatra. Itt az intézmény költségei máshol jelentek meg. Ennek a községek esetén leggyakrabban az volt az oka, hogy az összevont vagy többfunkciós intézmények esetén a költségeket nem bontották meg, hanem a domináns tevékenység – könyvtár, iskola – szerinti szakfeladatra könyvelték, esetleg valamennyi tevékenység költségét megbontatlanul az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták. A városoknál két esetben fordult elő, hogy a közművelődési feladatok ellátását alapítvány, illetve kht. szervezeti keretben látták el. A városok könyvelési gyakorlatában a nem önkormányzati fenntartású intézmények támogatása általában az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység”, vagy a „máshova nem sorolható kulturális tevékenység”, esetleg az „önkormányzatok igazgatása” szakfeladaton szokott történni (nemcsak a közművelődési, hanem a más feladatot ellátó intézmények esetén is).

A klubkönyvtárak költsége a legtöbb esetben a „közművelődési könyvtár tevékenysége” (illetve egy esetben az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység”), s nem pedig a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladaton jelent meg.

Miért nem könyveltek a „művelődési ház” szakfeladatra? (%)
Bázis: azok a települések, ahol nem könyveltek erre a szakfeladatra

	Községek n = 18	Városok n = 3
Nem működik/nincs közművelődési szintér/intézmény, ebből:	39	–
Nem működik a művelődési ház, funkcióját más intézmény nem vette át	17	–
Nem működik a művelődési ház, funkcióit átvette a könyvtár	11	–
Nincsen még szintér sem	11	–
Van közművelődési intézmény, de máshova könyvelték a költségeit, ebből:	61	100
Klubkönyvtár van, ennek költségeit a könyvtári szakfeladatra terhelték	22	33
Összevont intézmény a könyvtárral, az összes költséget a könyvtári szakfeladatra terhelték	17	–
ÁMK, az összes költségét az iskola szakfeladatára terhelték	6	–
ÁMK, összes költségét az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták,	6	–
Az intézmény költségeit vegyes funkciói miatt az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták	5	–
Más településsel közösen tartja fenn az intézményt az önkormányzat, a költségek a másik településnél szerepelnek	5	–
A művelődési házat nem az önkormányzat, hanem alapítvány vagy kht. tartja fenn az önkormányzat támogatásával	–	66

b) Az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” és a „máshova nem sorolt kulturális tevékenység” szakfeladat

Külön vizsgáltuk a fenti két szakfeladatot, mivel a községi interjúk alapján a közművelődési kiadások jelentős része ide kerül. Az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra mind a községek, mind a városok 50-50%-ában könyveltek. A községek esetén az itt megjelenő kiadások legnagyobb része egyértelműen kulturális célúnak tekinthető. Arra a kérdésre, hogy az erre a szakfeladatra könyvelt összeg mekkora hányadát tekintjük közművelődési célúnak, nem tudunk választ adni, mivel jelentős része olyan összevont vagy többcélú intézmény támogatására megy, ahol ezt nem lehet elválasztani (58%).

A városok esetén az ide könyvelt kiadások jelentős hányadáról sem lehetett megtudni, hogy egyáltalán kulturális célra ment-e. A könyvelési rendszer ugyanis a kiadásnemek (személyi, dologi) nyilvántartására koncentrált. Alkódok használata elvileg lehetőséget biztosítana a kulturális és egyéb jellegű kiadások elkülönítésére, de ezt nem mindenhol használják. Egy nagyobb település esetén viszont már nem lehetséges az, hogy – mint a községek esetén – a pénzügyes átlássa az egyes kiadásokra fordított összegek arányát. Különösen igaz ez a megyei jogú városok esetére. Az utólagos kigyűjtés viszont akkora munkát rótt volna rájuk, melyet nem tudtak vállalni. Mindez nem azt

jelenti, hogy esetükben a kulturálisnak feltüntetett kiadások egy része nem e célra ment volna, hanem azt, hogy a kulturális célokra fordított összegeket a városok jelentős részében a könyvelés szintjén nem lehet nyomon követni. **A méretek növekedésével ugyanis egyre több csatornán keresztül történik a kulturális/közművelődési tevékenység finanszírozása.** A polgármesteri keret mellett megjelennek az alpolgármesteri, képviselői, valamint egyéb keretek is, s a bizottságok számának gyarapodása is nehezíti az átláthatóságot. Néhány általános tendencia így is megfigyelhető: a városok esetén gyakran a szakfeladatra könyvelik a nem költségvetési intézményeknek nyújtott támogatásokat. Jellemző módon itt jelennek meg az önkormányzat által alapított kht-knak (média, állatpark, színház), az egyesületi fenntartású művelődési házaknak, néhány esetben a megyei fenntartású intézményeknek átadott pénzeszközök. Kérdésesnek tartjuk azt a gyakorlatot, miszerint az összes helyi média-kiadást itt szokták szerepeltetni, mivel így kulturális célú kiadásként jelennek meg más jellegű kiadások (hirdetési költség, nem kulturális tartalomszolgáltatás). Szintén kérdéseket vet fel az, hogy a civil szervezetek esetén nemcsak a kulturális, hanem egyéb tevékenységet folytató (illetve a támogatást nem kulturális célra kapó) szervezetek támogatása is ide kerül, s a rendezvények esetén sem megoldott a kulturális és egyéb, illetve vegyes jellegű programok kiadásainak elkülönítése.

Milyen tevékenységek költségeit könyvelték az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra? (%)

Bázis: azok a települések, ahol könyveltek erre a szakfeladatra

	Községek n = 20	Városok n = 14
Rendezvények	45	43
Civil és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek	20	28
Mozi	20	29
Faluház, közösségi ház (önkormányzati fenntartású)	15	–
Teleház, számítógépes terem	15	–
Helytörténeti gyűjtemény	10	–
Könyvtár	10	–
Média	5	14
Iskolai programok, erdei iskola	10	–
Nem önkormányzati fenntartású kulturális intézménynek átadott pénzeszköz	–	28
Nem hajlandó kigyűjteni	–	14

*Csak a 10% feletti említéseket tüntettük fel.

A „máshova nem sorolt kulturális tevékenység” szakfeladatot a vizsgált községek 10%-ában, a városok 32%-ában használták. Mind az ide került kiadások jellege, mind a velük kapcsolatos problémák hasonlóak voltak az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” rovatnál leírtakhoz. Nem sikerült érdemi különbséget találnunk a két szakfeladat használatában, a helyi szokások függvénye, hogy az egyes önkormányzatok melyiket használják, s mire.

6.1.2. A kulturális kiadások mekkora hányada jelenik meg a kulturális szakfeladatokon?

A valóságnak tekintett (a személyes vagy postai úton való megkeresésénél vallott) és a mérlegbeszámolóban feltüntetett kiadásokat összevetve azt az eredményt kapjuk, hogy a kulturá-

lis szakfeladatokon jelentősen kisebb összeg jelenik meg. Ez az eltérés a településméret csökkenésével erősen nő, míg a városoknál 6%-ot, addig a községeknél 25%-ot tesz ki. Nem szabad szem előtt tévesztetnünk azt a szociálpszichológiai jelenséget sem, hogy a megkérdezettek – a vélt elvárásokhoz igazodva – inkább felfele igyekeznek húzni a kulturális kiadásokat, mint lefele. A kulturális kiadásokat csökkentő tényezőkről egyedül a művelődési házak esetén rendelkezünk információkkal – ahogy azt az előző fejezetben leírtuk – de feltehető, hogy a többi kulturális kiadás esetén is előfordulnak hasonló problémák.

Az eredmények értékelésénél figyelembe kell vennünk azt is, hogy az olyan önkormányzatok, ahol a kulturális ráfordítások területén komoly szabálytalanságok fordulnak elő, nagyobb valószínűséggel utasították vissza az interjút, illetve kevésbé

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

voltak hajlandók visszaküldeni az adatlapot, mint ahol rendszerben mennek a dolgok. A községeknél a nagymértékű növekedést egyrészt az okozza, hogy a rendezvényekre és a civil szervezetekre fordított önkormányzati kiadások jelentős része nem

kulturális szakfeladatokon jelenik meg, illetve egy-egy intézményfenntartó társulás esetén az intézményre fordított összegek a másik település mérlegbeszámolójában jelentek meg (ld. a rész tanulmányt).

A ténylegesen kultúrára fordított összeg a kulturális szakfeladatra könyvelt összeg %-ában

	Községek összesen (n = 113)	Nem megyei jogú városok (n = 22)	Megyei jogú városok (n = 6)	Városok összesen (n = 28)
Nem könyveltek kiadást, és nem is volt	4	---	---	---
Nem könyveltek rá kiadást, de volt	3	---	---	---
90% alatt	3	9	17	11
90-109%	44	55	50	54
110-124%	10	18	33	21
125-149%	16	14	---	11
150% és felette	20	9	---	7
Átlagosan hány %-kal haladja meg	+25%	+10%	+4%	+6%

A városoknál a főbb kiadási célok esetén kimutattuk, hogy az arra fordított összeg hány %-a jelent meg (bármelyik) kulturális szakfeladaton. A statisztika és a tényleges kiadások közti legjobb egyezést a könyvtárak, a színházak, az önkormányzati fenntartású közművelődési intézmények és az egyéb kulturális intézmények/szinterek (mozi, állatpark, táncműhely, alkotóműhely, stb.) esetében tapasztaltuk (95-98%). Az önkormányzati fenntartású közművelődési intézményeknél két településen tapasztaltunk eltérést: az egyik a villamos rendszer felújítását a beruházási keretből finanszírozták, egy másik településen pedig a művelődési központhoz tartozó, alapvetően kulturális rendezvények, konferenciák színhelyét szolgáló üdülő kiadásait tüntették fel más szakfeladaton.

A médiára fordított összegek mintegy negyede nem jelenik meg a kulturális szakfeladatokon, ez arra vezethető vissza, hogy a településméret növekedésével ezt a feladatot egyre inkább nem önkormányzati fenntartású intézmény keretében, hanem kht-n keresztül látják el.

A kérdőíves megkérdezések alapján a non-profit és a nem jogi személyiségű szervezetek támogatásának elvileg a 81%-a, illetve a 73%-a megjelenik a kulturális szakfeladatokon. Ezt az információt azonban az interjúk tapasztalatai alapján fenntartással kell fogadnunk, főleg a megyei jogú városoknál. A településméret növekedésével ugyanis az ilyen jellegű kiadások egyre áttekinthetlenebbek lesznek: egyre több csatornán lehet célra lehet pénzt szerezni (pl. a polgármesteri keret mellett megjelennek az alpolgármesteri, képviselői keretek, egyéb keretek, mint a városmarketing, külügyi kapcsolatok, stb.). Növekszik a bizottságok száma is, és még a kulturális referensnek sincs mindenhol rálátása az összes kulturális célú kiadásra. Joggal feltehető tehát, hogy az itt kimutatottnál kisebb lehet a kulturális szakfeladatokon megjelenő hányad. A civil és egyéb szervezetek támogatásánál meg kell jegyeznünk, hogy nagyságának megállapítása más szempontból is gondot jelent, mivel igen nagy szerepet játszanak benne a természetbeni juttatások. A pénzbeli támogatás mellett indirekt juttatásként ingyenesen

A kulturális kiadások hány %-a jelenik meg a kulturális szakfeladatokon? (%)

	Nem megyei jogúak összesen (n = 22)	Megyei jogúak (n = 6)	Összes város (n = 28)
A nyilvános könyvtárra	100	97	98
Színházra, szabadtéri színpadra	99	96	97
Az egyéb kulturális intézmények/szinterek támogatására	89	100	95
Önkormányzati fenntartású közművelődési intézményekre/szinterekre	100	95	95
A helyi média támogatására	75	96	86
Non-profit szervezetek kulturális tevékenységére	43	100	81
Jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek kulturális tevékenységének támogatására	68	100	73
Múzeum, tájház, egyéb gyűjtemény, galéria, kulturális értékek feltárása, restaurálása	54	80	71
Nem önkormányzati fenntartású közművelődési intézményekre/szinterekre	0	96	33
Kulturális programok, rendezvények, ünnepek, kiállítások, stb. támogatására	55	33	41
Kulturális kapcsolatok más településekkel, külfölddel	48	0	36
Összesen	87	93	91

0 Költöttek az adott tevékenységre, de a kiadások egyáltalán nem jelentek meg a kulturális szakfeladatokon.

helyet kaphatnak az egyes művelődési intézményekben, esetleg néhány szolgáltatást is térítésmentesen vehetnek igénybe (fénymásolás, hangosítás, színpad), az együttes menedzserét státuszba vehetik valamelyik intézménynél, kiajánlják a fellépéseiket külföldre, illetve testvérvárosoknak, fellépéseikért díjat kaphatnak. Az indirekt, vagy akár a direkt támogatás is egyes szervezeteknél politikai háttérük, kapcsolati tőkéjük szerint alakul: előfordul olyan profitorientált együttes, amelyet a művelődési háznak saját együttesként kell befogadnia, míg más, nem profit-orientált együttesnek ugyanezen szolgáltatásokért fizetnie kell.

A rendezvények kiadásainak könyvelésénél hasonló problémákkal szembesülünk, mint a civil szervezetekénél, annál is inkább, mert e két kategória nehezen elválasztható egymástól (a civil szervezetek támogatásának jelentős részét a rendezvények finanszírozása teszi ki, illetve a rendezvények jelentős részét e szervezetek bonyolítják).

A múzeumi kiadások mindössze 71%-a jelenik meg a kulturális szakfeladatokon, ezt az alacsony arányt az magyarázza, hogy jelentős azon városok száma, amelyek a közgyűjteményi feladatokat a megyei múzeumi szervezeten keresztül finanszírozzák. A megyei önkormányzatoknak utalt pénzösszeg viszont az „önkormányzatok elszámolásai” technikai szakfeladaton jelenik meg az átadó önkormányzatnál kiadásként. Mint múzeumi kiadást csak az átvevő megyei önkormányzatnál lehet kimutatni.

A nem önkormányzati fenntartású közművelődési intézmények támogatását az önkormányzatok – hasonlóan a többi nem önkormányzati intézményéhez – vagy a polgármesteri hivatal kiadásai között, esetleg az egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység”, vagy a „máshova nem sorolt kulturális tevékenység” rovaton szokták kimutatni, így jelentős része eltűnik a kulturális kiadások közül.

A települési önkormányzat és a kistérségi társulások, illetve az egyéb önkormányzatok közötti pénzáradások jellemzői

Megvizsgáltuk, hogy az egyes önkormányzatok közötti pénzáradások milyen mértékben és irányban befolyásolják a kimutatásban szereplő adatokat.

A községek kistérségi társulásuknak 5 esetben adtak át pénzeszközt (ez a minta 4%-a), ebből kettő-kettő rendezvényre, illetve művelődési ház üzemeltetésére, egy pedig ifjúsági táborra. Az átadott pénzeszköz az összes kulturális kiadás 1,1%-át tette ki. Az összeg legnagyobb részét a társulásban fenntartott művelődési házak támogatása jelentette (97%). Más település önkormányzatának szintén 5 község adott át pénzeszközt, ebből négyen valamelyik városnak könyvtári együttműködésre. Az e célra átadott pénzeszköz az összes kulturális kiadás 0,06%-át jelentette.

A vizsgált városok 36%-nál fordult elő az, hogy pénzeszközt adtak át a megyei önkormányzatnak kulturális feladatok ellátására (kistérségi társulás esetén ez csak egy esetben fordult elő a 28-ból). A leggyakrabban a megyei múzeumi szervezetnek adtak át pénzeszközt (32%, 9 eset), 3 esetben a megyei fenntartású színháznak, egy-egy esetben a könyvtárnak, közös rendezvényre, a megyével közös fenntartású szabadidőközpontnak, illetve e-pontnak. Bár leggyakrabban a múzeum számára adtak át pénzt, az átadott pénz legnagyobb hányada színházaknak ment (42%), a múzeumok a második helyre kerültek (34%). A pénzeszköz átadás a megyei jogú városoknál jóval gyakrabban és na-

gyobb mértékben fordult elő, mint a többi városnál; az összes kulturális kiadásuk 2,5%-át tette ki.

6.2. Az önkormányzatok kulturális kiadásainak forrásai

A kulturális célra fordított összeg forrásstruktúráját elemezve azt a meglepő képet kapjuk, hogy a nem saját források aránya a települési lejtő két végén, az 1.000 fő alatti falvaknál (50%) és a megyei jogú városoknál (49%) a legmagasabb. Ez a kistélepusléseknél arra vezethető vissza, hogy egy település kiugró nagyságú, majdnem 27 milliós támogatása felfelé húzta az átlagot. Ez a tény, hogy egyetlen nagyobb támogatás ekkora eltéréseket eredményez, mutatja, hogy milyen csekélyek a kistélepuslések rendelkezésre álló egyéb erőforrások. A mintából kiemelve ezt az egy községet, már teljesen más arányokat kapunk: a nem saját források aránya az 1.000 fő alatti községeknél 32%-ra csökkent (a kiugró támogatást kapott község nélküli adatokat a zárójelben szereplő értékek mutatják a táblázatban). A megyei jogú városoknál, sajátos önként vállalt feladataikból következően a színházi támogatás játszik kiemelt szerepet (színházi támogatást viszont a megyei jogú városok háromnegyede kapott 2002-ben). **A közművelődési és közgyűjteményi normatíva a községeknél a források negyedét teszi ki (25%), aránya a városoknál alig több mint fele ekkora (13%).**

A községeknél problematikus volt az önkormányzat és az intézményei által nyert támogatások elkülönítése – még a telefonos kiegészítő információkérésnél se kaptunk kielégítő válaszokat – ezért ezeket egységesen az önkormányzatnál tüntettük fel. Az összehasonlíthatóság kedvéért az önkormányzat és az intézmények által nyert támogatásokat a városoknál is összevontuk, a következő eredményeket kapjuk. A normatíván és a színházi támogatáson kívüli egyéb központi költségvetési források a községek esetén 3%, a városok esetén 5%-ot tesznek ki, az egyéb államháztartáson belüli támogatások pedig 5%-ot, illetve 10%-ot, tehát a városi önkormányzatok és intézményeik kulturális kiadásai nagyobb hányadát tudják költségvetési támogatásból finanszírozni (15%), mint a községek (együttesen 8%). Rákerdezve arra, hogy az egyes forrásokból milyen célokra kaptak támogatást, kiderült, hogy az önkormányzatok csak kis hányada jelentette a központi bérfejlesztési hozzájárulást, amit elvileg minden önkormányzat megkapott. Mindezekből arra következtethetünk, hogy a központi költségvetési támogatások aránya a kimutatottnál kissé magasabb lehet.

Az államháztartáson kívüli támogatások (vállalkozástól, non-profit szervezetektől, magánszemélyektől származó források) aránya csekély volt, együttesen se haladta meg az 1%-ot.

A községeknél az önkormányzat saját bevételein belül az intézmények bevételei jóval kisebb szerepet játszanak, mint a városoknál (6% és 19%). Az intézményi saját bevétel aránya nagyrészt a helyi közönség anyagi körülményeitől függ, illetve ezzel összefüggésben attól, hogy milyen jellegű intézményeket tart fenn az adott település önkormányzata (egy színház sokkal nagyobb saját bevételi arányra képes, mint például egy könyvtár).

Összességében véve a megyei jogú városok (51%) – amelyek eleve nagyobb mozgástérrel rendelkeznek mint a községek – kulturális kiadásai kisebb hányadát kénytelenek saját forrásaikból fedezni, mint akár a városok (67%), akár a községek (65%).

Milyen forrásokból tudták fedezni kulturális kiadásukat? (%)

Bázis: azok a települések, ahol költöztek kultúrára

(A zárójelben szereplő értékeket az egy kiugró támogatást kapott község nélkül számítottuk.)

	1.000 fő alatti községek (n = 47)	Községek (n = 109)	Nem megyei jogú városok (n = 18)	Megyei jogú városok (n = 4)	Összes város (n = 22)
Nem saját források összesen	50 (32)	38 (35)	33	49	42
Közművelődési és közgyűjteményi normatíva	20 (26)	24 (25)	15	12	13
Helyi önkormányzatok hivatásos zenekari és énekkari támogatása	–	–	–	3	2
Helyi önkormányzatok színházi támogatása	–	–	1	16	10
Egyéb központi költségvetési támogatások	28 (4)	8 (3)	1	1	1
Egyéb államháztartáson belüli támogatások	0 (0)	5 (5)	0	0	0
Vállalkozásoktól kapott támogatás	0 (0)	1 (1)	0	0	0
Magánszemélyektől kapott támogatások	0 (0)	0 (0)	–	0	0
Non-profit szervezetektől kapott támogatások	1 (1)	0 (0)	0	0	0
Intézmények központi költségvetési támogatása	*	*	2	6	4
Intézmények egyéb államháztartáson belüli támogatása	*	*	6	12	10
Intézmények államháztartáson kívüli támogatása	*	*	3	0	1
Saját források összesen	50 (68)	62 (65)	67	51	58
Intézmények saját bevétele	2 (3)	6 (6)	19	19	19
Önkormányzatok összes egyéb saját forrása	48 (65)	56 (59)	48	32	39
Összesen	100	100	100	100	100

* A községeknél az önkormányzat és az intézményei által szerzett támogatásokat nem tudtuk egymástól elkülöníteni, ezért ezeket az önkormányzat által kapott támogatások megfelelő sorában tüntettük fel.

– A mintában nem fordult elő.

0 Az adott forrás aránya nem érte el az 1%-ot.

6.3. A NKÖM közművelődési statisztikájában és az intézményi mérlegbeszámoló „művelődési központok, házak tevékenysége” rovatán kimutatott kiadások összehasonlítása

Összevetve a NKÖM 2002. évi közművelődési statisztikájában az önkormányzati fenntartású közművelődési feladatellátók kiadásait (22.602.966 eFt) az önkormányzati mérlegbeszámoló „művelődési központok, házak tevékenysége” rovatában kimutatott kiadásokkal (21.221.557 eFt), országos szinten meglepően jó egyezést tapasztalunk: a két érték között csupán 6,5% az eltérés, az előbbi javára.

A két statisztika összehasonlítása (%)

	Községek n = 33	Városi intézmények n = 23
A két statisztika maximum +/- 10%-os eltérést mutat	12	70
A mérlegbeszámoló adatai lényegesen magasabbak	36	22
A NKÖM statisztika adatai lényegesen magasabbak	48	13
Egyik statisztika sem mutatott ki az adott településen/intézménynél közművelődési kiadást, holott folyt ilyen tevékenység	3	4

Intézményi, illetve a községeknél települési szinten (olyan településeken, ahol csak egy feladatellátó van) összehasonlítva a két statisztika adatait, viszont már igen nagy eltérést tapasztalhatunk a két adatsor között, különösen a községek esetén.

Megnyugtató válasszal csak a városok esetén rendelkezünk az eltérés okairól, mert esetükben külön rákérdeztünk erre. Amikor a mérlegbeszámoló adatai voltak magasabbak (5 eset), a következő okok miatt történt: a) más tevékenység (könyvtár, színház) kiadásait is a „művelődési központok, házak” szakfeladatra könyvelték (2 eset), b) nem küldtek a NKÖM felé jelentést (2 eset), c) számszaki hiba (1 eset). Amikor a NKÖM statisztika volt magasabb, akkor mindhárom esetben ennek az volt az oka, hogy a közművelődési kiadásokon kívül más tevékenységek (pl. könyvtár, színház) is ide kerültek.

A községek esetén csak közvetett információk álltak rendelkezésre az eltérések okairól (adott-e jelentést a település, az interjú alapján folyik-e közművelődési tevékenység, mit könyvelték az adott szakfeladatra). Amikor a mérlegbeszámoló adatai voltak magasabbak (12 eset), feltehetően arról lehetett szó, hogy más tevékenységek kiadásai is ide kerültek. 3 esetben viszont annak ellenére nem küldtek a NKÖM-nek jelentést, hogy a telefonos interjú alapján végeztek közművelődési tevékenységet az adott településen. Az ellenkező előjelű eltérés (16 eset) oka jellemzően az volt, hogy a klubkönyvtárak és a közművelődési tevékenységet is folytató könyvtárak esetén, illetve az összevont művelődési ház és könyvtár intézmények egy ré-

szénél a közművelődési kiadások a „közművelődési könyvtárak tevékenysége” szakfeladaton jelentek meg.

7. Összefoglalás

A 2002. évben a helyi önkormányzatok és intézményeik 81,8 milliárd forintot fordítottak kultúrára, mérlegbeszámolójuk adatai szerint. A valós kulturális ráfordítások nagyságára nézve azonban a kimutatás csak korlátozott érvényű becslést ad, mivel számos növelő, illetve csökkentő tényező módosíthatja. A növelő tényezőknél a legnagyobb tételt a közvetlenül a polgármesteri hivatal által finanszírozott tevékenységek (rendezvények, civil és egyéb szervezetek, nem önkormányzati fenntartású intézmények, közös ellátó szervezetek tevékenysége), míg a csökkentő tényezőknél a multifunkcionális épület-, terem-, eszköz- és munkaerő-használatból eredő többletkiadások jelentik.

A kultúrára fordított összeg az összes önkormányzati kiadás 3,4%-át tette ki, a többi humán szolgáltatás közül (alapfokú oktatás és óvoda 16,0%, egészségügyi ellátás 14,8%, szociális ellátás 10,6%, sport 0,8%) csupán a sportot előzte meg. A kultúra fontossága – amennyiben ezt a rá fordított összeggel fejezzük ki – a települési lejtőn felfele haladva egyre nagyobb. Budapesten és a megyei önkormányzatoknál a kultúra a ráfordított összeg tekintetében kissé megelőzi az alapfokú oktatást. A kultúrára fordított összeg aránya a fővárosban képes a legjobban megközelíteni a szociális kiadásokat, s a községeknél marad el tőle leginkább. A sportra fordított összeg aránya mindenhol elmarad a kultúráétól, leginkább Budapesten és a megyéknél; a legjobban megközelíteni a fővárosi kerületeknél és a megyei jogú városoknál tudja.

Az egy főre eső kulturális kiadás nagysága a községekben 3.072 Ft, a városokban 5.788 Ft, a megyei jogú városokban 7.669 Ft volt. Valószínűsíthető, hogy a községek ráfordításai az itt kimutatottnál nagyobbak lehetnek, mivel esetükben a statisztika a kulturális kiadások kisebb részét fedi le. Az egyes megyék között jelentős különbségek mutatkoznak az egy főre jutó kulturális kiadásokban. A legmagasabb egy főre eső kulturális kiadás Budapest mellett négy, egymással összefüggő tömböt alkotó nyugat-magyarországi megyében volt megfigyelhető (Vas, Zala, Somogy és Veszprém). Kelet-Magyarországon csupán Csongrád megyében haladták meg az országos átlagot a kulturális kiadások. Az egy főre jutó kulturális kiadás Komárom-Esztergom, Szabolcs-Szatmár, Tolna és Pest megyében volt a

legalacsonyabb. Gazdasági fejlettségük szintjéhez képest szintén Vas, Somogy, Zala, Veszprém és Csongrád megye kötötte a legtöbbet kultúrára, míg Budapest csupán átlagos eredményt mutatott fel.

A kulturális kiadások 26%-át fordították a „művelődési központok, házak tevékenysége”, 23%-át a „színházi tevékenység”, 17%-át a „közművelődési könyvtári tevékenység”, s 11%-át a „múzeumi tevékenység” szakfeladatra. A települési lejtőn felfelé haladva a magaskultúra (színház, múzeum, könyvkiadás), míg lefelé haladva a közművelődés, a művelődési házak szerepe nő. Bár a művelődési házakra fordított összeg a színházi kiadással azonos nagyságrendű, esetében jóval kisebb a szóródás (és alacsonyabb az egy önkormányzatra eső kiadás), tükrözve a közművelődés kiegyenlítő szerepét.

Az önkormányzati mérlegbeszámoló jelen formájában nem alkalmas a közművelődési kiadások valóságos bemutatására, egyrészt a különböző jellegű ráfordítások összemosódása, másrészt pedig a rendezvények és a civil és egyéb szervezetek támogatásának kimutatásakor jelentkező problémák miatt. Mivel azonban az önkormányzatok kiadásait teljeskörűen és ugyanazon logika szerint gyűjti – a közölt adatokat elfogadva –, felhasználható arra, hogy átfogó képet kapjunk az egyes kulturális területek egymáshoz, illetve az egyéb önkormányzati feladatokhoz viszonyított súlyáról.

A mérlegbeszámoló adatai segítséget jelenthetnek a NKÖM közművelődési statisztika számára az adatok gyűjtésénél és ellenőrzésénél. Figyelve azt, hogy a „művelődési központok és házak tevékenysége” szakfeladatra kiadást könyvelő településekről érkezett-e jelentés, növelhető lenne a közművelődési statisztikai kérdőívek visszaküldési aránya. A két statisztikában kimutatott pénzügyi adatok összevetése segítséget nyújthat a közművelődési statisztikai jelentésben szereplő összegek ellenőrzéséhez.

Bár jelenleg a települési önkormányzatok és a kistérségi társulások közötti pénzátadás még nem számottevő, de a többcélú kistérségi társulások erősödésével szerepe várhatóan növekedni fog. A megyei önkormányzatok és a települési önkormányzatok közötti együttműködésnél is növekedés várható. Emiatt a NKÖM statisztikánál megfelelő technikákat kell kidolgozni arra, hogy az átadott-átvett pénzeszköz ne jelenjen meg duplán, mégis nyomon követhető legyen, hogy ki adta át, és melyik feladatellátó használta fel.

8. Függelék

Mennyi kiadást könyveltek az egyes kulturális szakfeladatokra a helyi önkormányzatok? (ezer Ft-ban)

1.sz. melléklet

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megeyk n = 19	Megeyi jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885	Összesen n = 3.183
Könyv- és zeneműkiadás	–	3.367	12.399	3.403	6.323	1.050	26.542
Lapkiadás	–	447.868	63.689	57.167	292.721	44.390	905.835
Kábeltévé	–	455.882	–	149.598	299.392	385.995	1.290.867
Rádió műsorszolgáltatása	–	9.064	–	–	2.920	–	11.984
Televízió műsorszolgáltatása	–	–	–	215.003	176.520	1.776	393.299
Színházi tevékenység	7.482.091	233.280	2.181.711	7.652.633	950.981	33.062	18.533.758
Zeneművészeti tevékenység	443.115	26.905	223.841	1.292.975	–	–	1.986.836
Táncművészeti tevékenység	–	–	–	311.602	–	1.178	312.780
Egyéb művészeti tevékenység	42.900	125.843	41.484	66.322	61.150	20.400	358.099

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Művelődési központok, házak tevékenysége	471.105	2.895.522	1.580.883	3.019.224	7.147.742	6.107.081	21.221.557
Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység	510.069	113.414	74.744	603.488	1.130.622	299.462	2.731.799
Közművelődési könyvtári tevékenység	2.107.470	53.216	3.067.245	1.751.336	4.465.512	2.526.674	13.971.453
Múzeumi tevékenység	1.278.357	168.546	6.714.806	274.127	548.729	173.912	9.158.477
Levéltári tevékenység	1.129.841	--	1.667.813	94.338	--	--	2.891.992
Állat- és növénykerti tevékenység	1.687.731	--	27.540	160.539	52.901	--	1.928.711
Védett természeti értékek gondozása	45.887	12.726	240	24.011	44.335	19.501	146.700
Máshova nem sorolt kulturális tevékenység	975	585.279	1.689.592	1.082.856	870.658	115.608	4.344.968
Iskolarendszeren kívüli nem szakmai oktatás	5.214	44.527	275.603	7.394	48.380	2.105	383.223
Iskolarendszeren kívüli szakmai oktatás	132.515	24.786	267.630	569.971	167.946	7.337	1.170.185
Összesen	15.337.270	5.200.225	17.889.220	17.335.987	16.266.832	9.739.531	81.769.065

Az önkormányzatok 2002. évi kulturális kiadásai a vizsgált szakfeladatok alapján (ezer Ft-ban)

2. sz. melléklet

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885	Összesen n = 3.185
Budapest	15.337.270	5.200.225	--	--	--	--	20.537.495
Baranya megye	--	--	715.754	1.535.045	482.772	411.977	3.145.548
Bács-Kiskun megye	--	--	607.529	982.815	1.150.162	482.959	3.223.465
Békés megye	--	--	1.016.335	248.518	1.008.396	378.294	2.651.543
BAZ megye	--	--	1.353.341	1.712.457	1.347.276	871.447	5.284.521
Csongrád megye	--	--	630.013	2.663.270	406.032	439.547	4.138.862
Fejér megye	--	--	726.653	1.369.179	300.202	494.913	2.890.947
Győr-Sopron megye	--	--	1.145.928	2.190.981	316.915	391.786	4.045.610
Hajdú-Bihar megye	--	--	827.979	1.504.324	931.067	300.774	3.564.144
Heves megye	--	--	1.028.125	338.973	403.387	384.287	2.154.772
Komárom-E. megye	--	--	443.321	489.980	636.971	290.082	1.860.354
Nógrád megye	--	--	477.018	212.086	305.483	325.060	1.319.647
Pest megye	--	--	1.554.678	--	2.801.966	1.400.832	5.757.476
Somogy megye	--	--	1.464.001	863.614	855.442	459.316	3.642.373
Szabolcs-Sz. megye	--	--	826.525	607.774	761.396	571.268	2.766.963
Szolnok megye	--	--	489.573	995.160	948.742	425.255	2.858.730
Tolna megye	--	--	439.169	193.525	380.186	321.004	1.333.884
Vas megye	--	--	1.872.019	398.032	675.955	434.360	3.380.366
Veszprém megye	--	--	1.223.697	258.458	1.554.571	734.203	3.770.929
Zala megye	--	--	1.047.562	771.796	999.911	622.167	3.441.436
Összesen	15.337.270	5.200.225	17.889.220	17.335.987	16.266.832	9.739.531	81.769.065

Mekkora volt az egyes szakfeladatok saját bevétele? (ezer Ft-ban)

3. sz. melléklet

	Budapest	Fővárosi kerületek n = 23	Megyék n = 19	Megyei jogú városok n = 22	Városok n = 233	Községek n = 2.885	Összesen n = 3.183
Színházi tevékenység	2.694.607	4.940	569.895	2.004.581	130.529	3.478	5.408.030
Művelődési központok, házak tevékenysége	182.542	784.336	261.929	765.801	1.189.102	469.166	3.652.876
Közművelődési könyvtári tevékenység	473.395	2.249	291.571	130.867	288.687	62.981	1.249.750
Múzeumi tevékenység	90.367	3.613	1.378.057	35.746	35.483	11.600	1.554.866
Összes kulturális szakfeladat	4.578.662	1.003.042	3.080.814	3.869.198	2.216.455	813.309	15.561.480

ZAVARKÓ MIHÁLY

NAGYVÁROSI KULTÚRAFINANSZÍROZÁS AZ EZREDFORDULÓN A SZAKFELÜGYELETI JELENTÉSEK TÜKRÉBEN

Az alábbiakban – mutatis mutandis – közöljük azon, 2002-ben elkezdett kutatásunk eredménye alapján abban az évben készült tanulmányunkat, mely az akkor rendelkezésünkre álló, a NKÖM által közművelődési szakfelügyeleti vizsgálat alá vont megyei jogú városok és néhány nagyváros ágazati ráfordításairól szól, és amelyre már több tanulmány is utalt.¹

A Magyar Művelődési Intézet Kutatási Osztályán egy dokumentum-elemzésen alapuló kutatásba kezdünk, melynek célja, hogy lássuk, jelenleg Magyarországon milyen a települések kulturális ellátása, ezen belül a közművelődés milyen feltételek között zajlik.

Az átfogó, több kutatási fázisból álló vizsgálat fő célja feltárni – elemezni és értelmezni –, hogy a jelenlegi jogi környezetben, a települések jellegzetességei és gazdaságföldrajzi adottságai, a lakosság kulturális szokásai, az önkormányzatok kötelező és vállalt feladatellátása, valamint ezek feltételei milyen önkormányzati kulturális szerepvállalást, szemléletet eredményeznek a településeken.

Szándékunkban áll azt is megismerni, hogy az önkormányzatok mennyire felelnek meg a törvényekben, rendeletekben meghatározott feladataiknak, a saját maguk elé tűzött céloknak, lakosságuk művelődési igényeinek, valamint, hogy van-e kulturális jövőkéjük. Ehhez kapcsolódóan: minek tekintik a kultúrát, ezen belül a közművelődést: eszköznek valaminek eléréséhez és kiszolgálásához, vagy tartalmak, értékek és folyamatok együttesének, melynek megtartása és fejlesztése a cél – esetleg a kettő kombinációjának.

Kutatásunk első témájául a települési önkormányzatok kulturális és ezen belül közművelődési ráfordításainak, a kultúra-finanszírozás helyzetének elemzését határoztuk meg. Az általunk kidolgozott kvantitatív, az ágazatra vonatkozó költségvetési számokat bemutató adatlapot és a településeket egyenként esettanulmányban elemző kvalitatív elemzési hálót 12 nagyvárosra – melyből tíz megyei jogú város – terjesztettük ki.

A továbbiakban az átfogó munka egy szeletének – a tizenkét nagyváros egyetlen szempontból, a kultúra-finanszírozás szemszögéből történő – elemzését, a tényfeltárásból levonható következtetéseket közöljük.

Azért választottuk elsőnek ezt a témát, mert *a helyi kulturális irányítás és befolyásolás legitim, formális eszközei közül* (intézmények esetében pl. vezetői pályázat, elbírálás, vezetői program jóváhagyása, alapító okirat kiadása, SzMSz jóváhagyása, munkaterv, beszámoló, koncepciók elfogadása,) a leghatékonyabb az éves költségvetéssel, a pénzügyi feltételekkel való szabályozás; a kiadási és bevételi nemek tervezése, a költségvetési rendeletben meghatározott előirányzatok ütemezett biztosítása (annak esetleges módosításával, átcsoportosításával, végrehaj-

tásának és felhasználásának ellenőrzésével), ezt használják *lki/ leginkább az önkormányzatok a helyi művelődési folyamatok és azok feltételekrendszerének alakítására.*

Hipotézisünk az volt, hogy a magyarországi vidéki megyeszékhelyek és a 30.000 főt meghaladó lakosságszámmal bíró városok – a rendszerváltozás következtében általában negatív irányban megváltozott – nehéz gazdasági körülményeik ellenére sem nyúltak szigorúan a kulturális ágazathoz, nem építették le kultúráközvetítő, teremtő és értékörző intézményrendszerüket, a szabadabbá vált jogi szabályozással nem éltek vissza.

Vélelmeztük mindezt annak ellenére, hogy az utóbbi esztendő szakmai fórumainak hangulata országos, általános jelenlétként művelődési házak temetési szertartásán való részvétel érzetét keltette, az elhangzott előadásokban és megformált vélemények egy részében az intézményrendszer „múlt időben” szerepelt.

Sok szó esett bezárt művelődési házakról, klubkönyvtárakról, kiállítóhelyekről, a közösségi szintér cinikus átértelmezéséről, a szakmai érdekérvényesítés, a kulturális lobby gyengeségéről.

Az elemzés előtt néhány, bár a szakmában közismert, de a megállapításainkhoz felvázolni indokolt gondolatot lefrunk.

Az 1990. évi LXV. törvény, (Ötv.) és az 1991. évi XX. törvény, az ún. Hatásköri törvény alapján az önkormányzatokat terhelő kötelezettségek esetleges „nem teljes körű” ellátásának „kiskapu”-jaként az állam biztosította a jogot a településeknek arra, hogy lehetőségeikhez mérten eldöntsék, feladataikból mit, hogyan, milyen módon, milyen mértékben látnak el.

Ezek és az egyéb önkormányzati feladatok végzésének gazdasági kereteit pedig az 1992. XXXVIII. törvény (Áht.) és ennek végrehajtási rendeletei szabályozzák.

A deregulatív, lebontott, majd EU- jogharmonizációs szabályozás egyben azt is jelentette, hogy a helyi lakosság művelődési feltételrendszerének biztosítása elsősorban a helyi önkormányzatokra hárult.

Az állam az ágazati, központi irányítás és művelődéspolitikai „irányelvei” eszközöként – deklarálva az értékválasztás szabadságát és azt, hogy nem kíván ízléskirály lenni – az ágazat támogatására több szubvenció csatornát, számos támogatási forrást nyitott meg.

Ide tartozik a költségvetési törvényben szabályozott az ún. infláció-követő lélekszamarányos, közművelődési-és közgyűteményi állami normatíva (fejkvóta) és a különböző pályázati alapok, az érdekeltség-növelő és a címzett, esetleg céltámogatási pályázati lehetőségek.

Mint a szakmában köztudott, a központi normatíva és a helyben hagyott, illetve beszedhető adók, másrészt a kulturális intézmények kiadási és bevételi aránya, továbbá a helyi kulturális hagyományok, közművelődési szokások költségvetési vonzata és az egyes ágazatok, az önkormányzat sokféle feladatai közötti rangsor miatt több települési önkormányzat átértelmezte a kultúra és a közművelődés, másrészt az ezeket szolgáló intézmények szerepét, azok megítélését, fontosságát.

¹ Zavarkó Mihály: Kutatási terv a kultúra finanszírozása városokban című kutatáshoz SZÍN 8/5.

Dudás Katalin: Kísérlet a községek 220. évi kulturális közművelődési kiadásainak becslésére az önkormányzatok adatszolgáltatásai alapján SZÍN 9/3.

Zavarkó Mihály: Hasonlóságok és eltérések a kisvárosok és a nagyvárosok kultúra-finanszírozásában SZÍN 9/4.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Ez gyakran a kultúrátámogatás háttérbe kerülését és a „régí” maradék-elv érvényesülését, másrészt a fenntartott intézmények mind számbeli, mind pedig költségvetési karcúsítását – a divattossá vált és elegánsnak szánt szóhasználattal élve –, racionalizálását jelentette.

A fenti anyagi gondok mellett ennek további okai abban rejlenek, hogy nem ismerték fel, hogy ahhoz, hogy valamilyen dolog bármiféle hasznot hozzon, abba előbb invesztálni kell, s ebből következően azt sem, hogy a kultúrába és a lakossági közművelődés segítésébe való beruházás, a „szellemi tőkefelhalmozás”, hosszú távon a legtöbb gazdasági profitot hozza. (Ez nálunk ma még csak optimista feltételezés, hiszen még e folyamat elején vagyunk, de a nyugati társadalmakban már bizonyított.)

További problémát jelent, hogy nem tudják, hogy a helyi lakosság milyen kulturális igényekkel, szokásokkal bír. Helyzelelemző dokumentumok híján gyakran azt sem tudják meghatározni, hogy hol vannak hiányosságok, milyen szerepet töltenek be a lakosság művelődési igényeinek kielégítésében. Ha nincs jövőkéjük, nem tudják megfogalmazni, hogy merre kellene haladni, milyen fejlesztésekre van szükség. Amennyiben nem artikulálják ezeket, ha nincsenek célok és feladatok, elérésükhöz és végrehajtásukhoz funkcionálisan alkalmas közösségi terek, létesítmények, akkor ezen szervezeti formák működésének, mint a feladatellátásnak a feltételeit sem tudják megfogalmazni, másrészt a feladatellátást végzőkkel szembeni követelményeket sem tudják meghatározni.

E bizonytalanság oda vezetett, hogy az ágazatot kevésbé találták fontosnak más feladatellátó-rendszerekkel szemben, a kulturális intézményeket felesleges luxusnak, „pénznyelő automatának” tekintve.

A fenti megállapítások talán túl általánosak, már-már közhelyszámra mennek, de megemlítésük szükséges ahhoz, hogy kutatásunk eredményeit viszonyíthassuk hozzájuk.

A kutatást az alábbi körülmények, mint tényezők – és nem ritkán problémagócok – befolyásolták:

Az alapkérdés az, hogy elsőnek kitűzött célunkat, mely szerint a kultúrán belül a közművelődésre szánt ráfordításokat vizsgáljuk, elemezzük és értékeljük, el tudjuk-e érni? Ez azért neuralgikus pontja a kutatásnak, mert a szakfelügyeleti vizsgálatok – bár a közművelődési feladatellátás feltételeiről szólnak, eltérő minőségűek a bennük lévő és használható információkat tekintve, más-más közművelődési definíciós körben, értelmezésben gondolkodnak. (A közművelődési intézmény, illetve a közművelődés, mint folyamat fogalmát mind a felsőoktatásban használt szakirodalom, mind az ún. kulturális törvény, mind a „szakma” másképpen határozza meg, más és más tartalomra és formára teszi a hangsúlyt. A fentiek közös halmaza túl kevés elemet tartalmaz, a túlzottan tág kör pedig, már értelmezhetetlen nyelvi terminushoz vezet.)²

A fogalmi tisztázatlanság – a sok közös elem ellenére – erőteljesen érződik az egyes jelentések összehasonlításánál, különösen az önkormányzatok kulturális ráfordításainak tekintetében. A szakfelügyeleti vizsgálatból, annak mellékleteiből és a beadott egyéb dokumentumokból nyert adatok pontossága, az egyes területekre való kiterjedése, a szakfelügyelő vélelmzései mind egyszerre befolyásoló és problémát is jelentő tényezők.

A vizsgálatoknál az egyik véglet az, amikor csak a közművelődési intézményekről vannak adatok. A másik pedig az, amikor a teljes kulturális intézményrendszer (művészeti intézmények, közgyűjtemények, közművelődési intézmények, egyéb intézményesített formák, művészeti közösségek, népfőiskolák, együttesek, egyesületek, (köz)alapítványok, kht-k.), a település rendezvényei, kulturális elismerései, kiténtetési, a kulturális kiadványozás, a köztéri-alkotások, a művészeti ösztöndíjak, a pályázati rendszerű, a címzett – esetleg cél – támogatások, a más szervezettel való megállapodáson alapuló közös fenntartású intézmények, helyi média-támogatások és természetesen a közművelődési megállapodásokon, szolgáltatási szerződéseken alapuló feladatellátás költségei is benne vannak.

Általában a két véglet közötti átmenetekkel találkozunk, eltérő arányokkal, nem lehet különválasztani a közművelődés támogatását a teljes kultúra-finanszírozástól.³ E probléma miatt úgy döntöttünk, hogy a teljes ágazat finanszírozását vizsgáljuk, de különösen figyelünk a közös halmazba tartozó közművelődési elemek támogatására. Ehhez azonban szükséges volt a települések egy részétől (Miskolc, Veszprém, Győr, Esztergom, Eger, Nyíregyháza) további költségvetési és a kulturális szervezeti keretekre vonatkozó kiegészítő információkat, adatokat begyűjtenünk.

A szakfelügyeleti vizsgálat időpontja, ill. az az esztendő, amit „tárgyév”-nek tekintünk, amelyre a vizsgálat kiterjedt (a kulturális ágazati költségvetés, ezen belül a kiadás-nemek és az egyes szakfeladatok közötti prioritások (pl. fejlesztések és beruházások, mega-rendezvények, emlékparkok, kiadványok). Az elnyert pályázati támogatások szempontjából nem közömbös, hogy a milenniumi esztendőben, az azt megelőző évben vagy utána volt a törvényességi ellenőrzés. (Az 1152/1998 (XII. 31.) sz. Korm. rendelet alapján a milenniumi esztendő 2000. január 1-től 2001. augusztus 20-ig tartott).

E területen sem lehetett szinkronikusan adatokat gyűjteni és elemezni, mert a tárgyév Esztergom, Szeged, Veszprém, Kecskemét, Pécs, Győr esetében 1999, Kaposvár, Miskolc, Gyula, Salgótarján esetében 2000, Eger, Nyíregyháza esetében pedig 2001 volt. Azt azonban hátrán valószínűsíthetjük, hogy a kutatás eredményét befolyásoló eltérés abból a szempontból nincs az egyes városokon belül, ami évente eltérő finanszírozási stratégiát mutatna, vagyis a nagyvárosok a milenniumi esztendő-től függetlenül évente hasonló magatartást mutatnak.

Ezt arra alapozzuk, hogy a szakfelügyeleti jelentések többsége három év főbb költségvetési mutatóit – a vizsgált esztendőt megelőző két évet – tartalmazza, s ezekből ez tendenciaként kiolvasható.

Az állami normatív, lélekszám-arányos támogatás ágazati felhasználása az egyik legproblémásabb. A törvény körülírja ugyan a felhasználás területeit, de annak a kulturális területe, azon belül az egyes szakfeladatokra való lebontását már az önkormányzatokra bízta, másrészt a célnak nem megfelelő felhasználást nem szankcionálja, így az önkormányzatok morális hozzáállásán és kultúra-barát magatartásán múlik, hogy mire fordítják az összeget.

Azon is gondoltunk, vajon milyen tényezők befolyásolják azt, hogy milyen feladat mennyi önkormányzati támogatást kap?

² G. Furulyás Katalin: Résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz SZÍN 9/3.

³ Zavarkó Mihály: Hasonlóságok és elérések a kisvárosok és a nagyvárosok kultúra-finanszírozásában c. tanulmány lábjegyzetében a kutatáshoz alkotott közművelődési-fogalomkört használ. SZÍN 9/4.

A legfontosabb tényező a pénzügyi döntéseknél a települési önkormányzat kultúra értelmezése, annak presztízse, súlya az egyes feladatok, költségvetési területek között (az ágazaton belül pedig a közművelődés intézményeinek, közösségeinek megítélése, azok viszonya a közgyűjteményekhez, a művészeti intézményekhez, művészeti egyesületekhez, együttesekhez, és az azok által képviselt műfajokhoz, szakágakhoz).

E területen befolyásoló tényezők

a helyi kulturális irányítás szintjei, azoknak a kulturális szereplőkre irányuló formális, non-formális, informális presszionálása, a hatalomgyakorlás kérdése (pl. közgyűlés/képviselő-testület, frakciók, tanácsnok, bizottságok, tisztségviselők: polgármester, alpolgármester, jegyző, a polgármesteri hivatal gazdasági és „szakigazgatási” egysége, ideológiai-politikai irányítás; szakmai-művészeti irányítás; adminisztratív jogi és gazdasági irányítás).

A kulturális szereplők érdekérvényesítése, az, hogy milyen mértékben élnek a szakmai és pénzügyi autonómiával; nem különböz az informális kapcsolattartás minősége és a helyi formális szabályozó eszközök korrekt használata, az azokkal nem viszálló fenntartói működtetés.

A kulturális szereplők, kultúra-támogatók, művelődési közösségek önállósága, szervezettsége. (Itt megjegyezzük, hogy a szakfelügyeleti vizsgálatok alapján csak Miskolcon, Szegeden, Veszprémben és Nyíregyházán működik Közművelődési Tanács.)

E területen a finanszírozást tekintve fontos tudni, hogy egy-egy „rendező-elv”, szempontrendszer alapján támogatja-e az önkormányzat közösségeit vagy rendszertelenül, ad hoc jelleggel, esetleg szakmai szempontok nélkül, lobbyk, kapcsolatok, kijárásos vagy más érdekérvényesítő technikák alapján. Ha támogatja, mennyivel, mely típusúakat, milyen mértékben, hogyan, milyen formában? E tekintetben – mint később látni fogjuk – igen változatos az önkormányzatok magatartása.

A településeken kultúra-közvetítést végző, a közművelődést sajátos eszközeikkel segítő intézmények és intézményesült formák típusai, a kulturális szereplők tevékenységének, működésének szervezeti keretei, fenntartásuk, üzemeltetésük módja, ill. jogi személyiségük formája.

Bár ennek a dolgozatnak nem a szervezeti keretek vizsgálata a tárgya, jellegzetességeik mégis jelentős mértékben befolyásolják a feladatellátás pénzügyi körülményeit (pl. költségvetési szervként kap-e támogatást, részesülhet-e pályázati alapokból, milyen vállalkozási körben tevékenykedhet, ha teheti egyáltalán, amennyiben Kht-ról van szó, akkor az egy vagy többszemélyes alapítású-e, továbbá mit vitt be a tulajdonos a vagyonból apportként a feladatellátáshoz, stb.).

A közművelődési, közgyűjteményi és művészeti intézmények, intézményesült művészeti közösségek a gazdálkodás megszervezésének módját, az előirányzatainak felhasználhatósági jogosultságát tekintve költségvetési szervként milyen kategóriába sorolhatók. Mint a későbbiekből kiderül, ezek száma, aránya, presztízse, gazdálkodási jogosítványai, a lehetőségekkel való élni tudás jelentős mértékben befolyásolja az ágazat egyes területeinek a finanszírozásban megjelenő eltérő megítélését.

A következőkben sorra vesszük azokat a fő kérdéseket, amelyeket az egyes városokról szóló egyedi esettanulmányok elkészítéséhez tettünk fel, és melyekre a helyi kultúrafinanszírozással kapcsolatban a választ kerestük:

Törvényesen, teljes mértékben az ágazatra használja-e fel a települési önkormányzat az állami normatívát? A lakosságfogyasztók kulturális alapellátására, művelődési-szórakozási igényeik kielégítésére fordítja, vagy más célokra?

A nagyvárosok mindegyikére elmondhatjuk, hogy az állami normatívát törvényesen használják fel, és a kulturális ágazatra fordítják. Jellemző azonban az is, hogy a fejkvóta egy összegben, a bevételi oldalon megjelenik a település költségvetési rendeletében, a kiadási oldalon azonban nem követhető nyomon, hogy a pénzt milyen szakfeladat, esetleg melyik konkrét intézmény vagy egyéb, önkormányzati feladatot ellátó kulturális szereplő finanszírozására fordították. (Ez a normatíva szabad felhasználásából fakad, ellentétben pl. az oktatási normatíva köztöltésével szemben.)

Az állami normatívánál többet fordít-e az önkormányzat kulturális feladataira? Ha igen, mennyivel és mire fordítja azokat?

A vizsgált nagyvárosok saját kulturális ráfordításainak átlagosan mintegy 27,4%-át jelenti a mindenkori költségvetésben a települési önkormányzatok számára biztosított, lélekszámarányos, közművelődési és közgyűjteményi feladatokra szánt állami kulturális normatíva. Ez azt mutatja, hogy a kulturális terület helyi finanszírozását javarészt saját forrásból igyekeznek az önkormányzatok biztosítani.⁴ A nagyvárosok közül a saját büdzséből az állami normatívához képest a legtöbbet Kaposvárott (az állami normatíva csak a saját forrás 9,20%-a), a legkevesebbet Salgótarjánban (az állami normatíva a saját forrás 64,00%-a) fordítanak a kultúrára.

Az önkormányzat tart-e fenn kulturális intézményt, működtet-e közösségi színteret? Az általa támogatott közművelődés milyen szervezeti keretek között zajlik?

(Az intézményi szervezeti keret vonatkozásában két törvény között némi ellentmondás fedezhető fel: a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről szóló 1991. évi XX. törvény 111. §.(2) bekezdése szerint „A képviselőtestület, illetőleg a közgyűlés az önkormányzati közművelődési, közgyűjteményi, művészeti, egyéb szervezetek tekintetében a fenntartással és működtetéssel kapcsolatos feladatokat lát el.” Ezzel szemben a múzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény 78. §.(2) szerint „Megyei jogú városban, városban, fővárosi kerületben az önkormányzat az (1) bekezdésben foglalt feladat ellátása során közművelődési intézményt biztosít. Községekben az önkormányzat közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít.” Vagyis a két azonos szintű jogszabály egyike fenntartási, működtetési kötelezettséget, míg a másik biztosítási kötelezettséget ír elő.

A fentiek miatt előfordul, hogy egyes önkormányzatok eltérően értelmezik a fenntartás és a biztosítás fogalmát, ez utóbbi javára, hiszen ez nyilvánvalóan kevesebb kiadással jár.)

A nagyvárosok kulturális feladatellátásának intézményesült formái és egyéb, kultúra-közvetítést végző szereplői mind szervezeti keretükben, mind pedig működési feltételeikben igen változatosak.

⁴ Kutatási munkafogalmunkban valódi saját erőnek azok az összegek minősülnek, melyek nem központi (pl. önkormányzati kőszínházak, nemzeti színházak, szabadtéri színházak, hivatásos énekkarok, zenekarok támogatása) és egyéb pályázati forrásból származnak.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Általános jellemző, hogy minden településen – a törvényben foglaltaknak megfelelően – a közművelődési feladarellátást elsősorban intézmény-fenntartással biztosítja az önkormányzat.

Többségükben művelődési otthon típusú költségvetési szerveket tartanak fenn, melyekről előzetesen annyit mondhatunk, hogy közöttük minden variáns fellelhető.

Az egy központi és több külterületi vagy szórványos település szerkezetű városok közül integrálták intézményeiket és művelődési vagy szabadidő központot hoztak létre telephelyekkel közösségi, lakókörzeti színterekkel Nyíregyházán, Esztergomban.

Veszprémben a lakókörzetek közművelődési ellátását klubkönyvtárakon keresztül igyekeznek az önkormányzat biztosítani.

Győrben, Salgótarjánban, Gyulán, Kecskeméten, Pécsen általános művelődési központ keretein belül igyekeznek megoldani a közművelődési feladatokat. Ezek közül Salgótarjánban, Gyulán, Kecskeméten, Pécsen ez tölti be és végzi a művelődési központ szerepét, és több is telephellyel rendelkezik, melyek a lakókörzeti közművelődés helyszínül szolgálnak.

Győrben ezen intézménytípust csak és kizárólag egy-egy lakókörzet közoktatási és közművelődési feladatainak együttes ellátására működtetik. Egerben, Kecskeméten, Nyíregyházán, Szegeden és Miskolcon önálló gyermek- és ifjúsági- közművelődési intézményt tartanak fenn.

Összefoglalva két fő intézménytípust; a „kulturpalota”-jellegű művelődési központ és a szakmai munka végzésében, normatíva-felhasználásában elsősorban a közoktatási törvény hatálya alatt álló általános művelődési központ szolgálja a helyi közművelődést.

Ezek mellett két egymástól eltérő irányú folyamat kezdődött az önkormányzati művelődési házak életében. Az egyik a kulturális törvény sugalmazásának és a szakminisztérium motíváló, finoman presszionáló revitalizációs szándékának és pályázati támogatásának köszönhetően a bezárt, lepusztult, régi tanácsi, szakszervezeti vagy vállalati, üzemi, elsősorban külterületi közösségi művelődési házak egy részének újjáéledése. A másik az önkormányzati alapítású Kht-k megjelenése.

Ez utóbbinak egyik oka lehet e szervezeti formának a kulturális piacon való hatékonyabb és PR-ban harsányabb, a változó igényekre rugalmasabban reagáló, több bevétellel kecsegtető jelenléte, míg másik valószínűsíthető oka az önkormányzatok feladat és projekt finanszírozó, Kjt-s közterheken „spórolni” kívánó szemléletváltása.

A közhasznú társaságok többsége nem újonnan létrejött, hanem sajátos metamorfózisra áment, korábban már a kulturális piacon tevékenykedő szereplő. (Ilyen van Egerben – Művészetek Háza Kht., Ifjúsági Ház Kht., VTV Kht.; Nyíregyházán – a Városi televízió Kht., Nyíregyházi Állatpark Kht.; Miskolcon a Városi televízió Kht., Operafesztivál Kht.; Szegeden az Ifjúsági Ház Kht., Győrben az Állatkert Kht., VTV. Kht. néven.) Néhány kulturális alapítvány közösségi színteret, esetenként művelődési házat működtet Pécsen, Szegeden, Gyulán. Munkájukat a városi önkormányzatok támogatják.

A kultúra-érzékeny vállalkozások megjelenésével új szponzorok, mecénások léptek színre, de ez még mindig elenyésző tényező a kultúra-finanszírozásban. A finanszírozásba szponzoroként való belépés érzékelhető Esztergomban a Suzuki Autógyár Kft., Salgótarjánban a Salgó Vagyon Kft., Nyíregyházán a Vagyon Ford Kft., Nyírbau Kft., Szegeden a Pick Rt., Egerben a Philip Morris Alapítvány részvételével. Szereptük egy-egy konk-

rét programhoz kötött, a jelentésekben sajnos nem találkoztunk egy-egy területet/közösséget/intézményt folyamatosan támogató szponzorral.

Az önkormányzatok a saját fenntartású intézményeiken túl a városban lévő, elsősorban megyei fenntartású intézmények működtetésében is részt vesznek.

A városok költségvetésükből a más fenntartású (megyei, egyházi) kultúraközvetítő intézményeket (levéltárak, múzeumok mint közgyűjtemények, színházak mint művészeti intézmények) támogatják, megállapodás alapján.

Győr saját városi levéltárat és múzeumot tart fenn. (Ez azért különleges, mert a törvény a megyei önkormányzatokat terheli meg e területen kötelező feladatokkal.)

Sajátos némely nagymúltú művészeti közösség intézményesülése Győrben (Győri Balett), Miskolcon (Szimfonikus Zenekar, Bartók Kórus), Egerben (Szimfonikus Zenekar), Nyíregyházán (Cantemus Kórusintézmény). Ezek komoly állami – mint hivatásos közösségnek járó központi támogatása – csökkenti a települési önkormányzat saját kulturális előirányzatait, a fenntartásukra szánt összeget, miközben a költségvetésbe ágyazottan összességében emeli a település kulturális ráfordításainak összegét.

Negatív tendenciaként jelenik meg, hogy míg a központi, a belvárosban lévő intézmények sokkal nagyobb arányban részesülnek az önkormányzati támogatásból, addig a külterületi, lakókörzeti-agglomerációs övezetek intézményei alulfinanszírozottak. (Az adatokból kiolvasható arány: a művelődési centrumok támogatása 60,54%, míg a lakókörzeti művelődési házak finanszírozásának aránya 39,46% a közművelődési intézményeknek juttatott önkormányzati anyagi ráfordításokból.) Ennek feltehető oka ez utóbbiak – helyzetükből fakadó – gyengébb érdekérvényesítése, a periférikus részek idegenforgalmi szempontból előnytelen helyzete.

Az önkormányzat egyedül vagy más önkormányzattal/fenntartó szervezettel működteti-e kulturális intézményeit? Ha nem egyedül, milyen megállapodási, feladat-megosztási és finanszírozási feltételekkel? Ez hogyan jelenik meg a költségvetésben?

A vizsgált nagyvárosok közművelődési intézményeiket önállóan tartják fenn. (Ez csak részben igaz a művészeti intézményekre és közgyűjteményekre.)

E két, zárójelben említett intézmény-típus esetében Eger és Kaposvár településeken a megyei és a városi önkormányzat közös társulási tanácsa működtet közgyűjteményt. Egerben a Megyei Művelődési Központot is e formában, közösen finanszírozzák. Salgótarján, Nyíregyháza, Veszprém városokban szintén a két önkormányzat tart fenn közösen, együttműködési megállapodásban szabályozottan, keresztfinanszírozási rendszerben intézményeket (közgyűjtemény, könyvtár, múzeum, levéltár). Általában ezek költségvetési vonzata a költségvetési rendeletekben átadott pénzeszközként jelenik meg és 50-50%-os arányú, elsősorban működési kiadásokra vonatkozó finanszírozást jelentenek a két támogató, a megyei és a városi önkormányzat között. Sajátos Esztergom helyzete, ahol a római katolikus egyházzal kötött az önkormányzat a közgyűjtemény közös fenntartására vonatkozó szerződést. Salgótarjánban pedig az önkormányzat közösségi színtér üzemeltetésére fenntartói szerződést kötött a Salgó Vagyon Kft-vel és a művésztelep működtetésére támogatási szerződést kötött a Kék Pázsit Kft-vel.

Az intézmények részben vagy teljes egészében önállóan gazdálkodó költségvetési szervek-e? Melyek az egyes intézményekre vonatkozó gazdálkodási jogkör előnyei és hátrányai?

A közművelődési feladatokat ellátó intézmények esetében a központi feladatellátást végző, telephelyekkel vagy tagintézményekkel rendelkezők – a gazdálkodás megszervezésének módját, az előirányzatok feletti jogosultságot tekintve – önállóan gazdálkodó, teljes jogkörrel bíró költségvetési szervek. A kisebb, elsősorban a külterületi-lakóközveti intézmények részben önállóak, részjogkörrel bíró jogi státuszúak.

Az önállóan gazdálkodó költségvetési szervek minden előirányzatuk felett önállóan gazdálkodnak, saját maguk önállóan látják el a kötelezettségvállalás, utalványozás, ellenjegyzés és az érvényesítés pénzgazdálkodási területeit. A részben önállóan gazdálkodó jogi személyiségű költségvetési szervek elvileg, szakmaiságukban, létszám- és bérgazdálkodásukban önállóak, de az egyes előirányzataik feletti rendelkezés joga – megállapodás szerint – a fenntartó más, önálló költségvetési szervét (pl. GAMESZ, művelődési központ, esetleg maga a Polgármesteri Hivatal) illeti meg.

A tapasztaltak és elemzések szerint a teljes önállóság sokat segít a szakmai autonómiában, az éves munkaterv elkészítésében és annak végrehajtásában, a biztonságosabb pénzfelhasználási ütemezésben, a pénzkezelésben, a menedzselésben, a rendkívüli feladatok (pl. promóciós- és reklámtevékenység, beruházások) miatti előirányzat átcsoportosítások kevésbé bürokratikus előkészítésében és végrehajtásában, az egyes feladatok meghatározásában, a prioritások önálló kialakításában, a felelősségteljes intézményi működtetésben. Az éves előirányzat felhasználásának ütemezésével, a szakmai elképzelések, munkaterv költségvetési kidolgozásával és az ezzel arányban lévő pénzügyi terv önálló végrehajtásával biztonságosabban működik az intézmény, kevesebb a számára bürokratikus akadályt jelentő hivatali beavatkozás.

A részben önálló gazdálkodási jogkör esetében a gazdasági önállóság hiánya mellett sok esetben a szakmai önállóság is sérül, hiszen több tartalmi elképzelésnek olyan pénzügyi vonzata van, mely ellentétes érdekű a fenntartó, az azt képviselő hivatal ill. központi intézmény vagy a GAMESZ, mint „hiányelosztó” érdekével.

A teljes önállóságban is különbség van az egyes települések intézményei között, hiszen Miskolcon és Kecskeméten a kiskincstári rendszer bevezetésével a nagy intézmények is a hivatali pénzügyi apparátus kézi vezérlésében vannak. Ez azt mutatja, hogy az önálló intézmények gazdálkodási szabályozottsága között is lehetnek jelentősebb eltérések.

A közművelődés szempontjából a legnagyobb gondot a munkák jelentik, hiszen nem csak a normatív támogatások (közoktatási, közművelődési), hanem azok felhasználása is keveredik. Mindez az oktatási folyamatok és feladatok finanszírozásának előnyére, a közművelődés támogatásának hátrányára. Fontos az is, hogy a közművelődési fejkvóta „beépül” az oktatási-ba, és szinte észrevétlenül feloldódhat az oktatási feladatellátásban.

Az infrastruktúra, az eszközök és a berendezések, az épületrészek, helyiségek az egész napos (délelőtt iskolai, délután szakköri, este közművelődési) használat miatt kétszer olyan gyorsan amortizálódnak, többszöri karbantartást igényelnek, mint egy művelődési ház.

Mire elegendők az önkormányzat intézményi kiadásai? Milyen mértékben finanszírozza a közművelődés feltételrendszerét (bér- járulékok, állagmegóvás, felújítás, eszközpótlás, stb.), nyújt-e támogatást a tartalmi munkához, ad-e közvetlenül pénzt a kulturális értékkeremtésre-közvetítésre? Ha igen, milyen mértékben?

Mint korábban említettük, az önkormányzatok kulturális és ezen belül közművelődési feladataikat az általuk fenntartott intézményeken keresztül látják el. Ezen intézmények bevételeinek 72,81%-át jelenti az önkormányzatok támogatása.

Az intézményi kiadások nemeit tekintve a működési költségeken belül rendszeres és nem rendszeres, továbbá külső személyi juttatások, a munkaadót terhelő járulékok, ellátottak juttatásaira 51,93%-ot, dologi, tárgyi, álló-eszközfenntartási költségekre, anyag és kisértékű tárgyi eszközökre, közüzemi szolgáltatások (pl. telefon és internet vonal, minden SZJ-számmal rendelkező szolgáltatás) vásárlására 38,24%-ot, míg a felhalmozási kiadásokon belül immateriális javakra (pl. szoftver-termékek, szerzői jog, szellemi alkotás, vagyon értékű jogok, bérleti jog, koncesszió), nagyértékű tárgyi eszközökre, beruházásra, felújításra 10,07%-ot fordítanak.

Sajnos az egyik legfontosabb és legérdekesebb kérdésre nem találtunk választ. Hogy ezen belül valójában mennyi lehet a tartalmi-szakmai munka támogatásának aránya, mert abban sincs közmegegyezés, hogy mi tartozik e fogalom körébe.

Véleményünk szerint a támogatásban ide tartozik a közművelődési, szervezői, rendezői, szakmai munka azon finanszírozása, mely az intézmények költségvetésében külön feladatokra, programokra lebontottan szerepelnek. Továbbá az az előirányzat, mely az eredeti költségvetésen túl további önkormányzati támogatást jelent új vagy módosított szakmai feladat finanszírozására, és a költségvetési rendelet módosításával épül be a költségvetésbe, vagyis idetartozik mindaz a plusz fenntartói támogatás, mely az eredeti költségvetésben nem szerepel. (Ilyen lehet pl. a promóció és a reklám, a PR-munka, az intézményi feltételeken túli szcenika, hangosítás, világítás, díszletezés, szállítás, egyéb külső munkálatok, és a megbízási és tiszteletdíjak).

Ez azt jelenti, hogy értelmezésünkben a közművelődési intézményben dolgozó alkalmazottak illetménye és egyéb juttatása, továbbá az épületi és tárgyi, infrastrukturális feltételek, mint a működéshez szükséges eszközök üzemeltetése, fenntartása nem tartozik bele a tartalmi-szakmai munka közvetlen támogatásába.

Az alkalmazottak személyi kiadásai jelentősen megterhelik az önkormányzatokat, és ez az intézményfenntartás azon gyenge pontja, ahol a „pénzügyi lobby” szószólói folyamatosan támadják az intézményrendszeret.

Ezek az adatok azt mutatják, hogy az önkormányzati támogatás fedezi ugyan a közművelődésben dolgozók költségeit, továbbá a dologi, tárgyi kiadások ¾-ét, vagyis a működési feltételek domináns részét. A fennmaradó ¼ rész, a tartalmi munka költségeinek „kitermelése” azonban az intézményekre hárul, sőt a felújítások, fejlesztések anyagi fedezetének előteremtésében is részt vesznek. Ezek a tételek nem okoznának gondot, ha a költségvetési előirányzatban vagy a tervmódosításokban szerepelnének. Sok esetben az intézmények kötelező bevételeinek teljesítéséből maguk fedezik azokat.

Tekintettel arra, hogy a közművelődési intézmények vállalatközi tevékenységet a vizsgált nagyvárosok felében egyáltalán nem, másik felében (Gyula, Veszprém, Kecskemét, Eger, Sze-

ged, Kaposvár) pedig csak minimálisan korlátozottan végezhetnek és végeznek (5,90%), ezért az intézmények a természetes és működésüket legitimáló alaptevékenységen és járulékos, kiegészítő-kiegészítő tevékenységekből, szolgáltatásokból (16,69%) származó bevételeken túl pályázatokból (5,37%), továbbá szabad kapacitásuk kihasználásának maximalizálásával szakmailag afunkcionális gazdasági tevékenységekből, diszfunkciók felvállalásából (pl. helyiségek, eszközök, tárgyak, berendezések bérbeadása, szociális vásárok, árubemutatók) biztosítják a tartalmi munka fedezetét, pszeudo-vállalkozásokból kénytelenek működési és kötelező bevételi előirányzatukat kitermelni.

Ez hosszútávon pontosan azt eredményezi, amitől a fenntartók leginkább óvják az intézményeiket; a gazdasági tevékenység erősödését, vagyis a nem rendeltetésszerű működést, továbbá a piaci versenynek, a lakossági elvárásnak, a fenntartó felé történő szakmai legitimáció folyamatos igazolásának (amennyiben ez utóbbit a fenntartó elvárja egyáltalán), továbbá a bevételi előirányzat teljesítési kényszerének a többoldalú szorítását.

Általános jellemző az is, hogy az önkormányzatok többsége áldoznak a művészeti (színház, művészeti együttes) intézményekre (akkor is, ha nem ők a tulajdonosok, csak társ-fenntartók), a műemlékekre és a közgyűjtemények felújítására, fejlesztésére – ezek védelmét és a gyűjtemény-gyarártást a két kulturális törvény, az 1997. évi CXL. törvény és a 2001. évi LXIV. törvény írja elő –, mint a közművelődési intézményekre.

Az elemzésekből kitűnik, hogy a területen belül jelentős különbség van a fenntartói finanszírozásban a közművelődési intézmények, illetve a művészeti intézmények és közgyűjtemények között – ez utóbbi két intézménytípus előnyére.

A finanszírozási aránypár – közművelődés-közgyűjtemény, művészet – az egyes városokban a következő:

Miskolc 21,31% – 78,69%, Győr 39,54% – 60,46%, Szeged 35,11% – 64,89%, Kecskemét 35,40% – 65,80%, Pécs 34,20% – 56,80%-os és Kaposvár 12,21% – 87,79%.

Ellenpélda azonban Salgótarján, ahol az intézményesült közművelődés részesedése a finanszírozásból 91,96%-os a közgyűjteményi és művészeti intézmények 8,04%-os részesedésével szemben.

Számukra magasabb a támogatás és alacsonyabb a kötelező bevételi előirányzat mértéke, hiszen tisztább profillal, inkább rendeltetésszerűen tudnak működni.

Van-e az önkormányzatnak az ágazatra – költségvetéssel ellátott – fejlesztési terve? Ha igen, milyen feladatokkal, prioritásokkal?

A szakfelügyeleti jelentések, és a kérésünkre pótlólag megkapott dokumentumok alapján kijelenthető, hogy ezen nagyvárosok többsége rendelkezik a területre vonatkozó kulturális koncepcióval és a törvényben kötelezővé tett közművelődési rendellel.

Sztergom esetében a kulturális koncepciót az idegenforgalmi koncepció helyettesíti, mely a területet és azon belül a művészeti jellegű és idegenforgalmi vonzerővel bíró nagyrendezvényeket kiemelten támogatandónak tekinti. Szegeden és Gyulán nem találtunk semmilyen dokumentummal, se kulturális koncepcióval, se közművelődési rendellel, holott ez utóbbi megléte kötelező és a központi pályázati támogatások egyik feltétele.

Szegeden szíktűző, racionalizáló tervokről ír a jelentés, mely nem fejlesztési, hanem leépítési szándékot jelez a közművelődési intézményrendszerre vonatkozóan, annak ellenére, hogy a

kultúra más területén a vizsgálatot megelőző esztendőben jelentős közterületi, parkosító és potenciális közösségi szintérfejlesztő, másrészt köztéri alkotás-létrehozó program valósult meg. Gyulán a gyengébb szakmai érdeklődés miatt hiányoznak a közművelődés szakmai, stratégiai elképzelései.

Igen pozitív és előremutató Veszprém és Liger esete, ahol a rendelet és a koncepció elfogadását megelőzte egy alapos szakmai helyzetelemzés, és erre épült rá a városfejlesztési tervekkel is összhangban lévő szakmai, stratégiai jövőkép, fejlesztési szándék, mely az adott helyzetből és a megfogalmazott célokból kiindulva felvázolja az önkormányzat feladat-, a kultúraközvetítő szereplők funkció-, tevékenység- és feltételrendszerét.

Kecskeméten az elfogadott ágazat fejlesztési tervek pénzügyi vonatkozásban szemben állnak az ugyancsak elfogadott és a kulturális ágazat költségvetését csökkenteni kívánó gazdasági programmal. Ez – ismerve a kulturális lobby érdekérvényesítő erejét – nem azt valószínűsíti, hogy a tervezett fejlesztések megvalósulhatnak.

Általános jellemző, hogy az elképzelések nem eléggé kidolgozottak, hiányoznak a nyomós szakmai érvek, a pontos költségvetési számítások. A konkrét elképzelések pedig főleg a művészeti intézményekre, a műemléki rekonstrukciókra, az idegenforgalmi vonzerőt növelni óhajtó megrendezvényekre, fesztiválokra és kisebb részben új vagy revitalizálásra váró közösségi színterek megteremtésére vonatkoznak.

Történt-e a vizsgált időszakban fejlesztés, bővítés, eszközbeszerzés, beruházás, létszámbővítés az ágazatban? Ha igen, milyen forrásokból és milyen mértékben?

A mintegy tucatnyi önkormányzatnak a vizsgált időszakban történt kulturális fejlesztési, beruházási kiadásai átlag-mutatójukat tekintve nem érik el a kulturális kiadások 10%-át.

(9,79%), a jórészt fejlesztésekre szánt pályázati támogatások mértékéhez képest azonban majdnem 160%-os (159,91%) az önkormányzatok saját költségvetéséből biztosított hozzájárulása. Ez azt mutatja, hogy az önkormányzatok az ágazatra mint önkormányzati vagyona figyelnék elsősorban, és a kapott támogatásokhoz képest nagyságrendekkel többet hajlandók ráköltetni. Ez a pénz ezért főleg műemlékek, műemlék jellegű építmények és közgyűjtemények rekonstrukciójára, átépítésekre, fejlesztésekre, kisebb részben rendezvényekre és minimális mértékben a közművelődésre, annak intézményeire fordítódik. Az átlagtól jelentősen eltér Szeged város kulturális területen történő fejlesztése, de ez sem a közművelődési intézmények kiemelt támogatását jelenti.

Az intézmények működőképességének megőrzésére és a „tűzoltó”-jellegű felújításokra figyelő település Esztergom és Gyula, a két nem megyei jogú város. (Itt megjegyezzük, hogy mindkét település áldozott azonban a történelmi emlékek, az idegenforgalmi látványosságú és a kiemelt rendezvények helyszínéül szolgáló épített örökségek, műemlékek folyamatos rekonstrukciójára, karbantartására.) A többi nagyváros a pályázati pénzek jó részét az intézmények felújítására, technikai-szerkezeti fejlesztésére fordította elsősorban.

Több helyen új közösségi színtér és új intézmény ill. kht. alapítása is történt (Salgótarján, Eger, Miskolc, Nyíregyháza, Kecskemét).

Az önkormányzat mennyire figyel az ágazat fejlesztésére, beruházására irányuló pályázatokra, komolyan veszi-e azokat, él-e a lehetőségekkel?

Az önkormányzatok jelentős figyelmet fordítanak a számukra kiírt központi pályázati lehetőségekre, és élnek is azokkal. Ezek közül kiemelkednek a revitalizációs pályamunkák és azok sikere (holott a pályázató célja inkább a vidéki kistelepülések intézményeinek, közösségi színtereinek az újjáélesztése), továbbá a közművelődési és könyvtári érdekeltség-növelő pályázaton való részvétel, másrészt a közművelődési és könyvtár-pártoló önkormányzat cím elnyerésére irányuló törekvés. A városok költségvetésének teherbíró képességét meghaladó fejlesztéseikre, fontosabb ágazati beruházásaikra (pl. színházi rekonstrukciók, könyvtári tetőtér-beépítések, épület-bővítés, hozzáépítés) kértek pályázataikban központi támogatást.

Milyen irányú feladatokra, milyen mértékű támogatásokat nyert el az önkormányzat?

A nagyvárosok központi (pl. BM, FVM, GM, NKÖM, NKA, Millenniumi Kormánybiztosi Hivatal) támogatást – az előző pontokban leírtakon túl – köztéri alkotások, emlékparkok létrehozására, rekonstrukciókra, és főleg nagyrendezvényekre, fesztiválokra kaptak. Ennek oka valószínűleg az, hogy ezen időszakban az önkormányzatok a millenniumi esztendőre készültek, illetve abban voltak, és tradícióik ápolásán túl egyrészt maradandót kívántak alkotni, másrészt új kulturális, az alkalomhoz méltó és arra utaló, a helyi sajátosságokon alapuló értékeket akartak létrehozni, és azokat nyilvánosság elé tárni. Mint említettük, ezek a források az önkormányzatok saját kulturális ráfordításainak 9,79%-át teszik ki.

Törvényesen használja-e fel az önkormányzat az elnyert támogatásokat, célirányosan használja-e fel azokat?

A szakfelügyeleti jelentések alapján kijelenthetjük, hogy a vizsgált önkormányzatok a kapott támogatásokat törvényesen használják fel, és elszámolnak vele.

Feltételezésünk szerint ennek oka nem csak a jogkövető magatartás lehet, és az ÁSZ ellenőrzése, a könyvvizsgáló ellenjegyzése, ill. a pályázató kontrollja, hanem az is, hogy a későbbi támogatási lehetőség alapfeltétele a jogszerű felhasználás és elszámolás.

Az önkormányzat ír-e ki a helyi közművelődési folyamatokat serkentő pályázatokat; céltartalékból, elkülönített alából vagy eseti jelleggel finanszíroz-e kulturális programokat? Ha igen, ezek típusaira, és jellegére milyen jellemzők illenek, és sportrendezvények esetén milyen ezek és a többi egymáshoz viszonyított aránya?

A vizsgált települések költségvetésükből hoznak létre pályázati alapot a városban működő közösségek tevékenységének, programjainak, a település nagyrendezvényeinek támogatására.

Ezen keret pályázati eljárásban történő felosztásának, a pályázatok kiírásának és a pályamunkák elbírálásának jogát ritka esetben a Közgyűlés/Képviselő-testület magának tartja fenn (Szeged, Gyula). A többi nagyváros esetében delegált hatáskörben szakbizottságára bízta e kulturális céltartalékot.

A keretösszeg, a kulturális céltartalék mértéke általában nagyobb a pályázati keretnél, az egyes kulturális szakfeladatokon⁵ belüli tevékenységek (pl. köztéri alkotások felállítása,

nemzeti ünnepek megrendezése, művészeti ösztöndíj biztosítása, kiadványok megjelenésének támogatása, közösségek, kiemelt művészeti együttések, népfőiskolák, tudományos műhelyek, helyi média támogatása) egy részének finanszírozása is megjelenik benne.

A kulturális céltartalék mértéke átlagosan a költségvetés 0,29%-a, a kulturális kiadások 5,78%-a.

Úgy gondoljuk, hogy ez az arány mind összegében, mind pedig az ágazat finanszírozásán belül alacsony. Nagyobb mértékű és optimálisan 10%-os vagy azt meghaladó céltartalékot kellene a szakbizottság számára biztosítani. Ez egyrészt tehermentesítené a közgyűlést/képviselő-testületet, másrészt egyszerre „demokratizálná” és szakmaibbá tenné a döntéseket.

Két településen az ágazat finanszírozásában többféle ún. mecénás alap van (Miskolc, Győr). Ezekben a helyeken az egyes szakfeladatokban megjelenő különböző tevékenységek támogatására szánt összeg felett több döntéshozó (tisztségviselő, más-más bizottság, közalapítvány, hivatali szervezet egység,) rendelkezik. Némely városban (Szeged, Miskolc, Gyula, Kecskemét) a polgármesteri hivatal kulturális igazgatást végző irodája rendelkezik kerettel. (Itt megjegyezzük, hogy ez több szempontból nem szerencsés, akkor sem, ha működőképes. Az egyik oka az, hogy amennyivel nagyobb a szakmai legitimációjuk a döntéseknek – tekintettel arra, hogy a hivatalokban e területen többnyire közművelődési szakképesítésű köztisztviselők dolgoznak –, annyival kisebb a politikai, és így támadható, hiszen a végső és védhető döntéseket önkormányzati szinten a helyi politikai erők hozzák meg. Másrészt hatáskört nem szerencsés delegálni, a hivatal az önkormányzat döntés-előkészítő és végrehajtó szerve. Ezt a gyakorlatot intézményesítve folytatni – az 1990. évi LXV. törvény, az 1991. évi XX. törvény és az 1992. évi XXXVIII. törvény alapján – nem ildomos.)

A sport-célú tevékenységet végző közösségek és a sportesemények finanszírozásáról egyedül Nyíregyházáról kaptunk korrekt, egzakt információt.

Ami tudható, az az, hogy mindegyik város rendelkezik sport-intézménnyel, létesítménnyel. Működnek klubok, egyesületek, tevékenykednek a hivatásos és amatőr sportolók, vannak és sikeresek a sportrendezvények. Valószínűsíthető, hogy a tömegsport magas nézőszáma, közhangulati jellege, feszültség-levezető és egyben piaci szerepe, az élsport presztízs-jellege, továbbá a sport-lobbyk közismert erőssége miatt vélelmezhetően a kulturális rendezvények és közösségek támogatásánál átlagosan magasabb a sportcélú feladatok finanszírozása, a közművelődési alkalmakénál pedig sokszorosan több pénzt fordítanak az önkormányzatok a sportélet támogatására. (Itt megjegyezzük, hogy igyekeztünk pontos információkat szerezni a városok sport-finanszírozásáról, a helyi sportélet szervezeti kereteiről. A megkeresett kulturális irodák nem tekintették magukat autentikus forrásnak, az illetékes irodák, hivatali szervek jó része pedig elzárkózott az információadás elől, illetve nem érkezett meg az ígért kimutatás. Így olyan kevés hitelesnek mondható adat-

⁵ Zavarkó Mihály: Hasonlóságok és eltérések a kisvárosok és a nagyvárosok kultúra-finanszírozásában c. tanulmány látjegyzetében az operacionális fogalomból fakadó szakfeladatok: 92181-5 Művelődési központok, házak tevékenysége, 92312-7 Közművelődési könyvtári tevékenység, 92192-5 Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység, 92601-8 Másfóvá nem sorolt kulturális tevékenység, 92163-9 Tánc-

művészeti tevékenység, 92161-7 Zeneművészeti tevékenység, 92171-6 Egyéb művészeti tevékenység, 92142-0 Televízió műsorszolgáltatása, 92141-9 Rádió műsorszolgáltatása, 92321-5 Múzeumi tevékenység, 92331-4 Levéltári tevékenység, 92342-4 Védett természeti értékek gondozása, bemutatása, 92341-3 Állat- és növénykerti tevékenység, 22111-5 Könyv- és zeneműkiadás, 22121-4 Lapkiadás, 64202-4 Városi és kábeltelevíziós rendszerek üzemeltetése – SZFN 9/4.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

tal rendelkezünk, hogy kénytelenek voltunk eltekinteni azon összehasonlító vizsgálatról, amellyel igazolhattuk volna az egyébként közismert és látványos prioritását a sport finanszírozásának a kultúrával szemben.)

Az önkormányzat intézményei – és a jogi személyiségű civil kulturális szervezetek – milyen mértékben élnek a számukra kiírt pályázati lehetőségekkel, milyen feladatokra, mekkora támogatást kaptak a vizsgált időszakban?

A szakfelügyeleti jelentések célirányos, más területre vonatkozó vizsgálódása miatt alig van információ a működő civil szervezetek pályázatairól, azok sikeréről.

Valószínűleg aktívak, ha azt tekintjük, hogy az önkormányzatok pályázati kereteihez képest a felosztható összeg többszörösét igénylő működési és programtámogatást kérnek. Az intézmények – tekintettel arra, hogy a fenntartó támogatása a tartalmi munkára már nem terjed ki – szintén rendszeresen pályáznak, mind saját fenntartójukhoz egy-egy rendezvényre, másrészt a központi, számukra kiírt alapokra, rendezvényekre, eszközök beszerzésére, infrastrukturális fejlesztésekre. Az intézmények pályázati bevételei a bevételek 5,37%-át teszik ki, ami nem mondható magasnak.

Szervez-e az önkormányzat hivatala rendezvényeket, programokat? Ha igen, melyek ezek, és hogyan finanszírozza őket? Bíz-e meg „külsős” szervezet – eseti jelleggel vagy rendszeresen – programok szervezésére, lebonyolítására? Ha igen, milyen feltételekkel?

A polgármesteri hivatalok „szakirodái” többnyire maguk szervezik az önkormányzat kiemelt, helyi és hagyományos ünnepeit, másrészt a nemzeti- és az állami ünnepeket. Ennek végrehajtásában elsősorban saját intézményeikre, annak apparátusára és infrastruktúrájára támaszkodnak. A rendezvények finanszírozásáról a testületek, közgyűlések döntenek a hivatalok által összeállított előzetes költségvetés alapján, és a hivatalok fizetik ki a számlákat is. Külső szervvel megbízásos jogviszonyt a lebonyolításra akkor kötnek, ha a saját feltételrendszer nem megfelelő, vagy ha nincsenek meg a feltételeik a színvonalas lebonyolításhoz (pl. színpadszerelés, szállítás, dekoráció, háttér, szcenika, kültéri hangosítás, világítás).

Az önkormányzat támogat-e helyi közművelődési, művészeti civil kezdeményezéseket, autonóm közösségeket és sport-szervezeteket? Ha igen, milyen mértékben, milyen feltételekkel, milyen rendszerességgel, és a működéshez, programhoz vagy esetleg mindkettőhöz nyújt-e támogatást? Hogyan aránylik egymáshoz a sportjellegű tevékenységet folytatók és a művelődési közösségek támogatása?

Az önkormányzatok – az Alkotmány XII. fejezete 70/F§ (1) és 70/G§ (1-2), az 1990. évi LXV. törvény 8.§ (5) és az 1997. évi . törvény 76.§ d-e, pontjai alapján – támogatják művelődési közösségeiket, többféle módon, néhány esetben kettős finanszírozással.

Van ahol egyes közösségek hivatásossá válva intézményszerűsültek – Győrben, Miskolcon, Egerben, Nyíregyházán –, mint korábban utaltunk rá.

Általában az önkormányzatok vagy az általuk fenntartott intézményekben biztosítanak helyet, próba és fellépési lehetőséget térítésmentesen, melynek költségeit beépítik az adott intézmény költségvetésébe, vagy a működés más feltételeit – azon esetekben, ahol a közösség mellett jogi személyiségű szervezet van, (általában alapítvány vagy egyesület) anyagilag – címzet-

ten támogatják. Pl. Szegeden Pedagógus Női Kar, Ifjú Zenebarátok Kórusa, Veszprémben Liszt Ferenc Kórustársaság, Mendelssohn Kamarazenekar, Veszprém Város Vegyeskara, Nyíregyházán Nyírség Táncegyesület, Piccoli Archi Ifjúsági Vonózenekar).

E rendszeres „természetbeni” és közvetlen, normatív, címzett (Salgótarjánban pl. „pántlikázott” támogatásnak nevezik) pénzügyi támogatás mellett eseri jelleggel (egy-egy alkalommal, nem rendszeresen) vagy pályázati eljárásban a programjaikat, rendezvényeiket külön támogatják az önkormányzatok. Van, ahol félig intézményszerű a közösség művészeti vezetője menedzselési feladatokat is ellát intézményi státuszban és csak a közösséggel foglalkozik (pl. Nyíregyházán a Nyírség Táncegyesület esetében). Több helyen a megyei önkormányzat is részt vesz a kiemelt együttes, művészeti közösség vagy társulat működésének rész-finanszírozásában (pl. Nyíregyházán Szabolcsi Koncert Fúvószenekar és Majorette Csoport, Szabolcsi Szimfonikus Zenekar).

Minden településen magas a kulturális, ezen belül a közművelődési szervezetek száma, melyek – néha „osztódással történő” – szaporodását, illetve ennek felgyorsulását a pályázatás is elősegíti.

Alapvető gond, hogy a kulturális piacra került művészeti és közművelődési közösségeknek egyszerre és hirtelen kellett szembenézniük a piackeresés és az értékközvetítés menedzselési gondjaival és a színvonalas művészeti tevékenység követelményével úgy, hogy mindkettő sikere anyagiakon, pénzben kifejezhető feltételeken múlik. Esetükben még nem alakult ki az önmenedzselés és a magas szintű értékeremtés azon képessége, hogy a két tevékenység egyszerre, egy időben ellátható legyen, (a korábban „csak” művészeti vezetőst végző szakember menedzser is lett, és ismerjük a népi mondást „egyszerre nem lehet két lovat megülni”...). Tartósan, magas színvonalon a művészeti vezető nem tudja betölteni hivatását, ha neki kell a menedzselési teendőket is elvégeznie. (Nem is biztos, hogy alkalmas rá, hiszen az teljesen más képességeket igényel.)

Az önkormányzatok létrejöttével a feladatok és azok költségvetési rangsora is megváltozott. Mint tudjuk, ez a közösségeket olyan helyzetbe hozta, hogy működésük feltételeinek jó részét csak az önkormányzattól várhatják – és várják is el – a fenti jogszabályokra és az általuk végzett önkormányzati feladatokra hivatkozva, hiszen tevékenységükkel hiánypótló intézményként jelentek meg. A rendszerváltozással együtt felerősödő kulturális értékválság és vákuum a finanszírozás vákuumát is hozta a közösségek számára.

Sok időnek kell még eltölnie ahhoz, hogy a civil szervezetek leszakadhasanak az egyébként egyre szűkülő keresztmetszetű önkormányzati köldökzinórról, a lakosság, a résztvevők, a szponzorok és egyéb támogatói, pályázati csatornákból származó bevételeikből fenntartsák magukat, közösségi színtereket működtessenek.

Annak ismeretében, hogy a közösségek jó része intézményi berkekben működik, méltatlanul alacsony a kulturális kiadásokon belül a 4,00%-os arányú közvetlen támogatásuk.

A sporthoz visszatérve konkrét adatok ismerete nélkül is tudható (látható, mert eléggé látványos), hogy a helyi sportélet és annak finanszírozása a városoknak kiemelt fontosságúak. (Sajnos, hiába evidencia, adatok nélkül nem áll módunkban elemezni és következtetéseket levonni.)

Köt-e az önkormányzat kötelező vagy vállalt közművelődési feladatainak ellátására közművelődési megállapodásokat? Ha igen, milyen szervezetekkel, milyen feladatokra és milyen feltételekkel?

A vizsgált önkormányzatok többsége – az 1997. évi CXL. törvény 79.§-a sугalmazása ellenére – nem él az önkormányzati feladatellátás azon lehetőségével, melyet a közművelődési megállapodások jelenthetnének. Szegeden, Gyulán, Veszprémben, Kaposvárott egyáltalán nem kötnek megállapodást, ami azt jelentheti, hogy az önkormányzat kötelező közművelődési feladatait csak az intézményrendszerén keresztül igyekszik ellátni, esetleg nem talál arra alkalmas egyéb kulturális szereplőt.

A többi település közül Salgótarjánban, Kecskeméten, Egerben, Esztergomban, Pécsen és Győrben együttműködési megállapodásokat, támogatási szerződéseket, közhasznú feladatellátásról szóló szerződéseket kötnek közművelődési feladatokra. Ennek oka lehet, pl. a közművelődési megállapodás néhány tartalmi kritériuma (pl. 5 év időtartam, ingyenes szolgáltatások, rendszeresség, szakképesítés), amelyek mindkét fél részéről akadályozzák a megállapodást. Valós közművelődési megállapodással csak Miskolcon (pl. a Görömbölyi Kulturális Egyesülettel a Görömbölyi Közösségi és Művelődési Ház üzemeltetésére,) és Nyíregyházán (pl. az egyesületi tulajdonú Vasutas Művelődési Ház működtetésére és feladatellátására) találkoztunk a vizsgált időszakra vonatkozóan.

A kisebbségi önkormányzatok végeznek-e kulturális értékőrzési feladatokat? Ha igen, melyek ezek, és milyen pénzügyi keretek között látják el azokat?

A kisebbségi önkormányzatok valószínűleg sokkal aktívabban, mint amennyire ez a jelentésekből látszik, hiszen csak Esztergom, Nyíregyháza, Gyula és Pécs településeken találtak nyomát a nemzeti kisebbségek kulturális működésének, holott feltehetően másutt is vannak. Sajnos nem tudjuk, hogy mennyit fordítanak költségvetésükből, bevételeikből kulturális hagyományápolásra.

Milyen területen, műfajokban van szponzori, mecenaturális önkormányzati tevékenység a településen?

Össességében elmondható, hogy a városokban a helyi hagyományok őrzésén, a lakossági művelődési igények kielégítésének segítésén túl elsősorban az idegenforgalmi jelentőségű, a település arculatát erősítő és híret messzire eljuttató nagyrendezvényeket, nívós művészeti közösségeket, a képző és iparművészeti műhelymunkát és ezek kiállítóhelyeit, közgyűjteményeit és művészeti intézményeit, a magas és elit kultúra reprezentánsait támogatják az önkormányzatok.

A mindennapi kultúrát alakító, a közösségi, szórakozási, művelődési alkalmakat teremteni hivatott lakóközveti intézményrendszer és az öntevékeny, műkedvelő közösségek támogatása ezekhez képest háttérbe szorul.

A mellékletben szereplő (és igen sokatmondó) táblázatok adataiból néhányat röviden elemezve látható, hogy a nagyvárosok jórészt fontosnak tartják a kultúrát, hiszen átlagosan költségvetésük 5,35%-át áldozzák rá. Győr 13,10%-os költségvetési ágazati ráfordítása kiemelkedő, melynek oka, hogy a fenntartói saját erő mellé – a művészeti intézmények költségvetési és presztízsbeli túlsúlya miatt – az állam majdnem ugyanakkora összeggel, mintegy 651.948,57eFt-tal, az összes kulturális kiadás 34,12% -ával járul hozzá a művészeti intézmények és kisebb részben az ámk-k és közgyűjtemények fenntartásához. A győri önkormányzat saját forrásánál (775.834,57eFt) majdnem 110.000eFt-tal többet költ művészeti intézményeire és közgyűj-

teményeire, amit megtehet, hiszen a plusz állami támogatás a költségvetésében megjelenik. (Az állami támogatás akkori alapja a 2000. évi CXXXIII. törvény 5. sz. mellékletében szereplő, a helyi önkormányzatok által felhasználható központosított előirányzatok 7. és 11. pontjában lévő pénzeszközök ill. ezen törvény alapján kibocsátott 2/2001. (I. 31.) NKÖM rendelet és a 4/2001. (II. 15.) NKÖM rendelet.)

Ez akár iránymutató is lehet a többi önkormányzat számára, hogy míg a piacépesebb intézményekből kht-kat faragnak a támogatás csökkentése érdekében, addig a szintén piacépes, nívós művészeti közösségeket hivatásossá, önkormányzati intézménnyé teszik a magas állami támogatás elnyeréséért, melyvel minden szereplő jól jár. (Biztonságosabb működés és értékteremtés, magasabb színvonalú művészi produktum, elégedett közönség, melyeknek egyszerű oka van: a piacon való léthez profizmus kell a működésben, a kényelmi és pató-páli attitűdök nem kifizetődőek.)

A pályázati bevételek (13,13%) alacsonyok az intézményi működési bevételekhez (22,65%) képest, ami a kulturális ráfordítások egy részét fedezi. Az adatokból is látható, hogy a közgyűjtemények önkormányzati támogatása (52,24%) arányában magasabb, mint a közművelődési intézményeké (47,76%), egyéb bevételeiknek megfelelően költségvetési arányuk is nagyobb. Ha a művészeti intézményeket is ide soroljuk, akkor az arányok jobban elbillennek a közművelődési intézmények hátrányára. Ennek oka lehet egyebek mellett – ahogy erre fentebb már utaltunk – az intézménytípusok eltérő feladatrendszere, a közgyűjtemények zártabb, tisztább, ha úgy tetszik behatároltabb feladat- és tevékenységstruktúrája. Az ebből fakadó kevesebb bevételi forrás lehetősége, különös tekintettel a szabad kapacitás kihasználására és az esetleges vállalkozási tevékenységekből származó szakmailag afunkcionális működésre. Oka még az egyes területek, műfajok eltérő fenntartói megfélése, kulturális értékítélete.

A számokból, a támogatott szakfeladatokból látható, hogy az önkormányzatok előszeretettel részesítik előnyben a kirakatszerű, a reprezentatív-dekoratív, sok esetben sznobisztikus kulturális értékeiket (néhányikre már csak az „akikre büszkék vagyunk” feliratú tábla kellene), míg a heterogén ízlésű lakosság kulturális szokásai, igényei és ezek kielégítésének terei mind értékítéletben, mind finanszírozásban hátrább szorulnak.

Tanulmányunkat ambivalens érzéssel zárjuk, s ábrázatunk a Janus-archoz hasonlatos.

Annak örülünk, hogy a törvény szellemében az intézményi közművelődés feltételeit az önkormányzatok jórészt költségvetésből biztosítják, az intézmények bevételei 72,81%-ban a fenntartótól származnak.

Azt, hogy az önkormányzatok a kultúra támogatását még mindig mennyire saját intézményeiken keresztül képzelik el, mutatja, hogy más szervezetekkel közművelődési megállapodást alig kötnek. Az is, aki köt, csak kulturális kiadásainak 3,48%-át adja e formában történő feladatellátásra.

Ez azért rossz, mert a közművelődési közösségek számára nem ad lehetőséget, hogy a „hivatalos” közművelődési feladatellátás részévé váljanak, s hathatós anyagi támogatást nyújtsanak az általuk egyébként intézményes módon végzett közművelődési tevékenységekhez. Arról nem is beszélve, hogy ezek tekintélyes részét az önkormányzatok helyett végzik. Ujra emlétenünk kell, hogy méltatlanul alacsony mértékben finanszíroz-

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

za – közvetlen támogatás forrásában – a helyette is feladatokat végző és hiányokat pótló kulturális közösségeit (a kulturális kiadások 4,00%-át költi rájuk), és szintén nem mondható magasnak a közösségi rendezvények támogatása sem (7,89%).

Az Ötv. által biztosított lehetőség (a 10.§ -ában lévő tiltások kivételével feladatok, hatáskörök delegálására) alapján átruházható kulturális szakfeladatokra szánt céltartalék eléggé alacsony mértékű (5,78%). Nagyobb bizalmat és összeget kellene adni a szakbizottságoknak, ott több szakember van, kevesebb érdek ütközik és nagyobb a lehetőség a szakmaibb, előkészítettebb, igazságosabb és demokratikusabb, a Közgyűlést/Képviselő-testületet tehermentesítő pénzügyi döntésekre.

Az intézményekhez még egyszer visszakanyarodva, igen magas a „humán erőforrásra”, mint szellemi infrastrukturális költség-nemre fordított kiadás aránya (51,93%). Ez megterheli az önkormányzatokat, és ez az intézményfenntartás azon gyenge pontja, ahol az említett „pénzügyi lobby” képviselői „fúrják” az intézményhálózatot leépítési, bezárási, bérbeadási, eladási vagy esetleg kht-sítási szándékkal. (Természetesen a személyi kiadások aránya azért is magas, mert alacsony a többi célra fordított kiadás.)

A számokból kiolvasható, hogy az önkormányzati támogatás a dologi kiadások bő kétharmadát fedezi csak le, ezért az intézmények a többi működési költség, tartalmi-szakmai munka fedezetét, sőt a felújítási és beruházási kiadások jó részét is maguk kénytelenek kitermelni. Mivel a fenntartók fele – az alaptevékenységi kör védelmében – nem engedi az intézmények vállalkozási tevékenység végzését, a másik fele is sokkal korlátozottabban (5,90%) adja meg e lehetőséget, mint azt az Áht. és a többször módosított 217/1998 (XII.30.) Korm. rendelet előírja, ezért az alap, járulékos, kiegészítő és kiegészítő tevékenységekből, kötődő szolgáltatásokból és kvázi-vállalkozásokból kénytelenek működési és kötelező bevételi előirányzatukat kitermelni.

Szomorúak vagyunk, mert a fogalom-meghatározási, jelentés-tartalmi problémától függetlenül a par excellence közművelődési tevékenységek – a törvény mellékletében megfogalmazott definíciónak megfelelően, mely szerint ez „a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúraelsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg”, másrészt a 76.§-ában felsorolt, kötelezően támogatandó tevékenység-formák – nem elég magas összegű támogatást kapnak az önkormányzatoktól. Az erre a célra alapított, fenntartott és működtetett intézmények továbbra is komoly legitimációs és anyagi nehézségekkel küszködnek, a feladataikra, fejlesztéseikre szánt támogatások jó része – pl. az ámk-k esetében – szép lassan feloldódik másban.

A végére azért mégis legyünk optimisták. Ha a helyzet nem is olyan fényes, mint ahogy hipotézisünkben látni szeretnénk volna, a néhány, a terjedelmi korlátok miatt kiragadott – és mennyi rejtett! – probléma ellenére is a vizsgált nagyvárosok kulturális élete pezsgő. Benső, önnön fejlődése nem rekedt meg, a közösségi és intézményi kultúra-teremtés-közvetítés és a szolgáltatások többsége adekvát a fogyasztói igényeknek, némileg erősödnek a hagyományápoló, a lokális kötődést, identitást őrző művelődési alkalmak, programok.

Ezek talán válaszként is szolgálhatnak a lassan gyűrűző globalizációs, multikulturális és konzum-jellegű kulturális javak – másrészt kommersz álcák és giccek, főleg az ifjúság tömegeit vonzó (plaza-hatás) valódi közösségek helyett esetleg illegitim diffúz érdeklődési csoportokat létrehozó új jelenség – kihívásaira.

A fentiek reményt adnak arra, hogy az önkormányzatok lassan eljutnak oda, hogy húzóágazatnak tekintsek a kultúrát, felismerve, hogy ez a magatartás hosszú távon nekik és természetesen az egész településnek kedvez.

Arányszámok a nagyvárosok kultúrafinanszírozási adataiból

1. sz. táblázat

Település neve	Kult. ktsgv. / kult. ráford.	Kult. állami normatíva		Saját kulturális forrás		Int. működési Bevételek		Int. fenntartói támogatása		Kulturális intézmények kiadásai		
		ktsgv.	kult. kiad.	ktsgv.	kult. kiad.	ktsgv.	kult. kiad.	Köz-műv. Int.	Köz-gyűjt. műv.	Bér, tiszt-díj+jár.	Dologi*	Felhalmozás**
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Esztergom	5,53	0,66	11,95	2,15	38,83	1,91	34,50	63,29	36,71	43,70	53,51	2,78
Salgótarján	2,3	0,62	26,4	1,00	43,43	0,59	25,29	91,96	8,04	45,52	45,87	11,72
Nyíregyháza	3,00	0,57	19,93	2,00	69,15	0,26	9,18	57,90	42,10	58,40	29,23	12,37
Szeged	1,30	0,38	29,60	0,51	39,90	0,27	7,27	35,11	64,89	53,00	32,70	14,28
Gyula	5,18	0,52	10,08	2,00	38,70	2,26	43,60	52,80	47,20	47,80	44,59	7,61
Veszprém	4,36	0,46	12,41	3,10	82,20	0,59	19,04	47,90	52,10	47,80	44,59	7,61
Miskolc	2,57	0,69	19,14	1,78	49,54	0,65	18,03	21,31	78,68	75,30	20,75	3,91
Kecskemét	8,36	0,66	7,66	3,84	45,90	1,67	19,99	35,40	64,60	48,20	28,80	22,98
Eger	4,69	0,54	11,60	2,36	50,27	1,28	27,41	81,48	18,52	52,77	44,35	2,88
Pécs	4,82	0,52	10,91	1,64	34,04	1,45	30,17	34,20	65,80	49,69	33,05	17,25
Kaposvár	8,93	0,52	5,92	5,75	64,35	1,49	16,71	12,21	87,79	46,70	49,00	4,30
Győr	13,10	5,07	38,43	5,35	40,60	2,70	20,58	39,54	60,46	54,31	32,48	13,20
Átlag	5,35	0,93	17,00	2,62	49,74	1,26	22,65	47,76	52,24	51,93	38,24	10,07

*Dologi, tárgyi, állóeszköz fenntartás, kisértékű tárgyi eszközök, szolgáltatások vásárlása, kulturális szakmai munka.

**Felhalmozás – felújítás, fejlesztés, beruházás, immateriális javak, nagyértékű tárgyi eszközök.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSAIBÓL

Arányszámok a nagyvárosok kultúrafinanszírozási adataiból

2. sz. táblázat

Település neve	Közösségek, szervezetek tám.		Rendezvények támogatása		Kult. céltartalék mértéke		Intézmények bevételei					
	ktsgv.	kult. kiad.	ktsgv.	kult. kiad.	ktsgv.	kult. kiad.	Önk. tám.	Alap, jár.+kieg. tev.	Vállal. közöi tev.	Pályázatok, szponz.	Előző évi pénzin.	ÁFA visszatérítés
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Esztergom	0,85	15,34	0,54	9,84	1,57	28,41	64,85	26,82	0	5,76	1,44	1,12
Salgótarján	0,08	3,60	0,52	22,18	0,03	1,40	68,50	18,00	0	6,15	1,73	5,52
Nyíregyháza	0,14	5,03	0,20	6,93	0,45	15,60	78,50	11,20	0	10,30	~	~
Szeged	0,02	2,10	0,05	4,45	0,02	1,73	77,00	18,80	1,50	1,20	0,50	0,10
Gyula	0,17	3,38	0,85	16,37	0,33	6,42	45,24	23,80	14,74	2,90	3,87	~
Veszprém	0,23	5,29	~	~	0,01	0,37	85,20	13,45	1,35	~	~	~
Miskolc	0,04	1,78	0,12	4,57	0,11	4,46	79,90	12,80	0	6,51	0,70	~
Kecskemét	0,53	6,34	0,08	0,98	0,04	0,55	77,80	9,80	5,37	5,43	~	5,43
Eger	0,13	2,83	0,79	16,90	0,06	1,38	68,37	16,31	9,75	5,57	~	~
Pécs	0,06	1,21	0,10	2,22	0,15	3,15	68,50	22,27	0	8,32	~	~
Kaposvár	0,06	0,71	0,07	0,81	0,13	1,52	81,50	15,57	2,67	0,26	~	~
Győr	0,05	0,41	0,21	1,59	0,57	4,31	78,40	11,51	0	6,64	0,12	3,28
Átlag	0,20	4,00	0,32	7,89	0,29	5,78	72,81	16,69	5,90	5,37	1,39	3,09

Arányszámok a nagyvárosok kultúrafinanszírozási adataiból

3. sz. táblázat

Település neve	Saját forrás / Állami normatíva	Saját forrás / Kult. céltart.	Saját forrás / Pályázati bev.	Kult. kiad. / Int. támogatás	Kult. kiad. / Közösségek tám.	Kult. kiad. / Kult. rend. tám.	Kult. kiad. / Fejl. beruházások	Önk. pály. tám. / Fejl. beruházások	Int. tám. / Int. vállal. közöi bevétel	Int. tám. / Int. alap és kieg. bev.	Önk. pály. bev. / Int. pály. bev.	Kult. kiad. / Int. alap és kieg. tev. bev.
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Esztergom	30,76	73,10	62,39	22,38	15,34	9,94	0,96	4,29	0,00	45,31	8,94	10,14
Salgótarján	64,00	3,20	1,00	55,00	3,59	22,18	9,43	47,60	0,00	46,86	~	25,30
Nyíregyháza	28,80	22,56	15,79	73,50	5,00	9,10	2,50	98,00	0,00	12,50	28,50	9,18
Szeged	34,80	4,33	6,29	72,00	2,10	4,45	13,30	955,52	1,94	24,30	80,46	17,50
Gyula	26,00	16,60	19,40	36,00	3,38	16,37	7,61	117,78	32,50	52,60	45,55	19,00
Veszprém	15,10	0,53	6,54	78,00	4,75	~	5,82	125,12	1,58	15,71	~	12,30
Miskolc	37,60	9,00	26,80	72,00	1,78	9,01	3,51	100,00	0,00	16,10	44,03	11,56
Kecskemét	16,70	1,20	46,80	70,06	6,40	0,98	20,80	96,84	6,80	12,60	22,60	8,80
Eger	23,11	2,74	29,42	50,39	2,83	16,90	2,10	19,90	0,00	16,31	38,40	12,02
Pécs	32,05	9,26	73,05	65,90	1,20	2,22	16,56	66,55	0,00	32,48	32,13	21,40
Kaposvár	9,20	2,37	33,17	73,60	0,71	0,81	3,88	18,19	0,32	19,10	1,11	14,06
Győr	10,61	10,06	21,10	78,40	0,41	1,59	31,03	269,07	0,00	11,51	135,36	14,67
Átlag	27,39	12,91	28,48	62,27	3,96	8,50	9,79	159,91	8,63	25,45	43,71	14,66

HUNYADI ZSUZSANNA

NÉHÁNY SZÓ A „KULTÚRA 2003” CÍMŰ KUTATÁSRÓL

A Magyar Művelődési Intézet 2004-ben új szervezeti struktúrát alakított ki, melynek része a Kutatási Igazgatóság létrehozása volt. Az igazgatóság munkatársai részt vesznek abban a kutatásban, melynek célja egyrészt napjaink kulturálódási, művelődési szokásainak leírása, másrészt a 90-es évek közepe óta bekövetkezett változások feltárása volt. A következőkben röviden ismertetett vizsgálat a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium megbízásából egy 3400 főre kiterjedő, reprezentatív mintán végzett kérdőíves adatfelvételen alapul. A vizsgálatra a Vitányi Iván és Hidy Péter által vezetett, az „Életmód, kultúra és Európai integráció” nevet viselő kutatás sorozat keretében került sor.

A kutatás során a kultúra, a művelődés fogalmát szűk értelemben használtuk. Elsősorban azon tevékenységeket elemeztük, melynek során valamilyen a magas- vagy a tömegkultúrához sorolható művészeti alkotás befogadása történik. E szűkített fogalomhasználat mögött keletkezett értelemben is pragmatikus megfontolás húzódik meg, egyrészt elsősorban azon kultúra közvetítő intézmények vizsgálatára szorítkoztunk, melyek működtetése a NKÖM alá tartozik. A másik pragmatikus ok a vizsgálat kvantitatív jellegéből következik. Kérdőíves technikával elsősorban olyan információk összegyűjtése lehetséges, melyek könnyen számszerűsíthetők. Bármennyire is érdekes, kíváncsi és tanulságos lenne olyan információk megszerzése – még továbbra is a kultúra szűk, művészethofogadó értelmezésénél maradva – melyek arra irányulnak, hogy a különböző művek milyen értékeket közvetítenek, milyen színvonalúak, sőt hatnak-e és milyen módon a befogadókra, egy nagymintán, standard kérdőívvel végzett felmérés ezen kérdések megválaszolását nem teszi lehetővé. Annak feltárása sem lehetséges ezzel a technikával, hogy a kultúra fogalmának tágabb értelmezéséből adódó kérdés felvetéseket megválaszoljuk: nem kapható válasz, pl. a kultúra mint szimbólumrendszer feltárására, mert ezzel a módszerrel nem tudjuk elemezni a kultúra fontos részét képező nyelv, kommunikáció, vagy az embereket körülvevő tárgykultúra szimbolikus jelentés tartalmait. A kultúra egészen szélsőséges, mindent magába foglaló definíciói – melyek szerint minden kultúra, amit az emberek tesznek, vagy, hogy a kultúra azon eljárások összessége, amelyek elviselhetővé teszik az életet – az empirikus vizsgálatok számára verifikálhatatlanok.

Bár az eddigiekből következik, mégis szeretném külön hangsúlyozni, hogy e kutatásnak nem volt célja a kultúra olyan értelmezésének tesztelése, mely szerint a kultúra célja vagy fő feladata az emberek azon képességeinek fejlesztése, mely alkalmasá teszi őket a társadalmi integrációra. Természetesen igen fontos, hogy legyenek olyan kutatások amelyek feltárják ezen képességek meglétét vagy hiányát, de e vizsgálat közvetlenül nem a társadalmi kirekesztettség vagy integráltság mértékének regisztrálása céljából született. Más kérdés, hogy közvetett módon erre vonatkozóan is tud ismereteket adni, hiszen azon embercsoportok egyébként óriási tömege, akik nem vesznek részt a szűk értelemezett kulturális tevékenységek egyikében sem, valószínűleg az élet más területein sem jeleskednek nagy jártasságban, feltehetően hiányt szenvednek mind a kapcsolatteremtés, mind az érdekérvényesítés, a tudás, a tanulás, mind az értés és a kommunikációs képességek terén is, mely képességek pedig

elengedhetetlenül szükségesek a társadalom bármely szegmensében való aktív részvételhez.

De ahelyett, hogy hosszasan sorolnánk tovább, hogy mi mindent nem tudunk, akartunk mérni, azt ismertetjük röviden, hogy mely témaköröket vizsgáltuk meg.

A kulturálódási tevékenységek, intézmények többféleképpen tipizálhatóak, csoportosíthatóak. Az utóbbi 10-15 év egyik legfontosabb fejleménye az volt, hogy a háztartások szórakoztató elektronikai eszköz ellátottsága rendkívül gyors mértékben nőtt. A videolejátszók, a hi-fi tornyok elterjedése után a cd és a dvd lejátszók hódítanak, lehetővé téve az otthoni kényelmes, nyugalmas és – a kimozdulás járulékos anyagi és időbeli ráfordításait (utazás, készülődés, plusz fogyasztás, stb.) is számbavéve – sokszor olcsóbb szórakozási, művelődési lehetőséget. Az otthon tehát a házon kívüli művelődési lehetőségek komoly konkurenciájává nőtte ki magát, ezért a kulturális fogyasztást is érdemes e szempont szerint (is) elemezni. Az otthon végezhető szórakozási, művelődési tevékenységek közül

- a könyv illetve újságolvasást,
- az internetezést,
- a zenehallgatást, valamint
- a rádióhallgatásra és a tévé nézésre fordított időt vettük számba.

Az otthonon kívüli kulturális intézmények illetve programok közül

- a színházak,
- a múzeumok, kiállítások,
- a komolyzene hangversenyei,
- a könnyűzenei koncertek,
- a mozik,
- a művelődési házak,
- a helyi és országos fesztiválok,
- a könyvesboltok,
- a könyvtárak

látogatottságát, a látogatások gyakoriságát mértük. Néhány esetben a különböző műfajok kedveltségét is feltérképeztük, így van információnk arról, hogy az emberek mely színházi műfajokat, milyen fajta kiállításokat, fesztiválokat vagy a művelődési házak esetében, milyen fajta programokat szeretnek, illetve szoktak látogatni.

A kultúrára, művelődésre a szabadidőnk terhére tudunk időt szakítani, amit azonban még számos más tevékenység is lefoglalhat. Ilyen értelemben a szabadidőért folyó harcban a művelődés, a kultúra „vetélytársai” a sport, a mozgás, a séta, a kirándulás csakúgy, mint a ház körüli kötelességből vagy hobbi-ból végzett tevékenységek, mint a kertészkedés, állatokkal való foglalkozás, a ház, a lakás csinosítása, barkácsolás, autószerelés. Vagy, mint ahogy e kutatásból kiderült, a legkedvesebb időtöltések a családdal és a barátokkal való találkozások, közös együttlétek. Vizsgáltuk tehát azt is, hogy a művelődéssel, kulturálódással konkurens tevékenységek az otthoni illetve a házon kívüli kultúrafogyasztással együtt milyen módon szerveződnek életmóddá vagy szabadidő eltöltési típusokká.

A felsoroltakon kívül még olyan témákat is érintett a kérdőív, mely segít értelmezni a különböző tevékenységek relatív fontosságát. Mérhetjük e fontosságot pénzben és közelíthetünk

az ideák, az értékek világa felől is. Az előző esetben azt vizsgáltuk, hogy milyen az otthoni, az otthonon kívüli kulturálódási lehetőségek illetve a nem kifejezetten kulturálódást szolgáló tevékenységekre fordított pénzösszegek megoszlása a családok szórakozásra fordított kiadásain belül. Az ideák világát pedig úgy mértük, hogy érdeklődtünk néhány általunk fontosnak tartott érték megítéléséről csakúgy, mint az emberek néhány önmagukra vonatkozó értékítéletéről.

A vizsgálat eredményei a „*Találkozások a kultúrával*” sorozatcím alatt, összesen hat kötetben jelennek meg:

1. A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban
2. A fesztiválok közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban
3. A budapestiek kulturálódási szokásai
4. Olvasási szokások, papír vagy képernyő? (munkacím)
5. A hagyományos és a tömegkultúra intézményeinek közönsége (A színházak, a komoly és könnyűzenei hangversenyek, a múzeumok, kiállítások és a mozik közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban – munka cím.)

6. Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások 2003-ban, összefoglaló (munkacím)

A hat füzetből négy már elkészült, de a további kettő is hamarosan hozzáférhetővé válik.

A következőkben az eddig elkészült elemzések főbb megállapításából álljon itt néhány:

– 1996 óta, bár nem mindenütt szignifikáns mértékben, de valamelyest nőtt a különféle kulturális intézményeket látogatók aránya, azaz ma többen járnak színházba, múzeumokba, könyvtárakba, könyvesboltba, moziba, könnyűzenei koncertekre, művelődési házakba, mint 1996-ban. A komolyzenei hangversenyek látogatottsága a legkisebb mértékben sem emelkedett, ezen a területen stagnálást regisztráltunk.

– Az 1996 óta eltelt hét évben vidéken általában kisebb mértékű volt a különféle kulturális tevékenységekben résztvevők arányának növekedése, mint a fővárosban, ezért nem csökkent jelentősen a Budapest és vidék között fennálló kulturális egyenlőtlenség. Volt olyan terület – a színház, a komolyzene és mozi – ahol szélesebbre nyílt, és volt – elsősorban a könnyűzene és a múzeumok – ahol valamelyest szűkült a rés. De a vidékiek körében 2003-ban sem a színház-, sem a mozi-, sem a múzeumok, sem a komolyzenei hangversenyek látogatóinak aránya nem éri el a budapestiek körében 1996-ban mért látogatói arányokat.

– A jellegzetesen és funkcionálisan a vidék számára kulturálódási, művelődési lehetőségeket nyújtó művelődési házak nem tudták a lemaradást kompenzálni, azaz nem mondhatjuk azt, hogy vidéken a művelődési házak közönsége nagyobb mértékben nőtt volna.

– Legnagyobb közeledés a vidék és fővárosa között a könnyűzenei koncertek látogatásában történt, de ez közel sem jelenti azt, hogy napjainkra már a vidéken élők között ugyanolyan arányú lenne a könnyűzenei koncertekre látogatók aránya, mint a budapestiek körében.

– A budapestiek két legkedvesebb időtöltése a családi és a baráti programok. A kultúrához köthető tevékenységek közül a könyvolvasás vezet, az „eljárós” programok közül pedig a mozi a legkedveltebb. A vidékiek preferencia sorrendjében is a családi és baráti programok állnak az első két helyen, de utána jelentősen különbözik a budapestiekétől. Harmadik helyezett nem a

könyvolvasás, hanem a tévénézés, és a kulturális tevékenységek mindegyikét 15-20 százalékponttal kevesebben jelölték kedvencként, mint a budapestiek.

– Mindenféle kulturális tevékenységben a fiatalok vesznek részt a legnagyobb arányban, ez részben az iskola befolyása miatt van így. 18 éves kor felett, az iskolából kikerülve csökken a kulturális aktivitás.

– A kulturális intézmények közül legnagyobb közönsége a művelődési háznak van, a lakosság több mint fele legalább egyszer megfordul egy év során valamelyik művelődési házban. A művelődési házak közönsége a legheterogénebb és ez az egyedüli kulturalközvetítő intézmény típus, melyet a vidékiek nagyobb arányban látogatnak, mint a fővárosiak. A művelődési házak látogatóinak összetétele az alacsonyabb társadalmi státuszú rétegek felé tolódott: a nők, a 8 általános végzettségűek, az 50 év feletti és legerősebben, a községekben élők aránya növekedett 1996 óta. Csökkent a fiatalok látogatási hajlandósága.

– A művelődési házak közönsége is rétegződik. A művelődési házak sokféle – kulturális, információ-átadó, szórakoztató és közösségteremtő-szervező – funkcióját megvalósító programjait a különböző társadalmi csoportok eltérő mértékben veszik igénybe. A kulturális programok a nők, a képzetesebb csoportok, a 40 év alattiak, valamint a városi lakosok körében a leglátogatottabbak, a különböző tanfolyamok, klubok, művészeti csoportok tevékenységébe a diplomások és az iskoláskorúak kapcsolódnak be az átlagosnál nagyobb arányban, a mulatságokat, a zenés-táncos szórakozási alkalmakat csakúgy, mint az olcsó vásárlási lehetőségeket az iskolázatlanabb rétegek látogatják az átlagosnál jobban.

– A sokféle országos szintű és helyi fesztivál közül a helyi fesztiválok, rendezvények (városnapok, falunapok, búcsú, különféle fűző versenyek, stb.) a leglátogatottabbak: 3,5 millió ember, a 14-70 évesek közel fele legalább egyszer részt vett az elmúlt év során valamilyen helyi rendezvényen.

– Összességében a kultúrára és szórakozásra fordított kiadások nagyjából fele-fele arányban oszlanak meg az otthon, illetve az azon kívül elköltött forintok között. Otthonon kívüli evésre-ivásra többet fordítunk, mint otthonon kívüli kulturálódásra. Ez implicit módon azt is mutatja, hogy nemcsak a pénz hiánya, hanem az eltérő preferenciák is okozhatják a kultúraközvetítő intézményektől való távolmaradást.

– Nagyon erős a magyar társadalomban az egyenlőtlenség és a státuszkristályosodás. A társadalom magas státuszú, iskolázott, jó jövedelmi helyzetű rétegei vesznek részt legnagyobb arányban a különböző kulturális tevékenységekben is, sőt aki kulturálisan aktív, az egyéb dolgot is a többiekénél nagyobb arányban végez: többen sportolnak, interneteznek, járnak vendéglőbe. Az új kor technikája, a számítógép és az internet egyelőre nem tűnik úgy, hogy csökkentené a fennálló különbségeket, sőt az internet-használati szokásokat jelentősen meghatározza a már meglévő olvasási kultúra. Az internetes olvasók többnyire azok közül kerülnek ki, akik könyveket is olvasnak. A könyvet egyáltalán nem olvasóknak pedig elsősorban többsége (94%-a) az interneten elérhető tartalmaknak sem jut a közelébe.

A kötetek elektronikus formában a www.erikanet.hu cím alatt is már (vagy majd) elérhetőek, olvashatóak csakúgy, mint az elmúlt évtized tényadatait, a kínálati oldalt bemutató, a KSH munkatársai, Bárdosi Mónika, Lakatos Gyuláné, és Varga Alajosné által összeállított elemzés, melynek címe: „*A kultúra helyzete Magyarországon a 90-es évek közepétől napjainkig, statisztikai adatok elemzése alapján*”.

INTERJÚ VARGA MELINDÁVAL,

a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályának vezetőjével

Varga Melinda főosztályvezető asszonnyal a beszélgetés a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályán készült, munkába lépése első napján, 2005. február 16-án.

– Főosztályvezető asszony, szeretném megkérdezni, milyen elképzelésekkel és a szakmát illetően milyen elvárásokkal érkezett ebbe a könnyűnek nem mondható pozícióba?

– Szeretnék mindent, ami érték, és a kollégák által nagyon jól megfogalmazott közművelődési fejlesztési stratégiát meghatározó tevékenység volt, erősíteni, minden értékteremtő támogatást, ami itt tapasztalható, kommunikálhatóvá tenni. Minden eszközzel és minél hatékonyabban eleget kell tgyünk a közművelődés érdekérvényesítésének. Azt szeretném, és gondolom, hogy a kollégáimmal ennek fontosságában meg tudunk egyezni, hogy minél inkább hallatnunk kell a hangunkat. Egy tágabban értelmezett közművelődésbe nagyon sokfajta tevékenység belefér. Ennek a kommunikálása is a mi fontos feladatunk. A közművelődés eddig is sok eredménnyel büszkélkedhetett, és még sokat is szeretnénk elérni. Ez akkor lesz igazán hatásos, ha az értelmiségi közbeszéd témája lesz a közművelődés.

– Az állása betöltéséhez pályáznia kellett, amelyhez nyilván végiggondolta a terület helyzetét, s kialakította a szakma jövőjével kapcsolatos véleményét. Hadd kérdezzen meg, mi a szakma egyik komoly kérdésével és problémájával, a regionális és kistérségi feladatokkal kapcsolatos elképzelése?

– A kulturális vidékfejlesztéssel foglalkozik a Közkincs Program. Ez az a kistérségi és regionális fejlesztés, melynek irányába szeretne az ágazat elmozdulni. Ennek a kiépítése folyik a Magyar Művelődési Intézet segítségével. A Közkincs Program szolgálná azt, hogy olyan szakemberképzés, olyan vidéki kulturális infrastrukturális fejlesztés történjen meg, amely lehetővé teszi, hogy a kistérségek, a települések, a régiók értékeinek megőrzésére építve és azt támogatva, tudjunk egy újfajta rendszert kidolgozni. Ennek az az alapja, hogy a döntési szinteket odáig vigyük, ahol a legpontosabban tudják megfogalmazni a helyi igényeket a kultúrával, a közművelődéssel, a vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberek.

– A közművelődésről szóló 97. évi törvény megújítására is sor fog kerülni. Ezzel kapcsolatosan is vannak konkrét elképzelései?

– Ezt mindenképpen szakmai egyeztetésnek kell megelőznie, de elsődleges célunk az ágazat érdekérvényesítésének erősítése lehet.

– Milyen szerepet szán a Magyar Művelődési Intézetnek abban a munkában, ami Önt segítené, és amit irányítani fog?

– A Magyar Művelődési Intézet a főosztály, a minisztérium háttérintézménye, a jövőben még inkább szeretnénk támaszkodni a kutatásokra, elemzésekre, adatszolgáltatásokra, és az Intézet lehet a szakmai egyeztetések fóruma. Napi, élő kapcsolatot szeretnék. Erősíteni kívánom az eddig már kialakult jó kapcsolatot a minisztérium, a főosztály és az intézet között. Szeretnék olyan napi, szakmai kapcsolatot, hogy a felmerülő kérdésekre közösen tudjuk megadni a válaszokat.

– Intézmények és civil szervezetek. Egy-egy vezető esetében óhatatlanul is hangsúly esik vagy az egyikre vagy a másikra. Hogy van ez az Ön esetében?

– Én úgy gondolom, a tevékenység az, amire valóban a hangsúlyt kell fektetni. A cél, és ami megvalósul, az a legfontosabb. Ennek érdekében horizontális együttműködést tudok elképzelni a szakmán belül és szakmán kívül is. A civileknek itt van óriási szerepük. Ezt a fajta együttműködést nélkülük nem tartom elképzelhetőnek. Vagy visszautalva a Közkincs Programra, a kulturális vidékfejlesztési programra, a civilek azok, akikre elsősorban támaszkodhatunk.

– Milyen előzmények után érkezett ide a minisztérium Közművelődési Főosztályára vezetőnek? Nyilván ez elég fontos lehet vezetési gyakorlata szempontjából.

– A kulturális irányítás, a kulturális élet elég nagy területét sikerült megismernem. Voltam az egri – akkor még – Ifjúsági ház munkatársa, illetve igazgató helyettese. Később az egri színháznál dolgoztam művészeti főtárgyként, ennek köszönhetően sikerült jól megismerni a művészeti életnek ezt a fontos ágát is, és nagyon sok mindent lehetett ott tanulni. Aztán később az Ifjúsági ház Művészetek házává és kht-vá alakult, ennek az ügyvezetését láttam el. Nagyon szép időszaknak tartom ezt az életemnek, és szakmailag az egyik legfontosabbnak. Nagyon sokat tapasztaltam, egészen odáig, hogy egy intézménynek és egy Kht-nak az ügyvezetése mit jelent, s mit jelent az emberekkel való törődés. Az utóbbi két évben a Főpolgármesteri Hivatalban dolgoztam, az oktatási-kulturális főpolgármester helyettesi iroda vezetőjeként. Itt ismerkedtem meg a közigazgatással, és itt szerezhettem tapasztalatokat arról is, hogy Budapest kulturális élete miben hasonlít és különbözik a vidékétől.

– Mondana erről valamit kicsit részletesebben?

– A hasonlóságot abban látom, hogy Budapestről is csak kerültenként, ha tetszik régiókként lehet beszélni. Egészen más problémákkal találkozik a fenntartó és maga az intézménylátogató, a kultúrafogyasztó mondjuk a peremkerületekben, és mással a belvárosban, a különböző lakóövezetekben. Ebből a szempontból is érdekes volt a 96-os vizsgálat, de a 2003-as is tartalmazza ezeket a különbségeket. Tehát ez olyan, mint az ország kicsiben. Jól érzékelhető a kerületi művelődési házak problematikája, látni lehet az úgynevezett magas művészeti és az ún. köz-kulturális értékeket közvetítő intézmények viszonyát. Tudomásul kell vennünk, hogy új problémák és új feladatok járnak azzal, ha megjelenik a palettán pl.: a Fonó, a Kultiplx, stb. Fontos tudni, hogy milyen közönségük van, és hogy ezek az új jelenségek hogyan hatnak a hagyományos kultúra közvetítésre vagy az intézményi formákra. Hogy a közönség – esetleg – hogyan rétegződik át.

Nagyon fontos különbség Budapest és vidék között, hogy vidéken egy művelődési háznak, egy közösségi háznak – az elnevezés úgy gondolom mindegy, mert a tevékenység a fontos – együtt kell lennie az Operaháznak, a Nemzeti Színháznak, a Trafónak, a Kultiplxnek, a Múcsarnoknak, stb. Tehát minden igényt szolgálnia kell. Budapesten szakosodtak az intézmények.

Ebből következik, hogy egészen más finanszírozási rendszerben kell gondolkodni egy vidéki támogatást illetően, vagy egy vidéki önkormányzatnak, mint a budapestinek.

– *És vajon az is elképzelhető lesz egyszer, hogy olyan anyagi adottságai lesznek egy települési önkormányzatnak, hogy a kultúrát is képes lesz érdemben támogatni?*

– Úgy gondolom, akkor kerül a realitás kicsit közelebb az álomhoz, ha a helyi önkormányzat tud a helyi vállalkozókkal kapcsolatot kialakítani. Az érdekeltségi rendszert irányítva persze, hogy érdemes legyen támogatniuk a kulturális kezdeményezéseket, vagy segíteniük a már létrejött kulturális értékek megőrzését. Olyan lokális tudatot és egy olyan helyi értékeket megbecsülő közeget kell kialakítani, hogy az ottani vállalkozók és az ott élők magukénak érezzék azt a kulturális értéket, ami ott létrejön. Tudnia kell, hogy nekik is fontos, hogy a fiatal ott maradjon abban a városban, abban a faluban, esélye van rá, hogy pl. az ő munkajerejük lesz. De ehhez az kell, hogy a város-lakó vagy a faluban élő érezze jól magát este, ha elmegy szórakozni, ha meg akar nézni egy filmet, vagy ha be akar kapcsolódni az internetbe. Megtehesse, hogy közösséget hoz létre, vagy bekapcsolódik olyan közösségekbe, ahol jól érzi magát. Ez legyen érdeke a vállalkozónak is. És ismét elmondom, hogy fontosnak tartom munkánk horizontális jellegét. Ugyanis amelyik szakma nem tud kapcsolódni a többi szakterülethez, a vidékfejlesztéshez, az oktatáshoz, stb., annak kevés az esélye a fejlődésre, az életben maradásra. A mi jövőnket az segítheti, ha különböző szálakkal kapcsolódunk a társmintisztériumokhoz, a társ szakterületekhez.

– *Van a közművelődésben valami, ami egy kicsit a szívtügyének mondható?*

– Nekem a közművelődés egésze a szívtügyem, s azért, mert minden erre épül. Aki részt vesz a közművelődésben, legyen az közönség, közvetítő vagy a művész, ismeretterjesztő, abból lehet a lakóhelyén elégedett, ott lakni szerető ember. Elégedett az az ember, aki részese valamilyen alkotó folyamatnak. Az ő gyerekei is – hozzá hasonlóan – közösségbe járnak, és nem olyanba, ahol a szülőnek féltenie kell. A teljes élethez a közművelődés minden ágával kapcsolódunk.

– *Hogy képzeled a munkáját? A minisztériumban 8-16 óráig, vagy mozgalmassabban?*

– Mindenképpen mozgalmassan, mert ezzel vagyok megfer-tőzve. A munkaidőm soha nem 8-16 óráig tartott. Intézményi és kht-s koromban sem. Elszigetelődve nem lehet jó döntéseket hozni. A jó döntésekhez az kell, hogy ismerjük jól a terepet. Tudjuk a helyi viszonyokat. Ügyeket intézni kell, itt helyt kell állni akár 8-4-ig. De amikor fontos dologban a véleményt kell alkotni, azt nem lehet csupán egy irodából, Budapestről épít-keve megtenni, csakis minél több információ ismeretében.

– *Kicsit személyesebb kérdés. Van-e erre módja? Nem várja-e outhon család?*

– Nagyon nagy szerencsém, hogy a családom mindenben támogat. Nem dolgozhatnék kulturális területen, ha ők nem állnának mögöttem. És jószerivel felnőtt gyerekeim vannak. Az egyik főiskolás, a másik gimnazista, két lányom van, ők már azért elég önállóak is. A férjem maximálisan társ, szintén kultúrával megfertőződve. Nekik az a jó, ha egy jókedvű anya és

egy jókedvű feleség megy haza. Tehát rám bízzák a rám vonatkozó döntéseket, az ilyen jellegű súlyokat nem veszik le a vállamról, de abban sokat segítenek, hogy az elképzeléseimnek megfelelően tudjak dolgozni.

Mátyus Aliz

SZERZŐINK

Bischofné Hesinger Katalin 1964-ben született Szentgotthárdon, a zalalövői „Salla” Művelődési Központ, Könyvtár és Alapfokú Művészeti Iskola művelődésszervezője.

Dudás Katalin 1969-ben született Budapesten. Szociológus, a Magyar Művelődési Intézet Kutatási, Kutatásszervezési Igazgatóságának tudományos munkatársa.

Fábián Judit 1951-ben született Devecserben. Népművelő, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet igazgatóhelyettese.

G. Furulyás Katalin 1967-ben született Budapesten. Szociológus, a Magyar Művelődési Intézet Kutatási, Kutatásszervezési Igazgatóságának tudományos munkatársa.

Hunyadi Zsuzsa 1955-ben született Budapesten, szociológus, a Magyar Művelődési Intézet Kutatási és Kutatásszervezési Igazgatóságának tudományos munkatársa.

Kiss Ernő 1954-ben született Szegeden. Népművelő. A szegedi Bálint Sándor Művelődési Ház igazgatója.

Kormány Margit 1935-ben született Budapesten a VIII. kerületben. Nyugdíjas pedagógus.

Lipp Márta 1948-ban született Balatonfőkajáron. A Magyar Művelődési Intézet Kutatási, Kutatásszervezési Igazgatóságának tudományos munkatársa.

Mátyus Aliz 1948-ban született Zalalövön. Író, népművelő, szociológus. A Magyar Művelődési Intézet Szín – Közösségi Művelődés című folyóiratának főszerkesztője.

Pap István 1942-ben született Gyomán. Tanár, népművelő, szakképzett terület- és településfejlesztő. A Békés Megyei Művelődési Központ igazgatója, a Terület- és Településfejlesztők Országos Egyesületének alelnöke.

Tóth Zsóka 1950-ben született Dunaalmáson. Népművelő, előadóművész, a Magyar Művelődési Intézet igazgató helyettese.

Tóth Zsuzsanna 1953-ban született Sátoraljaújhelyen. Színházpedagógus, előadóművész. A Magyar Művelődési Intézet Művészeti Programok Főosztályának vezetője.

Ferencz Zsuzsanna

Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Veszprém

Wlassics Gyula – díj

Ferencz Zsuzsanna neve különösen a versbarátok körében cseng ismerősen, akár versmondó, alkotó, hallgató is legyen az. Irodalompartoló tevékenységét nagyra értékelik szűkebb hazájában és szélesebb körben egyaránt.

Szerencsésnek mondhatja magát, hisz 30 éves szakmai életútja során ennek a szakterületnek a gondozójaként teljesíthette ki magát leginkább.

A népművelés elméletével munkája mellett ismerkedhetett meg, miközben a gyakorlatban már művészeti előadóként tevékenykedett az Építők Művelődési Házában 1974-81-ig. Ez idő alatt fejezte be tanulmányait az egri Ho Si Minh Tanítóképző Főiskola SZOT Központi Iskolára kihelyezett tagozatán, majd kiegészítő államvizsgával népművelés – könyvtár szakos diplomát szerzett.

Több mint két évtizedet töltött szakszervezeti, vállalati művelődési intézményekben (Építők Művelődési Háza, Dunántúli Vízügyi Építő Vállalat, Szakszervezetek Megyei Könyvtára és Művelődési Háza), miközben nagy gyakorlatot és tapasztalatot szerzett az amatőr művészeti területeken, az andragógiában, a különböző szintű rendezvények szervezésében. Tevékenysége során – maig működőképes – szakmai és közösségi kapcsolatrendszert épített ki.

1995-től a veszprémi Városi Művelődési Központ munkatársa. Ebben az intézményben is folytatta elismerésre méltó irodalompartoló tevékenységét, amelynek középpontjában a vers- és prózamondó versenyek gazdag kínálata áll, minden korosztályt felölelve.

Ferencz Zsuzsa, aki hosszú éveken keresztül a munkásversmondó találkozókban kinövő megyei versmondó versenyek gazdája volt, új munkahelyére is átmentette azokat az alkotó köröket, versbarátokat, szakembereket, akik a Szakszervezetek Művelődési Háza kötelékében tevékenykedtek.

Odaadó buzgólkodásának köszönhetően egyre bővül a verset

és prózát tolmácsolók száma a különböző korosztályok körében.

Rendszeresen szervezi a helyi-regionális versenyeket. Nevéhez fűződik az országos, sőt határainkon is átfelölő „Örök pódiumon” című vers- és prózamondó verseny életre hívása és eszenkénti lebonyolítása, amellyel Pintér Tibor, pár éve elhunyt, neves helyi előadóművész kultuszát ápolja.

Nélkülözhetetlen támasza a Váci Mihály Irodalmi Színpadnak. A tehetséggondozást is felvállalva több mint húsz eszen-deje gyermek és ifjúsági versmondó táborokat szervez.

Emellett lelkes népszerűsítője a kortárs magyar irodalomnak. A rendszeresen ismétlődő, s mindig megújulni képes programok fémjelzik ezt. Így a Veszprémi Pódium sorozat, az ifró-olvasótalálkozók, könyvpremierek, a város kulturális kínálatából hiányzó kortárs kamaradarabok bemutatása.

Irodalomszervező tevékenysége mellett kilenc nyugdíjas klub számíthat a segítségére, valamint szervezi a „szépkorúak” városi művészeti bemutatóit, szabadegyetemeit és egyéb közösségi rendezvényeit.

Több évtizedes szakmai tapasztalatát a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma közművelődési szakértőjeként is kamatoztatja.

10 éve tagja a Magyar Versmondók Egyesülete országos elnökségének, és 5 éve látja el a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Veszprém Megyei Tagozatának titkári teendőit.

Kiemelkedő szakmai munkáját 1998 októberében közművelődési tanácsosi, 2000-ben főtanácsosi cím odaítélésével ismer-te el a Városi Művelődési Központ.

2003-ban kimagasló irodalomnépszerűsítő tevékenységéért Radnóti-díjban részesült.

Ferencz Zsuzsanna eddigi pályafutása, tevékenysége ékes bizonyítéka annak, hogyan lehet a XX. sz. végén, a XXI. sz. elején megszerettetni az irodalmat, a verset fiatalok és idősebbek körében egyaránt.

Fabián Judit

Fodor Mihály

a *bagi Fapihe* gyermekszínhátszó Csoport vezetője, rendezője

Csokonai Vitéz Mihály közösségi díj

„A magyar gyermekszínhátszó módszertani megújításáért, magas színvonalú produkciók bemutatásáért, az alsó tagozaton tanulók verskultúrájáért, a folyamatos és példászerű közösség-építő tevékenységért” – ezekkel a szavakkal terjesztették fel a díjra az elmúlt évtizedek egyik legkiemelkedőbb gyermekszínhátszó csoportját, amely az országos gyermekszínhátszó fesztiválokou mindig az egyik legjobban szereplő, arany minősítésű előadások sokaságát létrehozó társaság.

Fodor Mihály pedagógiai, gyermekszínhátszó, nevelési és drámapedagógiai szempontból is jelentős munkát folytat.

A *Fapihe* csoport nevét egy Kiss Anna versből merítette, amelyben a folyamatos történések közben az ástott kút mélyébből időnként felbukkan egy fahal, körbenéz, és a következő sum-

más véleményt tátogja: „Mi a fapihe!” ... és újra alábukik a mélységbe.

Gabnai Katalin, az egyik ajánló, költői tömörségű mondatokban fogalmaz. Ebből idézünk:

„Fodor Mihálynak, a *bagi iskolaigazgatónak*, külön rendelésre szűlnék ilyen istenáldotta tehetségű színhátszó gyerekeket az anyák.” ... Miért? „... a *bagi* gyerekek és felnőttek mellett van egy ember, aki után igazodni lehet. Páratlan minőségérzéke, irodalmi érzékenysége, forma-tudása és szívóssága minden helyzetben védehmet adó emberi-apai erővel társulva tette lehetővé, hogy a közoktatás és a közélet viharaiban is meg tudott maradni olyan nevelőnek, aki körül biztonság és fény van, és aki köré – több mint húsz éve már – boldog emberi közösség szerveződik.”

Az 1981-től folyamatosan működő csoport – igaz, változó tagsággal, hiszen gyerekekről van szó – igazi értéke Bagnak.

HOMÁLYOS TÜKÖR ÁLTAL¹...

Portréféle Fodor Mihályról

Képek a tükörben...

Csupa „merekv” fekete-fehér ünneplőbe öltöztetett gyerek. A mese mégiscsak egészen színes – póztalanul. Gyerekek játszanak felszabadultan egy színpadon, s játékuuk már-már eszköztelen, mégis annyira hiteles, hogy máig őrzöm a végső „poént”: „– hát értem én, hát értem én... itt egy leány, ott egy legény...”

Tatabánya, pillesztő meleg, május délután. Éppen-teljes lombját-bontott nagy fa alatt – talán gesztenye? –, csenevész bokrocscák között üldögel egy faun. Inas, magas, szakállas, huncutul csillog a szeme – tipikusan görög, s ugyanakkor ősmagyarának látszik. Kora? Valahol harmincöt és hatvan között – megállapítani nehéz. Furulyázik – verssorokat mond... gyerekek gyűlnek köré, mintha kisbárányai lennének... A kép már-már édeskés.

Megint csak színpad. Vörös üstökű gyerek játssza a gonosz kiscigömböcöt, aki – miközben együtt kocognak be a gazdával nagy mókásan, lábuk közé kapott lócéval – szinte mindenkit felfal a végére... Horror – magyar népmese módra. Humor, pontos játékok, furulyaszó és ritmushangszerek...

Miért érzem, hogy különleges gyerekek?

Fodor Misi áll a színpadon. Töpreng. Gyerekek szaladnak köré, sűrögnek, forognak, rendezkednek. Szeretik. És látszik, ahogy futó simogatást kap egy-egy buksi fej, igencsak jóba vannak. Miért csodálkozom hát, hogy nevetéstől sírom le a szemfeszéskemet, amikor elkezdődik a műsor, és nonszenszeket mondanak?

Aztán csak ül egy asztalnál. Háta mögött üvegtéglákon átragyog az augusztus délutáni nap. Mögötte fényes-zöld virágok. És beszél. Beszélgetünk. Tisztul a kép...

Szavakat dobálok felé, kíváncsian, mit válaszol. Azt gondolom, sok bennünk a hasonlóság – ettől persze nehezebb megfejteni őt. Mit tudtam róla eddig? Pedagógus, gyermekszínjátszó rendező. Sokszor találkoztunk a Weöres Sándor gyermekszínjátszó találkozó különféle fordulói – mindig nagyon jó benyomást tett rám. Tudom, tudtam, hogy a helyi közéletben, Bagon szerepet is vállal – bár nehéz róla elképzelem, hogy kardos-harcos képviselő. De azt is tudom, hogy több cikluson át tartja iskolaigazgatói posztját – noha érték, érik támadások, főleg a nagy létszámú roma tanulóréteg kapcsán. Milyen ember ő – és hogyan lett ilyen?

S miközben kérdezgetem, egyre többet beszélek magamról. Kinyit, elvarázsol, bevallom, a magnószalag vége felé többet beszélek, mint ő, pedig általában igen fegyelmezett vagyok. (Kívágtam.)

Mi hát a tiuka? Gyerekkor? – Mi jut eszedbe a gyerekkorról?

Szabadság. Végtelen szabadság. Egy mező, egy hatalmas pusztaság szélén, afféle sorházban laktunk. Képzeld el egy óriási libalegelőt, ahol tengeteg gyerek volt. Keresztül-kasul jártunk rajta, játszottunk, fociztunk, tereltük a birkákat. Silőgödrök

voltak, azokban ugráltunk... Nagy jegenyék sorjáltak arra, amiket persze megmásztunk. Mindez Hajdúdorogon történt... Úgy nőttem fel, tízéves koromig, hogy nem volt villany, csak petróleumlámpa... És akkor még divat volt a tanyázás. A szomszédok átjártak egymáshoz, minden este máshova mentek „tanyázni”. A csikósparhelt lángja világított, égett a petróleumlámpa, beszélgettek, szotyiztak vagy melóztak valamit, kukoricát morzsolnak... Nagyon romantikus gyerekkorom volt. És élt ott egy Trészka néni nevű idősebb szomszéd, akit nagyon szerettem, mert imádtam hallgatni. Igen gyors beszédű asszony volt, rengeteget mesélt. Több történetre ma is emlékszem...

– Hányan voltak testvérek?

– Én tulajdonképpen egyke vagyok, bár 18 éves koromig nem is tudtam, hogy a két bátyám csak féltestvérem. Az ő édesanyjuk meghalt, és apu akkor vette el az én anyukámat. Az egyik kilenc, a másik hét évvel idősebb, mint én. Gondolhatod, mennyit gyűrtak, gyömöszöltek, játszottak velem; bár anya mesélte, hogy volt olyan, hogy focizni akartak menni, csak hogy éppen rájuk voltam bízva, vigyázzanak rám. Erre megcsipkődtek, én elkezdtem bőgni, anyukám odaszaladt – így ők mehettek játszani, focizni...

– Mi volt a kedvenc játékod?

– Nagyon sokáig szoptam az ujjamat, és anyukám már szeretett volna leszoktatni erről... Akkoriban voltak olyan kis játékok-zongorák, nem tudom, emlékszel-e... Az egyik kislánynál láttam egyszer, és mondtam az anyukámnak, hogy ha kapok egy ilyet, abba hagyom az ujjszopást... Megkaptam. Hát ezt a zongorát nagyon szerettem. Mindig is jól esett nekem valamin pötyörészni, valamit verni, zongorán, dobon, fadarabokat ütögetni össze, élveztem a ritmust, a hangzást... Édesanyám vett később egy tangóharmonikát is, hátha megtanulok rajta játszani. Cipel szorgalmasan az órákra, mert nagyon messze laktunk az iskolától... De nem tanultam meg tangóharmonikázni (*hamiskásan mosolyog*). Valahogy nem tudtam kijönni a tanár bácsival. A zenét szeretem. Furulyázni úgy-ahogy megtanultam, és néhány akkordot tudok gitáron is, ha muszáj, akkor elpengetem. Igen, a zenét, azt nagyon szeretem.

– Milyen tanuló voltál?

– Egészen hetedikos koromig kitűnő tanuló voltam, nyolcadikban már nem, gimnáziumban aztán kifejezetten nem. Talán, mert túl sok minden érdekelt. Sportoltam, verset mondtam, írtam – újságot írtunk. Görömbei András volt a magyartanárom. Ő nagyon szeretett engem. Már elsőben összefogtunk, hogy legyen egy iskolai újságunk. Aztán Kertész László tanított, azóta sajnos meghalt, ő költő tanár volt, nála kezdtem színjátszani igazából. Elütötte egy teherautó.

Őket, meg ezeket a dolgokat nagyon szerettem. Verset mondtam – sokat jártam versmondó versenyekre. Imádtam őket, már általános iskolás koromban is. Szerencsére a fizika tanárnő is lelkes híve volt a kultúrának, és megbocsátotta, hogy nem tudtam igazán a fizikát. De hát igen gyengén érettségiztem. Közepesen. Ezzel hova lehetett menni, sehová. Így aztán egy ideig voltam én kocsmáros-inas is. Aztán később csak kivakaródtam, elvégeztem a tanítóképzőt. (*Elgondolkodik.*) Nagyon szerettem volna népművelő lenni, és próbálkoztam is két évig Hajdúdorogon. Ott ismerkedtem meg a feleségemmel. Gyakorlaton volt, Debrecenben végzett. Csak hogy igazán a népművelőség sehogy se jött nekem össze, azt hiszem, nagyon önállótlan voltam. Nagyobb feladatokat nem mertek rám bízni, olyan kis esetlenkének ítélték. Aztán kikerültem egy tanyára

¹ Részletek a Drámapedagógiai Magazin 2004/2 számában azonos címen megjelent írásból.

tanítani, képesítés nélkül. Úgy hívták, Görögkút. Hajdúdorog–Görögkút. Képzeld el, ez kb. 17 kilométerre volt a falutól. Hajnalban felszálltam egy munkásokat szállító, ponyvás teherautóra – ez vitte a téesz-majorságba az embereket... Mentünk tíz kilométert a kocsival, ott leszálltam, és három vagy négy dőlőn át még gyalogoltam az iskoláig. Előfordult, hogy napokig kint voltam, volt ott egy kis lakásom. Egytől nyolc osztályosig mindenféle korosztályt – természetesen együtt – tanítottam.

– Milyen volt ez az időszak? Embert próbáló lehetett...

– Az volt, de szerencsére akadt segítségem. Vasárnaponként egy másik tanyai részen dolgozó tanító bácsival összeültünk, és heti-terveket készítettünk, s az alapján tanítottam. De azt is el kell mondanom neked, hogy azok a tanyasi gyerekek, olyanok voltak, mint a mesében. Rendkívül szorgalmasak, tanulásban, de munkában is. És akkor valahogy olyan élet volt – ez 75-ben lehetett – hogy mindenki vágyott valamit tenni... Rengeteg fiatal volt a tanyán. Egyedül az iskolának volt aggregátora, ott lehetett áramhoz jutni. Mi ezt kihasználtuk.

A téesztől kértünk benzint, és szombat esténként bulit rendeztem a fiataloknak. Hallgattuk a zenét, kiderült, hogy valaki tud tangóharmonikázni, remekül szórakoztunk. Nagyon jól összebarátkoztam ott egy év alatt a tanyasiakkal. Sokat segítettek nekem, igaz, én is sokat segítettem nekik. Volt úgy, hogy éjszaka mentem disznót felrakni kocsira, kukoricát törtünk, szóval mindent... (Az ismerős mosoly felehangon.)

– És a költészet, mikor érintett meg?

– A költészet, az először Petőfi volt, egészen kicsi koromban. Édesanyámtól kaptam karácsonyra egy Petőfi kötetet – talán emlékszel rá, fehér vászonkötésű kiadás, pirossal volt ráírva Petőfi neve. Ő volt az első költő, akivel találkoztam. (Egy pillanatra mintha áhítatot látnék az arcán, aztán hirtelen váltás.) De nem mondhatnám, hogy el voltam ájulva tőle, nem nagyon szerettem Petőfit, talán túl erős volt nekem. Később jött Váci. Általános iskolás koromban Vácit nagyon szerettem. Szavaltam is a verseit, a *Mindenütt otthon*... például. Személyesen is találkoztam vele gimnazista koromban. Említettem már Kertész Lászlót – az ő révén a környéki költőket ismertük, Rátkóval egészen személyes kapcsolatom volt. Aztán persze jött József Attila. Második gimnazista voltam, mikor végigolvastam a kötetét... De akit nagyon szerettem és sokat mondtam, az Bari Károly. Ő ráadásul velem egykorú lehetett, ha jól emlékszem, tizenhét évesen jelent meg az első kötete – és én rácsodálkoztam... Rendkívül bonyolult képei voltak.

– Szerelem?

– Ő, a szerelem... (Most egészen komoly.) Hatodikos voltam, mikor egy kislányba nagyon szerelmes lettem. Marikának hívták, de már nem tudom, milyen Marika volt. Persze semmilyen kapcsolat nem lehetett közöttünk, szerintem ő észre sem vett. Aztán később volt egy Erzsike, érdekes módon, Fodor Erzsike, névrokon, akivel annyi történt, hogy kézen fogva sétáltunk... a legelőn. Már gimnazista voltam, elsős, amikor rettenetesen beleszerettem egy negyedikes lányba. Hát az katasztrófa volt, mert az engem egy év alatt tajra vágott... De tényleg, nagyon keményen, szinte belehaltam. Aztán egy évfolyam, egy lány... és mindég engem hagytak ott. (Most együtt nevetünk, én kicsit hitetlenül.) Na, nem, várjál, egy kislány volt, akit én hagytam ott. Ezután sokáig rövid kapcsolatok, majd találkoztam a feleségemmel. Az nagyon erős hatású találkozás volt. Huszonhét éve vagyunk együtt...

– Utazás?

– Nem. Nem szeretek utazni. (Afféle grimaszolós, de őszintének látszó enyhe undort látok rajta.)

De elmondom, hogy voltam a gyönyörű Prágában... amit nagyon-nagyon szerettem. Sokszor emlékszem rá vissza... Ez még persze az átkosban volt, 84-ben talán, fiatalember voltam, megmaradtak bennem képek arról, hogy milyen kellemes volt... Jártam Rómában, a Vatikánban, Grazban, Németországban... főleg testvérvárosi kapcsolatok révén. Aztán Beregszászon is jártam, meg Erdélyben. Szlovákiában is. Itthon inkább csak muszájból utaztam. Nem, nem szeretek utazni, inkább otthonülő vagyok.

– Ajándék? Volt valami olyan ajándék; élettől, bányától, amit mindig megőrzöl? A zongorát leszámítva, amitől leszoktál az ujjszopásról... (Most én mosolygok kicsit...)

– Van az emlékeimben egy pécsi díj, egy boszorkány, aki reptül egy seprűn. Egy kerámia – azt nagyon szerettem. Meg egy könyv, a Kalevala. Most keresem a tárgyakat, tudod, mert általában inkább csak virágot, nagyon sok virágot kapok... (Ez a gyönyörű zöld itt, a hátam mögött, szintén ajándék.) De az egyik első csoportomtól, amikor elbúcsúztunk – ők már olyan nagyok, hogy tanítani fogom a gyerekeket –, kaptam egy Kalevalát. Gyönyörű kiadás volt, és mindegyikük aláírta nekem...

– Kittiintetés. Volt-e olyan, amire büszke vagy?

– Még a Népművelési Intézettől kaptunk egy nívódíjat. Hát erre büszkék voltunk. Vannak persze miniszteri dicséretetek, egyéb díjak. De ez a nívódíj... Ez afféle igazi művészeti díj volt. Az az intézmény adta, amelyik akkor nagyon fontos volt. Nekem egyébként nagyon sokat segített az az intézmény. (Népművelési Intézet – T. Zs.) Elsősorban, ugye, a rendezőképzésben. Abból tanultunk mindent, két-három évesek voltak a tanfolyamok, nyaranta intenzív tábor – és mindenki nagyon komolyan vett minket a neves oktatók közül... Montágh Imre is, Máté Lajos, Gabnai Kati, Debreczeni, Nánay, Dúró... mindenki. Halál komolyan vettek minket, fontosak voltunk a számukra... Ez valahol nagy elismerés volt.

– Pedagógusként kaptál elismeréseket?

– Miniszteri dicséretet, Kiváló tanító címet... 1990 óta vagyok igazgató. Ez is elismerés, nem?

– Milyen a kapcsolatod a többiekkel; színjátszó rendezőkkel, drámapedagógusokkal?

– Vannak barátaim. Ilyenek például a Pest-megyei színjátszó csoportvezetők... Kiss Tibi, Lapu Mari – legjobban talán őket szeretem, mert nagyon hasonló módon gondolkodunk. Tibivel sokat birkózunk, ám ettől ő még barát. De ott van Papp Gábor, Jancsó Saci...

– Én többek mellett nagyon szerettem egy műsorodat, emlékeztet a számomra; amit nonszensz versekből szerkesztettél... Te melyik műsorodat szeretted a legjobban?

– Ezt én is nagyon szerettem. Benne volt a kislányom is, akkor volt elsős. Meg nagyon szerettem az első Gömböcöt. A Kiskondást is...

– Ez afféle „tök” banális kérdés; ha kívánhatnál hármat a jó tündértől, mi lenne az? (Hosszú, hosszú csönd.)

– Én szeretnék úgy megöregedni, hogy körülöttem legyen a családom. Talán úgy jobb, hogy a családommal együtt boldogan megöregedni... Magamra vonatkoztatva még azt, hogy szeretnék úgy nyugdíjas lenni, hogy sokáig dolgozhassak még...

Szabadon, nem ilyen kötötten. A harmadik pedig, amit kívánék, a nyugalom. Hogy ne legyenek félelmeink... A betegségtől félek például, aggódom, hogy a gyerekeim ne legyenek beteg. Akkor a többi már majd csak megoldom valahogy... Nekem egyébként nagy szerencsém van ezzel a két lánygyerekekkel, mert nagyon jó gyerekek. Szorgalmasak, rendesek – nem okoznak gondot... Nagy mázli ám ez. Kifoghattam volna akármilyen kis rosszcsontokat is, aztán megdöglök... Mert nem könnyű dolog a nevelés. De mi szerencsére egy stabil értékrend szerint élünk. A gyerekeink azt látják, hogy beszélgetünk, hangosan gondolkodunk, olvasunk, nem élünk kicsapongó életet. És a színjátás, ami megfertőzte őket, igen jó elfoglaltság. Sikerük van, el tudnak menni együtt találkozókra, táborba. A nagylányomnak például a barátai is színjátás, így nem került bele egy diszkózó, ilyenező-olyanozó hisztériába, hanem olyan társasága van, ami építő; színházba, moziba, múzeumba járnak, együtt buliznak...

– Alapjában véve szerencsés ember vagy?

– Jaj, nagyon! Nagyon szerencsés. Már a szüleimmel is. Anyukám nyolcvannégy éves korában halt meg, apukám még él, nyolcvanhét éves. A mama nem járt el dolgozni, minket nevelt. És mindig énekelt. Anyám mindig, mindig énekelt. (Elhomályosodik a szeme.) Bár az is lehet, hogy akkoriban minden anya énekelt. Apámat ritkán láttam, mert a munkája gyakran elvitte, már amikor hetedikes voltam, akkor került haza. Igazából nehezen is értett engem meg, inkább csak a két nagyobb fiát, akivel együtt dolgozott. El is hessegetett engem, mint legkisebbet, nem nagyon volt alkalmam ellesni férfias fortélyokat. Anyámtól viszont megtanultam mindent; főzni, tyúkot vágni, mindent. Az anyai ág a művészkedő ág, ott sok festető, jól rajzoló fiú van. Az apai ág meg nagyon erős, konok, elszánt. Ez a kettő keveredik bennem. Valószínűleg a kicsi gyerekkoromból maradt élményeim is szerencsésé tesznek; én görög-katolikus vagyok, egy görög-katolikus mise, az pedig egy óriási szertartás, nagy művészeti élmény egy gyereknek. Gondol-

lom én, hogy abból nagyon sokat tanulhattam. Bennem valamiféle arányérzék, ritmusokat alakított ki, vagy valamiféle igényességet oltott belém... Ebben nőtem fel. Az persze más kérdés, hogy amikor kamaszodtam, mindig megbeszéltük, ki megy matinéra, ki misére – és elmeséltük egymásnak –, mert Fodor nagyanyám mindig számon kérte, hogy mi történt a misén, be kellett számolni... De nem gyakorlom a vallásomat, és lelkületileg talán evangélikus vagyok inkább.

– Most a helyeden vagy, Misi?

– Azt gondolom, igen. Bár nagyon szeretem a paraszti életformát – csak nem élhetem. Persze kipirgálok kicsit a ház körül, meg levágom a csirkéket... De ez nem normális, hogy az ember fél feje erre néz, a másik fele meg arra. Szívesen élnék forgóban egy tanyán; nyáron ott, télen itt... Katus lányom kérdezte a múltkor, hogy mi lenne a véleményem egy ilyenről...

Ő nagyon szereti az állatokat, afféle kreatív ember, mindig kitalál mindenfélét. A nyüzsgést, azt nagyon nem szeretem, nem szeretem Budapestet sem. Ha fel kell mennem, nekem az egy program. Nem szeretem Pestet. Pedig jószerivel csak a Marczibányi térre járok. Én már Bagon is azt érzem, hogy túl közel van Pest... Ha még az ország keleti fele felé, biztosan érzed, hogy nyugodtabbak, kedvesebbek az emberek. Hát én ott voltam otthon sokáig.

Elmélázik, én is, nem találom az utolsó kérdést. Felesége, Éva éppen hozná a frissen sült kenyeret, házi kovászos uborkával – amit iszonytató módon megkívánok –, de rohannom kell, elfecsegtük a délutánt. Az üvegtéglákon már vörösödik a nap fénye, én az autópályára gondolok, ahol bizonyosan dugó lesz, meg arra, hogy tényleg, milyen jó volt a Felső-Tiszánál, ahonnan néhány napja jöttem. Az ottani alkonyok voltak ilyen békések, és az ottani emberek ilyen meggyőzően nyugodtak, nyitottak, szeretetreméltók.

Még kikísér a kapuig, így a tükörben, az utolsó képen, integet...

Tóth Zsuzsanna

Horváth Viola

a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet igazgatója

Bessenyei György – díj (2004)

Ezüstgyűrű – díj (2005)

Horváth Viola állami kitüntetéséhez az intézmény új székházának avatóján, 2004. augusztus 20-án gratulálhattak munkatársai, barátai, tisztelői.

A civil szakmai szervezet (MIOSZ) elismerését pedig a Megyeháza Szent István-termében vehette át a díjkiosztás alkalmából szervezett bensőséges ünnepségen, a Magyar Kultúra Napján, 22 évvel azután, hogy „örökre eljegyezte” magát a népművelő hivatás mellett.

Szakmai eredményeinek, elkötelezettségének alapjait a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán szerezte meg, ahova magyar-népművelő szakos hallgatóként úgy lépett be, hogy majd az irodalom megszerettetőjévé válik tanárként, de később már úgy vélte, hogy egy komplexebb, ha úgy tetszik, kerekesebb világban szeretné leélni az egész életét – amit történetesen népművelésnek hívnak – mondta az egyik interjúban.

Jeles pedagógusoktól kapott útravalót, közülük is megkülönböztetett szeretettel szokta kiemelni Kiss Gyula tanár urat, akitől a falu, a kis eldugott, de gyakran különleges értékeket hordozó települések szeretetét, a szülőföldhöz kötődő helyismeretet és a művelődés-történetben való biztos eligazodást sajátíthatta el.

Népművelői hivatása gyakorlóiskolájának a régi Dimitrovot (a volt veszprémi Megyei Művelődési Központ) tekintti, ahol a kollégáktól, neves szakemberektől megtanulhatta mindazt, amit a szakmáról tudni lehet, például az emberekkel való kapcsolattartás fontosságát, a rendezvényszervezést, az együttes munkát.

Horváth Viola – rövid tanítási gyakorlatot követően – több mint két évtizede a közművelődés területén tevékenykedik.

Képzettsége mellett személyes érdeklődésének köszönhetően szakmájának szinte valamennyi területével foglalkozott.

Előző munkahelyén, a Megyei, illetve Városi Művelődési Központban olyan nagyszabású rendezvények gondozója volt, amelyek később a megye határain messze túlmenően népszerűsítették a magyar kultúrát, kapcsolatot teremtve európai szakmai szervezetekkel. Közülük is kiemelésre méltó: a Nemzetközi Éneklő Hetek, az Amerikai-Magyar Kórusnapok, a VOX Juventae Kórusfesztiválok.

Mindemellett a nagy hagyományú, ill. újonnan alakuló civil szervezetek, öntevékeny művészeti csoportok is élvezhették lelkes, támogató munkáját.

1998-tól igazgatója a Veszprém Megyei Közművelődési Intézetnek, amely a kulturális törvényt megelőzően néhány éven keresztül válságos időszakot élt át. Ebből a stagnáló állapotból Horváth Viola rövid idő alatt kimozdította a szervezetet, s új lendületet, korszerű arculatot adott annak.

Művészeti képzéseket, valamint fesztiválokat, térségfejlesztő konferenciákat és programokat, ifjúsági és nonprofit-tréningeket, konfliktuskezelést elősegítő szakmai napokat, a megye kulturális értékeit népszerűsítő programokat szervezett munkatársaival és partnereivel együtt.

Hamarosan új módszertani és elemző kiadványok jelentek meg. Egyik lényeges szakmai alapelve, hogy együttműködjön mindazokkal a helyi, országos szakmai műhelyekkel, amelyek tapasztalataikkal, kutatási eredményeikkel sokat tehetnek a vidék szellemi, kulturális értékeiért, a települések fejlődéséért.

Kiemelt figyelmet fordít az amatőr művészetek és mozgalmak támogatására. Hatékony menedzseri munkájának köszönhetően biztosított volt a megyei fesztiválok és regionális találkozók rendszeres létrejötte. Szakmai tekintélyének és az általa vezetett intézmény tevékenységének köszönhetően lehettünk szervezői, illetve társrendezői több országos rendezvénynek már az első vezetői ciklusa során (Éneklő Ifjúság Országos Fesztivál és Szakmai Napok, Országos Kamarazenekari Fesztivál, Országos Amatőrművészeti Konferencia 1999, 2002, Népművelők Országos Vándorgyűlése, Vallásturizmus Konferencia és Europassió Találkozó 2001, Népi Kismesterségek Oktatója Képzés I. Országos Konferenciája, 2003).

2004-ben közreműködésével társrendezői lehettünk a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és a Hagyományok Háza által szervezett folklór világtalálkozóknak, a Folkloriádának.

Nemzetünk jeles eseményei sorában, a Millennium alkalomával emlékeztető országos és megyei rendezvények kezdeményezője és ösztönzője volt, mint például a Kultúrával a Nyugat Kapujában Országos Összművészeti Fesztivál, a Millenniumi Költőkaraván, Millenniumi Megyenap, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum Bakony-Balaton tájegységének avatása, honismereti gyermekpályázatok, táborok. Az ünnep tiszteletére készült el a megye multimédiás kulturális értékleltára.

Ebben az időszakban született meg – az ő kezdeményezésére – a magyarországi Veszprém Megyei Népművészeti Alkotóház létrehozásának gondolata, ami azóta már megnyitotta kapuit.

A Millennium méltó megünnepléséért a Megyei Önkormányzat rangos elismerését, a Pro Comitatu-díjat vehette át 2000-ben.

Hatékony igazgatói tevékenységének köszönhetően megbízható infrastrukturális hátteret teremtett több megyei kulturális és szociális civil szervezetnek (pl. Népművészeti Egyesület, Néptánc Egyesület, Regionális Kodály Társaság, Falugondnokok Egyesülete), akikkel több sikeres közös programot valósított meg.

Kiemelkedő figyelmet fordít a kisebbségek kultúrájának úpolására, terjesztésére, a többségi társadalommal való megismertetésére, különös tekintettel a cigány kultúra népszerűsítésére.

Részt vett azoknak a fejlesztési programoknak a kidolgozásában, megvalósításában, amelyek a roma közösségek beilleszkedését, integrációját segítik.

Horváth Viola olyan közművelődési szakember, aki a társadalmi-gazdasági változásokra, kihívásokra gyorsan, érzékenyen reagálva keresi a közművelődési szféra válaszait, lehetőségeit.

A statisztikai régiók kialakulásával párhuzamosan szorgalmazta az alrégiók kulturális kezdeményezéseinek összehangolását, ennek érdekében a Fejér és Komárom megyei kollégákkal elkészítették a Közép-Dunántúli Régió kulturális fejlesztési tervét. Kezdeményezésére megalakult a Regionális Fejlesztési Tanács mellett működő Közművelődési és Civil Munkabizottság az országban elsőként.

A közművelődés különböző területein keresi az alrégiók együttműködési lehetőségeit, így készült el szintén mintaértékűen a régió összehasonlító statisztikai elemzése, de példaként említhetjük a három megye közművelődési szakembereinek képzését, valamint a több művészeti ágban megszervezett régiós találkozokat, továbbá a régiós időszaki kiadványokat.

Miközben segíti a régiós törekvéseket, a kistérségek fejlesztésére is nagy figyelmet fordít, közreműködve elképzeléseik sikeresebb megvalósításában – ennek részeként szakmai tanácsadással segíti pályázataik elkészítését.

Veszprém megyében részese volt olyan kiemelkedő rendezvényeknek, amelyek nemcsak egy-egy település kulturális értékeit voltak hivatottak megőrizni, hanem bekapcsolták a falvakat a kulturális turizmus vérkeringésébe is. (Pl. Balatonfüred, Zánka, Badacsonytomaj, Vászoly, Magyarpolány.)

A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma több reform-elképzelés, program, ill. döntéselőkészítés során kérte javaslatait, véleményét. Szakmai tudásának és elkötelezettségének köszönhetően több kuratórium munkájában vett részt (Wlassics és Bessenyei díj, Csokonai-díj kuratóriuma, érdekeltség-növelő pályázat).

Intézményi kötelezettségén túl, személyes indíttatásból is támogatja a határainkon túl élő magyar közösségeket, művészeti csoportokat. Galántai, valamint Kovászna megyei kollégákkal alakított ki szorosabb kapcsolatot, amelynek egyik bizonyítéka a csernátóni Bod Péter Kulturális Egyesülettel kötött megállapodás, valamint közös képzések és kulturális programok szervezése.

Múlhatatlan érdeme a Veszprém megye és Magyarpolány önkormányzataival együttműködve létrehozott **Veszprém Megyei Népművészeti Alkotóház**, amely működésének kiteljesedésével a térség és a megye multifunkcionális alkotóházává, műhelyévé válhat, továbbá új székhelyünk, a **Havranek-ház** rekonstrukciójához szükséges pályázati források, támogatások megszerzése. Mindezzel intézményünk működésének, tevékenységének újabb távlatokat nyitott.

Hítvallása, hogy a népművelés életforma, még akkor is, ha háromgyermekes családként időnként küzdelmes hétköznapi napokat kell megélnie.

Fábián Judit

Pintér Antal

a zalalövői „Salla” Művelődési Központ, Könyvtár és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója

Wlassics Gyula-díj,

„Zalalövőért” Díj

Pintér Antal a zalalövői „Salla” Művelődési Központ, Könyvtár és Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója az augusztus 20. alkalmából a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium által alapított Wlassics Gyula-díjon kívül a helyi önkormányzat által odaítélt „Zalalövőért” Díjat is átvehette, a XXI. Zala Menti Napok rendezvénysorozat megnyitó ünnepségén.

– Mit jelent Önnek az a szó, hogy népművelés? Ma művelődésszervezésnek hívják. Melyik szimpatikusabb?

– A művelődésszervezés. Röviden a következőképpen lehetne megfogalmazni egy művelődésszervező munkájának lényegét: a művelődési folyamatok kívülről történő szervezése, ezt nevezzük kulturális menedzsmentnek, illetve belülről történő alakítása, ami nem más mint kulturális animáció.

A társadalom, ahogy fejlődik, úgy megváltoztatja a régi és átfogó struktúrákat, és egy olyan szerkezetet alakít ki, amelyik egyre kisebb-kisebb csoportok növekvő tömörüléséből áll. Ez a szembeötlő és nyilván visszafordíthatatlan folyamat a modern technikák és új eljárások megjelenésének következménye. Egy olyan társadalmi politikai valóságban, amelyben a demokrácia jelei fokozatosan bontakozik ki. Mit is értek ez alatt: míg régen egy teadélután, közös Tv-nézés, klubfoglalkozás, közös színházlátogatás, mozifilm megtekintése vonzotta az idősebbeket és fiatalokat egyaránt, ma ez a technika fejlődésével háttérbe szorult, hiszen minden otthonba eljut a kultúra, számos kommunikációs csatorna közvetítésével. A médiumok nagy mennyiségben találják a tömegkultúrát, mely szappanoperákban, különböző valóság-show műsorokban nyilvánul meg, ezzel a kultúra értékei egyre jobban elvesznek, és az igény is háttérbe, szorul. Ezért tartom fontosnak életre kelteni, aktivizálni egy-egy csoportot, mégpedig olyan formában, hogy tevékenységükkel bizonyos változásokat indítsanak el egy jobb minőség érdekében. Kialakuljon az emberek közötti párbeszéd lehetősége, segítse a különböző élethelyzetű emberek egymás mellett élését, egymás értékeinek, szokásainak elfogadását.

– Az idei évben két díjat is kapott, egy „hazai” és egy állami kitüntetést.

– Egy régi mondással kezdeném, miszerint senki sem lehet próféta a saját hazájában. Ez a megállapítás az én esetemben most megdőlt. Kezdjük a helyi kitüntetéssel! Nagy öröm és megtiszteltetés volt számomra, hogy éppen a Zala Menti Napok keretén belül vehettem át a Zalalövő Önkormányzat által alapított, helyi kitüntetést, melynek szervezésében és lebonyolításában idestova már több mint két évtizede aktívan részt veszek. Szeretném megköszönni a javaslattevőknek és a döntéshozó képviselőtestületnek, hogy méltónak találtak erre a díjra. Úgy érzem, ez nem csak az én kitüntetésem, hanem annak a művelődési és kulturális életnek is, melynek egyik képviselője vagyok. Számomra az, hogy a képviselőtestület a kitüntetésem mellett döntött, azt is jelenti – és egyben bizonyosságot tett arról –, milyen fontosnak tartja városunk kulturális életének fenn-

maradását és fejlődését. Ezt külön is köszönöm, hisz nem csak nekem, hanem kollégáimnak, a csoportok vezetőinek és tagjainak is további biztatást ad a jövőbeni munkájukhoz.

Az állami kitüntetést inkább a szakmai munkámért kaptam.

A megszerzett ismereteim, képességeim és gyakorlati felkészültségem alapján közel három évtizede közvetítem a kultúra javait és eszközeit, a megoldások során pedig alkalmazom a humán erőforrás-fejlesztés általános és speciális feladatait. A településen és a térségben tervezem, szervezem, fejlesztem, koordinálok és irányítom a művelődés folyamatait, és közvetítem az egyetemes emberi kultúrát. Az évek során megismertem a gazdaság és a kultúra összefüggéseit, a kulturális piac, a forprofit és nonprofit szektor működési sajátosságait.

– Mindig a közművelődés területén dolgozott?

– Nem. A szakközépiskolai érettségét követően a helyi Vegyesipari Szövetkezethez kerültem, mint faipari gyártás-előkészítő. Ezt követően a Zalalövői Testedző Körnél sportszervezőként folytattam munkámat, közben ifjúsági vezető lettem, majd a Zala Villamosipari Szövetkezethél vezettem a kismegszakítókat gyártó részleget.

Az igaz, hogy másodikos középiskolásként már a művelődési ház ifjúsági klubvezetőjeként dolgoztam. Miszori Imre tanár úr kért fel rá, és a szakmai munkámhoz Gaál Károly a művelődési ház igazgatója nyújtott segítséget. Irányítással háromszor sikerült elnyernünk a Kiváló Ifjúsági Klub címet.

– Mikor volt az a pillanat, amikor úgy gondolta, hogy mindenképpen a közművelődés területét választja?

– 1985-ben, amikor a megüresedett helyi Művelődési Ház igazgatói álláshelyet megpályáztam és elnyertem. Majd egy év után a körmeneti Művelődési Központba kerültem, mint népművelő. Itt sajátítottam el a közművelődés minden fortélyát, melyet két tanítómesternek – Horváth Györgynek, aki a szombathelyi és Borosán Gyulának, aki a zalaegerszegi MMIK igazgatója – köszönhetek. Mindketten olyan példát mutattak számomra, hogy a faipari végzettségemet hátrahagyva a közművelődés szakmát válasszam.

– Az évek során feladatot feladatra halmozott. Biztosan sok sikerélménye volt, és a kudarcok sem kerültek el. Mi volt az, amit a munkájában a legsikeresebbnek ítélt?

– Legsikeresebbnek a Zala Menti Napok programsorozat elindítását tekintem, ami mára kulturális fesztivállá nőtte ki magát. Sikerült a művelődési intézmény átépítésével az épület arculatát megváltoztatni. Belső helyiségeit úgy kialakítani és felszerelni, hogy az a kor kihívásainak és a közművelődési elvárásoknak megfelelően. Több éves előkészítő munkának köszönhetően elindult az alapfokú művészeti oktatás nép- és modern tánc tanszakkal. Sikernek könyvelem el, hogy kezdeményezője voltam több civil szervezet létrehozásának. Az egyik a Gondoskodás Alapítvány, mely 1992 óta működik. Célunk az

volt, hogy a kilencvenes évek elején máról holnapra a településre zúduló munkanélküliségből kiutat találjunk. Információ áramoltatással, átképző tanfolyamok szervezésével az akkori 34,8%-os munkanélküliségi rátát mára sikerült 6,5%-ra leszorítani. Az Alapítványon keresztül próbáltam segíteni az alapítvány munkatársaival közösen, hogy a rászoruló, elkezeredett emberek ismét megtalálják önmagukat, és visszakertüljenek munka világába.

De említhetném például a *Helyi Tv Stúdióért Alapítvány* létrehozását is. Amikor hónapokon keresztül agitáltam, hogy a településen található három különálló antennarendszert egyesíteni kell, melynek eredményeként létrejöhetett a helyi stúdió. Külön csatornán váltak láthatóvá a helyi események felvételei. Ma elmondhatjuk, hogy a településen technikailag a legmodernebb kábelhálózat működik, és a stúdió adását Zalacsében és Salomváron is láthatják.

Ahhoz, hogy minél több pályázati forráshoz jussunk, kezdeményeztem a *Zalalövő és Környéke Közéletéért, Kultúrájáért, Környezetéért Alapítvány* létrehozását. Melyen keresztül a Zala Menti Napok rendezvénysorozatát bonyolítjuk. Útbaigazító táblákat készítettünk, hozzájárultunk a zalamindszenti emlékmű feltűjtéséhez, összefogtuk a vasutállomáson található emlékoszlop készítését, elkészítettük a település központjának parképítési tervét - hogy a legfontosabbakat említsem.

– *Ha kudarcba fullad egy kezdeményezés, hogyan éli meg?*

– Nehezen. Az életben minden apró dologért meg kell küzdeni, semmit sem tálalnak élénk kész állapotban. Csak az a bosszantó, amikor egyesek még a kákán is a csomót keresik. A kudarcok egy kicsit motiválnak abban, hogy csak azért is véghezvigyem az elképzelésemet. Az évek során megfigyeltem és tapasztaltam, hogy akik ellenállást tanúsítanak munkámmal szemben, előbb-utóbb rájönnek, hogy az a vonulat, amit képviselek célravezető és járható út, és később, mint saját ötletet próbálják azt eladni. Igaz ez dupla energiát emészt fel, de Pilszky János szavaival élve, „egy kis város gazdasági élete mellett, fontos a szellemisége is”. A közös gondolkodás döntő fontosságú egy település jövője szempontjából. Mivel az élet mindig szembesít azzal, hogy a munkánkat jobban is lehet végezni. Mindig lehetünk alaposabbak, körültekintőbbek, határozottabbak, együttműködőbbek. Úgy érzem, mindig igyekeztem kiadni részemem a közös munkából.

– *Azon a területen, ahol tevékenykedik, szerteágazó kapcsolatokkal kell rendelkezni. Sikerült kiépíteni egy jól működő információs hálózatot?*

– Ma kapcsolatok hiánya nélkül nem lehet nagyon érvényesülni. Úgy gondolom, az évek során sikerült kiépítenem egy jól működő információs rendszert a politikai és gazdasági szférában egyaránt. Talán e kapcsolat rendszernek köszönhető, hogy mind az intézmény, mind az alapítványok sikeresen pályáznak különböző projektekre. Nem sok civil szervezet mondhatja el, hogy megalakulása óta önfenntartó. A munkámat és a kapcsolattartást ma már az is elősegíti, hogy a Magyar Teleház Szövetség Nyugat-dunántúli Regionális tagozatának elnöke is vagyok, és első kézből jutnak el fontos információk, lehetőségek, melyekkel élni lehet.

– *Mi a következő cél, amit kitűzött maga elé?*

– Első célom, hogy a környező települések elfogadják – az UNIO elvárásoknak megfelelően – Zalalövő kistérségi központ szerepkörét, mivel a gondtalan jövő mindenki számára csak így képzelhető el. Fontos szerepe van a kistérségi együttműködésnek a globalizáció mellett. Előtérbe kerül a lokalitás, a helyi identitás megerősítése, melyből az itt élő emberek csak profitálhatnak.

A másik célom és törekvésem, hogy elősegítsem olyan nagyságrendű és kaliberű cégek letelepedését, mint az Elanders Hungary Kft. Ezzel is elősegítve azt, hogy a településen és környékén élők megtalálják számításaikat, bízva abban, így többet tudnak majd áldozni a kultúrára is.

Azon szeretnék munkálkodni még, hogy minél előbb megvalósuljon a „Salla” fürdő, mely nagyon nagy lökést adna a település fejlődésének. Még azt sem tartanám elképzelhetetlennek, hogy megvalósítása ismét az Önkormányzat kezébe kerüljön, mivel a tervdokumentáció egyedülálló Közép-Európában. Kis lépésekkel, pl. első lépcsőben a medencék megépítésével, előbbre léphetnénk, és a végleges tervdokumentáció megvalósítása ezzel egyre közelebb kerülne. Csak így látok reális esélyt a fürdő megépítésére – ennyi év után.

Mint önkormányzati képviselő el szeretném érni, hogy Zalalövő egy barátságos kisváros legyen, megfelelő minőségű úthálózattal, járdákkal, parkokkal, játszóterekkel és pihenőhelyekkel.

Ehhez nagyon fontos, hogy a jövőben együtt működjünk, együtt cselekedjünk városunk és a benne élők boldogulásáért, akikre úgy számítok, mint eddig is, hogy segítenek megtalálni a lehetőségeket, amelyekkel élve közösen előbbre juthatunk. Ahogy régmúlt időkben Shakespeare fogalmazta: „ha összekapcsoljuk többek életét és munkáját, együttesen mindnyájan sokkal messzebbre jutunk, mint külön haladva, bárki is eljuthatna!”.

Bischofné Hesinger Katalin

Török József

Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ

Bessenyei György-díj

Török József 31 éve lépett népművelői pályára a Szegedi Textilművek Ifjúsági Klubja vezetőjeként, s immáron – összesen – 17. éve szolgálja Csongrád megye közművelődésének ügyét.

Általános és középiskolai tanulmányait Szegeden végezte, 1981-ben szerzett diplomát a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelés-pedagógia szakán, 1987-ben pedig az ELTE

népművelés kiegészítő szakán kapott felsőfokú népművelői előadó oklevelet. 1997-ben a JATE felsőfokú kulturális menedzser OKJ képzésén tett államvizsgát.

Török József már első munkahelyén, a Szegedi Textilművek Ifjúsági Klubjában kimagasló szakmai munkát végzett. Az intézmény strukturált, szervezett, magas színvonalú tevékenység-

get folytatott, csoportjai, rendezvényei ismertek és népszerűek voltak város- és megyeszerte.

Szakmai tevékenysége a Csongrád Megyei Művelődési Központban bontakozott ki első ízben a maga teljességében: rövid időn belül ő lett a művelődési központ egyik legkiemelkedőbb és legkonstruktívabb munkatársa. Eredendően ifjúsági klubos szakreferensi beosztásban dolgozott, de tevékenysége ennél sokkal szerteágazóbb volt. Miközben alapfeladatát igen szakszerűen és eredményesen végezte, munkája nyomán indult meg a művelődési központ általános és művelődésszociológiai kutatóprogramja, s általában a megyei közművelődési tudományos munka. Kezdeményezésére, és szerkesztői és szerzői közreműködésével jelentek meg a megyei művelődési központ periodikus és alkalmi kiadványai 11 éven keresztül, így az ifjúsági klubmozgalom módszertani folyóirata a *Klubélet*, később az országosan is ismertté és népszerűvé vált *360° – Közművelődés Csongrád megyében* c. folyóiratok. Az általa generált falukutatói és szervezetfejlesztő folyamatok eredményeit a *Településfejlesztés* c. füzetsorozatban jelentette meg. Az ELTE népművelés kiegészítő szaka újabb munióciót adott számnára, megerősítvén munkájának elméleti alapjait. 1986-tól kezdve tanította is a szakmát: középfokú népművelői tanfolyamokat szervezett és vezetett; a szociológia, a kultúraelmélet, a közművelődés elmélete és gyakorlata c. tárgyakat adta elő; s e tanfolyamokhoz szöveggyűjteményeket is szerkesztett (*Szociológia, Közművelődés*).

1992-ben a Csongrád Megyei Közgyűlés megszüntette a megyei művelődési központot, tevékenységét pedig – 2 főre csökkentett szakmai létszámmal – beolvastotta a megyei pedagógiai intézetbe; ezzel Török József státusza is megszűnt. Néhány hónap múlva sikerült elhelyezkednie a szegedi Bartók Béla Művelődési Központban, ahol előbb módszertani előadóként, majd a szeged-tápéi Heller Ödön Művelődési Ház vezetőjeként dolgozott. E hat esztendőben igen sokat tett a művelődési központ megmaradása (az intézmény főépületét 1991-1994 között bérbeadta Szeged város) és megújulása érdekében; eközben magas szinten szervezte a munkavállalói érdekvédelem kiépítését, mint a KKDSZ Városi Művelődési Szervezetének titkára, később mint megyei közművelődési tagozatvezető. Kezdeményezésére alakult meg 1995-ben a Szegedi Művelődési Házak Szövetsége, mely azóta is jelentős koordinációs és szakmai érdekvédelmi fórum.

A Heller Ödön Művelődési Házat meglehetősen szétszórt állapotban vette át 1994-ben. Szakszerűsége, precizitása, következetessége folytán néhány hónap alatt helyrehozta az elődei mulasztásainak köszönhető állapotot, s egészen új programtípusokat honosított meg, így a Tápéi Falunapokat, mint a kis-sé már ellaposodott Tápéi Búcsú ellenpólusát.

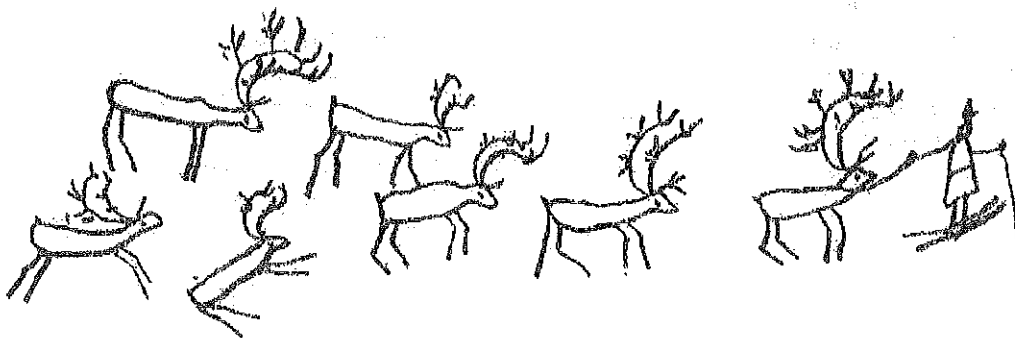
1998-tól a szegedi polgármesteri hivatalban vállalt feladatot a polgármesteri kabinet kulturális referenseként; a terület így tekintéllyel rendelkező, professzionális képviselőt kapott. Itteni munkásságának legfontosabb eredménye a helyi közművelődési rendelet előkészítése volt.

1999-ben – többéves megfeszített munka eredményeként – sikerült intézményesen rendezni a megyei közművelődési szolgáltatások és tanácsadás 7 éve megoldatlan szféráját: Török József visszatérhetett korábbi sikeres szakterületéhez a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ munkatársaként. Öt évvel ezelőtt tapasztalatokban gyarapodva és változatlan intenzitással kezdett hozzá a közművelődés igazgatási kérdései, az önkormányzati és szervezeti tanácsadás, a képzés-továbbképzés, a különféle elméleti-konceptcionális ügyek, a telematikai fejlesztések témakörei ügyeinek viteléhez, a művelődési központ szakmai kiadványainak gondozásához. Elévülhetetlen érdeme az 1991-ben megszűnt, s 1999-ban Közművelődési Nyári Egyetem néven föltámasztott Művelődéseméleti Nyári Egyetem fölvirágoztatása, mely ebben az évben már hetedik alkalommal kerül megrendezésre, s melynek kiadványai a közművelődési szakmai irodalom alapvető, nélkülözhetetlen kötetei közé tartoznak.

Török József 1999 óta országos közművelődési szakértő és szakfelügyelő, a NKÖM közművelődési szakfelügyelői csoportja egyik vezető személyisége. Eddig 9 vizsgálatot végzett el, négy alkalommal csoportvezető szakfelügyelőként; továbbá végrehajtotta 16 revitalizációs pályázat ellenőrzését is. Elméleti tanulmánnyal is segítette a szakfelügyeleti munkát: *Módszertani levél a közművelődési szakfelügyelethez* c. munkája kiválóan használható elméletileg és gyakorlatilag egyaránt.

Török József több évtizedes szerteágazó és kiemelkedő munkássága országosan ismert. E munkásság méltó elismerése a Besenyey György – díj, melyre egyesületünk – mint egyik legaktívabb, alapító tagját – nagy örömmel terjesztette föl.

Kiss Ernő

SZÁZÉVES A PENYIGEI BALLADA

Emlékünnepre készül Penyige, a szatmári balladás falu. 100 éve, 1905. május 5-én tragikus baleset történt a Szenke vízen: egy csónak utasai a mély vízbe borultak, közülük kilencen ott lelték halálukat. A kilenc fiatal, 13 és 17 év közötti, helybeli áldozat emléke, emlékezete élő a kis településen. Erről gondozott sírjuk, emléktáblájuk, emlékoszlopuk is tanúskodik. Élő hozzátartozójuk ma már kevés van, ők is idősek, személyesen már nem ismerhették a kilenc kislányt. Hiszen száz év nagy idő.

A tárgyi emlékek mellett egy eleven élő dal, egy históriás ballada is őrzi emléküket. E népköltészeti alkotás a 20. század ritkaságai közé tartozik. Dallami, szövegi változatai szép számban megtalálhatóak a régi haza területén, de Penyige szomszédos településein is. A sok versszakos, eredetinek tekintett strófák közül kiválasztott öt versszakos balladánk ma már ismert szerző a hazában, mert a szép számmal idelátogatók magukkal viszik, terjed szájhagyomány útján és írott szövegben is. A média szintén sokat segít elterjesztésében. Penyigén mindenki ismeri, éneklük is sokan. Az iskolai énekórák tananyaga, a hagyományörző csoportok is rendszeresen műsorukon tartják.

Hogy miért fontos nekünk a ballada? A 100. évfordulóra készített Emlékkönyv-ben is feltettem e kérdést néhány penyigei embernek. Szinte meglepődtek, hogy ez egyáltalán kérdés lehet. Hiszen az eltelt 100 év alatt Penyige, a Szenke, a tragédia, a ballada eggyé vált, részévé lett az életünknek, történelmi tény, karkép, dokumentum egy letűnt korszakról, életmódról, emberi világról. Emellett egy olyan népköltészeti, folklorisztikai érték, mely a maga nevében egyedi, élő volta szemléletesen mutatja be egy népdal születését, csiszolódását, s nem utolsó sorban a megőrzés fontosságának tudatát. A magyar irodalmat, az egyetemes kultúrát szolgáljuk azzal, hogy megőrizzük, megbecsüljük, életben tartjuk a penyigei históriás balladát. Mert egy népdal csak akkor él, ha éneklük.

A ballada bánaton születik, de a gyógyító idő segít túllépni a bánaton, hogy átvehesse illendő helyét a megőrző dal, esetünkben a penyigei ballada. Fontos nekünk, mert a miénk, a sors minket, penyigeieket részesített abban a feladatban, hogy gazdáit, gondozóit lehessünk, hogy általunk hagyományozódjon az utánunk jövőkre. Ez lehetne mondanivalója a 100. évforduló emlékező ünnepélyének.

FELHÍVÁS ORSZÁGOS BALLADAMONDÓ VERSENYRE PENYIGÉRE

A Magyar Művelődési Intézet,
a Magyar Versmondók Egyesülete,
a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési Intézete,
Penyige Önkormányzata
m e g h i r d e t i

„A VERS ÉVE”
keretében

a
Penyigei kilenc kislány
országos népballadamondó versenyt.

A nevezés feltételei:

1. A versenyre amatőr versmondók jelentkezését várjuk 14 éves kortól.
2. A jelentkezők a magyar népköltészetből választott két népballadával jelentkezhetnek.

Jelentkezési határidő és cím:

2005. április 10.

Magyar Művelődési Intézet

1011 Budapest, Corvin tér 8.

Fax: 06-1-201-5053

E-mail: tothe@mmi.hu

Az előválogatók időpontjai és helyszínei:

2005. április 23.

Szeged – Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó
Központ

2005. április 30.

Veszprém – Városi Művelődési Központ és Könyvtár

2005. május 7.

Nyíregyháza – Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat
Megyei Pedagógiai, Közművelődési és Képzési
Intézete

2005. május 14.

Budapest – Magyar Művelődési Intézet

A jelentkezők értesítést kapnak az előválogatók tudnivalóiról (kezdési időpont, pontos helyszín)

Az országos döntő időpontja:

2005. május 21. szombat

Helyszíne:

Művelődési Ház, Penyige

A rendezők biztosítják a döntőbe jutott versenyzők ellátását (étkezés), a távolról érkezőknek május 20-21-én szállásról gondoskodnak.

A kísérőknek külön kérésre, térítés ellenében biztosítják a szállást és étkezést.

Az országos döntő szervezői:

Magyar Művelődési Intézet

1011 Budapest, Corvin tér 8. tel: 06/1-2015053,

fax: 06/1-201-5764, e-mail: tothe@mmi.hu

Penyige Önkormányzata

4941 Penyige, Kossuth u. 31. tel: 06/44-362-901.

e-mail: penyige@mailbox.hu

Nevezési lap a *Penyigei kilenc kislány* országos népballadamondó versenyre lapunkban mellékelve.

A nevezési lapot 2005. április 10-ig kérjük elküldeni az alábbi címre:

1011 Budapest, Corvin tér 8.

A borítékra kérjük ráírni: *Penyigei kilenc kislány*

Fax: 06-1-201-5764, e-mail: tothe@mmi.hu

PAP ISTVÁN

A KÖZKULTÚRA KRÓNIKÁJA

a Magyar Művelődési Intézet Évkönyve, 2005.

Ha két vagy több népművelő összehajol, hogy a mindennapi gondok – költségvetési megszorítások, önkormányzatok számunkra ritkán előnyös döntései – kitárgyalása után komolyabb dolgokról is elmélkedjen, vagy rendezvényeink valamelyikén jeles személyiségek beszélnek szakmánk helyzetéről, van egy téma, ami mindig szóba kerül. Ez nem más, mint hogy szakmánknak, a közművelődés mindennapjainak és jeles eseményeinek igazából nincs nyoma – a tartós tudatban.

Időnként lelkesítő írások jelennek meg egy jól sikerült rendezvényünkről, elismerik jól működő amatőr csoportjainkat – de a Nemzeti Leltárban – a KSH éves kiadványában alig és két éve egyáltalán nem szerepelnek a közművelődési intézmények, a közösségi művelődés adatai.

És íme megtört a jég, 2005 januárjában megjelent A Magyar Kultúra Napja alkalmából az Intézet 2005-ös évkönyve (nem értem a szándékot, hogy miért nem 2004-esnek nevezik – hisz a könyv arról szól).

A kiadvány „képeskönyvként” indul, majd jól tematizálva dokumentálja az Intézet sokrétű tevékenységét, és ízelítőt ad az országban történt jelentősebb közművelődési rendezvényekről. Hab a tortán egy nézhető – rövid és igen jól szerkesztett CD mozgóképsora.

Eredeti – de nem divatos – ötletnek tartottam a Magyar Kultúra Emlékkönyve képeslap és gondolat akciót. Örömmel láttam viszont a megvalósított kiállítást (a terjedelem miatt jobban hatott volna egy intímabb térben), és szívesen olvastam az ÉVKÖNYVBEN közzétett képeslapok idézeteit.

A művészet és művelődés fejezetben korrekt módon számolnak be a jelentős amatőr művészeti eseményekről, melyek szervezéséhez az intézetnek köze volt. Nem csak élménybeszámoló, hanem szakmai értékelések, módszertani általánosítások is megfogalmazódnak – Tóth Zsuzsanna: Tükör által homályosan; Hazag – Sajó: ifj. Horváth István Nemzeti és Nemzetközi Színháztárs Fesztivál).

Terjedelmében a legnagyobb, tartalmában a legösszetettebb rész a Közösség és Művelődés fejezet. Szabó Irma a „Közkinccs program” – a kulturális vidékfejlesztés támogatási modellje című írása – szakmánk versenyképességének, EU konformitásának feltételrendszerével foglalkozik.

Az első információk idején nem volt egyértelmű a Közkinccs program tartalma. Nem éreztem, hogy alkalmas arra, hogy felpezsdítse szakmánkat. Az általunk közművelődési törvénynek nevezett 1997. évi CXL. átvetése után mintha lebénult volna a tárca programalkotó fellépése szakmánkat illetően. Most egy korszerű gondolkodásmódra való programmal léptek a nyilvánosság elé – ami a kultúra, a kulturális szervezetek és intézmények pozícióját javítja –, és új forrásokat nevesít. Nagyon örültem volna, ha a szakmai gondolkodásban most megjelenő „közkultúra” fogalmát értelmező elméleti írás is megjelent volna az évkönyvben.

Időnként zavaró – a közművelődés (közösségi művelődés), közkultúra mint fogalom és a közösségi művelődés mint tevékenység értelmezése (értelmezhetősége).

Borbáth Erika a Magyar Művelődési Intézet – most hál’ Istennek névváltoztatással nem járó – paradigmaváltását ismerteti.

Írása világos, jól áttekinthető, remélem az intézet működése és vezetése is szinkronban lesz a leírtakkal!

A BUDAPESTI NYILATKOZAT közzététele – a téma különösen aktuális ténye mellett – arra is alkalmas, hogy az intézményrendszer és a civil szerveződések között meglévő néha esetlegesen, máskor tudatosan kialakult együttműködés számára egy elméleti keretet adjon.

Kereszti Ferencet – ha minősítéssel meg nem sértem – kiváló eseménynapló-íróként apostrofálom. Képes arra, hogy a konferenciákon elhangzottakat tárgyyszerűen írja le – tartózkodó, de mindig figyelmet érdemlő megjegyzéseivel. Igaz ez az ifjúsági közművelődésről és a Közművelődés az Európai Unióban című konferenciákról írt összefoglalóira egyaránt!

Földiák András munkaköri jelentésnek minősített Falukutatás c. dolgozata szakmánk protokolljának megfelelően írja le az intézeti szerepvállalást a téli népművelési gyakorlatoktól a falukutató táborokig. A Kocson elkezdett munka részeredményeinek összegzése metodikai segítség a hasonló tervekkel foglalkozó kollégák számára.

A Művelődés határon innen és túl című fejezet a határon túli magyar közművelődési tevékenységet, a nemzetközi kapcsolatok aktuális eseményeit gyűjti egy csokorba.

Rombányi András főleg a határon túli civil szervezetekkel való kapcsolattartást és a közös munka eredményeit írja le. A székelyföldi közművelődési szakemberképzés – ismerve a romániai viszonyokat – sikertörténetként könyvelendő el.

Ebben a fejezetben szívesen olvastam volna a hazai nemzeti közösségi közművelődésről.

A ma már csaknem kötelezőnek számító CD melléklet teszi teljessé az Évkönyvet. A kiadványban is szereplő események „mozgóképeskönyve” a Mozaikok a Magyar Művelődési Intézet rendezvényeiből 2004 címen önálló produkcióként is megélné.

Bízva benne, hogy az Intézeti kommunikáció egyik legfontosabb eleme lesz az évkönyvek sora, néhány javaslat a recenzor (és gondolom az olvasók) részéről.

– A kötet végén lévő eseménynaptár tükröként eseménynapló közzétételét javaslom. Az annales-ek módjára ez minden eseményről tartalmazna néhány fontos adatot.

– A kiadvány gerincét 10-15 írás, tanulmány képezné, amely elméleti kérdésekkel és közérdeklődésre számot tartó innovációk leírásával foglalkozna.

– Kereszti Ferenc eseménynaplóinak változatlan formában meg kell maradni, hisz a szakma részére így válik elérhetővé a fontos konferenciák, tanácskozások ismeretanyaga.

Végezetül tisztelet és elismerés a szerkesztőknek, Földiák Andrásnak, Tóth Zsóknának és Hargitai Máriának. Szívesen olvastam volna azonban egy, vagy témakörönként 1-1 lektor nevét. Így kiküszöbölhető lett volna az időnkénti „fecsegés”, vagy megtörtént volna a szakmai közmegegyezéssel még el nem fogadott fogalmak értelmezése.

Jó szívvel ajánlom a Magyar Művelődési Intézet 2005-ös évkönyvét népművelő kollégáimnak, a médiák néha programhiányban szenvedő szerkesztőinek – mindazoknak, akiket érdekel a magyar kultúra, és azt ismerni, élvezni vagy gazdagítani akarják.

ÚJ UTAK A KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉSBN

Videofilm két részben, 80 percben

A Magyar Művelődési Intézet 2004 tavaszán nyolc helyszínen szervezett tanácskozást abból a célból, hogy lehetőség nyíljon az adott térség közművelődési állapotának megvitatására és az új kezdeményezések megismerésére.

Az egyes helyszínek (Tata, Bonyhád, Győr, Mezőkövesd, Derecske, Csenger, Kecskemét, Vasvár) szervezői megismertették a résztvevőket kistérségük azon intézményeivel, civil szervezeteivel, ahol a gyakorlattól eltérő módon szervezik a közösségi életet, s a nehézségeken túljutva hosszabb ideje bizonyítják életképességüket, tevékenységük példaként állítható az új megoldásokat keresők elé, tapasztalataik, tanácsaik pedig általánosan megfogalmazható, esetenként követethető utat jelenthetnek.

A tanácskozásokat szervező stáb kiválasztotta azt a 32 helyszínt – települést, illetve szervezetet – amelyeket meglátogatva a „Közművelődési kezdeményezések a kistérségekben” pályázat lehetősége révén elkészítettük riport-dokumentumfilmünket.

A film készítése 2004 tavaszától nyár végéig tartott, bemutatására pedig 2005. január 31-én került sor, a Magyar Művelődési Intézet által rendezett konferencián, a Budai Vigadó épületében.

Az Új utak a közösségi művelődésben című mű két részes, időtartama 40-40 perc.

A film négy tartalmi egysége az ifjúsági, intézményi, civil szervezeti és önkormányzati példákat, kezdeményezéseket mutatja föl, lényegre törő megszólalásokkal, tevékenységet reprezentáló filmek, fotók, kiadványok bemutatásával.

A riportalanyok megfogalmazzák azokat a nehézségeket, buktatókat, amelyek fontos információkat jelenthetnek a különböző pályázatok kiíró szervezeteinek, a kulturális szféra irányítóinak.

A forgatási helyszínek a filmben szereplő riportok sorrendjében:

I. rész

Mezőkövesd
Szombathely – Herény
Kajdacs
Győrvár
Szombathely – Gyöngyöshermán
Mezőkövesd
Börcs
Szombathely – Zanat
Oszkó
Kondoros
Komárom
Tiszacsécse
Derecske
Nyiregyháza

II. rész

Kisgyőr
Noszvaj
Egerszalók
Kádárta
Nagybajcs
Vasvár
Penyige
Sióagárd
Várgesztes
Kismarja
Dunaszeg
Túristvándi
Hajdúbagos
Derecske

Örömmünkre, már a bemutatón igény mutatkozott a film újabb vetítésére. A Magyar Művelődési Intézet szorgalmazza, hogy minél szélesebb szakmai körben – és azon túl is – lehetőség nyíljon megtekintésére, megvitatására, a filmben bemutatott, elmondott tapasztalatok átgondolására.

Tóth Zsóka

FELHÍVÁS

Nemzeti turisztikai termék – kulturális és regionális lehetőségek c. konferencia

A MATUR Kulturális Tagozat szakmai gondozásával immár harmadik alkalommal kerül sor Csongrádon a Nemzeti turisztikai termék – kulturális és regionális lehetőségek c. konferenciára.

Szeretnénk megszólítani és megszólaltatni az ország és a turisztikai régiók érdeklődő szakmai képviselőit, bemutatva és választ várva arra, hogy mi ma és mi lehet majd Magyarországon az a ma még nem nemzetközi színvonalú kulturális turisztikai kínálat, amely a nemzeti turisztikai termék (NTT) kitüntető minősítésre igényt tarthat.

A rendezvényt nyitó előadást tartja:

dr. Lengyel Márton – a MATUR elnöke

2005. május 12-én 10 órakor

A konferencia helyszíne:

Művelődési Központ Magyar Király Díszterem

Csongrád, Szentháromság tér 8.

Meghívottak: kulturális és idegenforgalmi szakemberek, a témáról érdeklődők Magyarországról és a határainkon túlról.

Együttműködő partnerek:

MATUR Kulturális Tagozat
Csongrád Megyei Önkormányzat
Dél-alföldi Regionális Idegenforgalmi Bizottság
Duna-Körös-Maros-Tisza Euró régió
Magyar Művelődési Intézet
MATUR Csongrád Megyei Szervezete

A rendezvény házigazdája és szervezője:

Művelődési Központ és Városi Galéria
Csongrád, Szentháromság tér 8.
Tel: 63/483-414, 482-557
e-mail: kultur@csongrad.hu
Kovács Lászlóné – igazgató
Szabóné Szakács Katalin – szervező

A Szín – Közösségi Művelődés a 2005-ös évtől tematikus számokkal jelenik meg.

10/1 – 2005 február: a Magyar Művelődési Intézet kutatásai,

10/2 – 2005 április: a Vers Évéhez kapcsolódó művészeti szám,

10/3 – 2005 június: kistérségi-regionális tematikájú szám.